

**МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Костюкевич Сергій Федорович

УДК 342.92

ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
СТАТУСУ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С.Ф. Костюкевич

Науковий керівник – **Легеза Юлія Олександрівна**,
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2022

АНОТАЦІЯ

Костюкевич С.Ф. Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2022.

У роботі встановлено особливості реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері. Метою дисертації є розробки сучасних теорій розуміння приватної особи як індивідуального суб'єкта адміністративного права, яка б сприяла виробленню та впровадженню ефективних концепцій в аспекті реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері, а також законодавчих рішень і вдосконаленню практики правозастосування у цій сфері. В роботі виконано такі задачі дослідження, як: розкрити зміст категорії публічна сфера суспільних правовідносин; проаналізувати сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної особи; охарактеризувати права, свободи та обов'язки приватної особи як зміст її адміністративно-правового статусу у публічній сфері; визначити особливості відповідальності приватної особи у публічній сфері; розкрити гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері; дослідити принципи реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері; охарактеризувати адміністративно-процесуальну правосуб'єктність приватної особи як складову її адміністративно-правового статусу; визначити напрями забезпечення ефективності адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері.

Надано авторське визначення категорії «публічна сфера суспільних відносин» як сфери суспільних правовідносин, в межах реалізації яких досягається баланс між інтересами громадянського суспільства в цілому та

інтересами окремих інституцій такого суспільства, що складаються між особами в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності взаємодіють з державою та полягають в мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі до публічної влади.

Здійснено обґрунтування класифікації форм реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи на індивідуальні (подання інформаційного запиту до органу державної влади чи місцевого самоврядування, чи іншого суб'єкта, уповноваженого на виконання публічно-управлінських функцій; звернення громадянина; адміністративний позов та ін.) та колективні (подання електронної петиції; делегування здійснення функцій держави громадській організації, в тому числі в межах реалізації чисельних форм волонтерського руху, зокрема, з метою забезпечення оборони країни та збереження її територіальної цілісності; надання соціальних послуг; громадський моніторинг підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності; подання органам державної влади експертних пропозицій; утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; узагальнення громадської думки із висвітлення відношення до формування та здійснення загальнонаціональної та регіональної державної політик та її оприлюднення задля здійснення спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування; контроль над військовою організацією держави та правоохоронними органами та ін.).

Удосконалено наукові підходи до визначення адміністративно-правового статусу приватної особи як сукупності її прав, обов'язків та соціальної відповідальності, що має функціональний зміст у вигляді безпосередніх та опосередкованих форм участі громадськості у здійсненні функцій публічного управління, забезпечуючи реалізацію та захист

суб'єктивних публічних прав та інтересів за допомогою юрисдикційних та неюрисдикційних засобів впливу на побудову взаємодії «людина-суспільство-держава».

Здійснено наукову розробку узагальнення поглядів вчених-адміністративістів, що дозволило визначити етапи розвитку наукових уявлень щодо ролі та статусу приватної особи в управлінських правовідносинах.

Обґрунтовано розуміння принципів реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи у розрізі її участі у поданні звернення до органу виконавчої влади та місцевого самоврядування є відкритість та доступність такої процедури; регламентованість та об'єктивність строків розгляду відповідного звернення; неупередженість розгляду звернення; надання доступу до змісту ухваленого управлінського рішення за результатами розгляду звернення.

Обґрунтовано науковий підхід, згідно з якого приватну фізичну особу доцільно розуміти у триєдиній характеристиці «громадянин-іноземець-особа без громадянства», визнаючи у відносинах публічного адміністрування першість за громадянином.

Визначено характеристику системи прав, свобод та обов'язків приватної фізичної особи у адміністративних правовідносинах на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що дозволило передбачити напрями адаптації національного нормативного підходу до розуміння системи прав людини як загальноєвропейських правових цінностей.

Визначено, що за умов деліктоздатності настає відповідальність, яка визначається як здатність приватної фізичної особи у публічній сфері зазнавати стягнень або обмежень, яка настає у разі невиконання ним приписів правових актів, а деліктоздатність є передумовою набуття спеціального статусу приватної фізичної особи у публічній сфері у вигляді

притягнення до відповідальності та зазнавання негативних наслідків неправомірної поведінки.

Обґрунтовано, що гарантіями реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері є: створення ефективного механізму надання адміністративних послуг; доступність та прозорість здійснення адміністративних процедур; обґрунтованість застосування заходів адміністративної відповідальності; запровадження та дієвість форм громадського контролю; функціонування шляхів реалізації адміністративного оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

До системи принципів реалізації адміністративно-правового статусу в публічній сфері віднесено принципи: пропорційності приватних та публічних інтересів; рівності перед законом; добросовісності та розсудливості; презумпції правомірності дій та вимог приватної особи.

Форми реалізації та захисту адміністративно-правового статусу поділено на індивідуальні та колективні. До індивідуальних форм реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи віднесено: подання інформаційного запиту до органу державної влади чи місцевого самоврядування, чи іншого суб'єкта, уповноваженого на виконання публічно-управлінських функцій; звернення громадянина; адміністративний позов та ін. До колективних форм реалізації адміністративно-правового статусу приватних осіб віднесено: підготовка та збір голосів, спрямованої на висунення електронної петиції; делегування здійснення функцій держави громадській організації повністю повноважень або спільно з відповідними органами держави, в тому числі в межах реалізації чисельних форм волонтерського руху, зокрема, з метою забезпечення оборони країни та збереження її територіальної цілісності; надання соціальних послуг; громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам державної влади експертних пропозицій, утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад,

комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; узагальнення громадської думки із висвітлення відношення до формування та здійснення загальнонаціональної та регіональної державної політик та її оприлюднення задля здійснення спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування; контроль над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами; громадський контроль за дотриманням законів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, у спосіб, що має не суперечити чинному законодавству України.

Обґрунтовано доцільність внесення змін і доповнень до положень чинного Кодексу адміністративного судочинства України у частині запровадження колективної форми подання публічно-правового позову як форми захисту адміністративно-правового статусу приватної особи.

Ключові слова: публічна сфера, громадянське суспільство, публічний простір, суспільні відносини, приватна фізична особа, публічна сфера, публічне адміністрування, юридична відповідальність.

Kostyukevich S.F. Implementation and protection of the administrative and legal status of a private person in the public sphere. - Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – University of Customs and Finance, Dnipro, 2022.

The work establishes the peculiarities of implementation and protection of the administrative-legal status of a private person in the public sphere. The aim of the dissertation is to develop modern theories of understanding a private person as an individual subject of administrative law, which would contribute to the development and implementation of effective concepts in the aspect of implementation and protection of the administrative-legal status of a private person in the public sphere, as well as legislative decisions and the improvement of law enforcement practice in this sphere. In the work, the following research tasks were

fulfilled, such as: to reveal the content of the category public sphere of social legal relations; to analyze the essence and composition of the administrative and legal status of a private person; to characterize the rights, freedoms and duties of a private person as the content of his administrative-legal status in the public sphere; determine the specifics of the responsibility of a private person in the public sphere; to reveal the guarantees of implementation and protection of the administrative and legal status of a private person in the public sphere; to investigate the principles of implementation and protection of the administrative-legal status of a private person in the public sphere; characterize the administrative-procedural legal personality of a private person as a component of its administrative-legal status; determine directions for ensuring the effectiveness of the administrative and legal status of a private person in the public sphere.

The author's definition of the category "public sphere of social relations" is provided as a sphere of social legal relations, within the framework of which a balance is achieved between the interests of civil society as a whole and the interests of individual institutions of such a society, which are formed between individuals in the course of their economic, social, political, spiritual life and activities interact with the state and consist in mobilizing the social energy of the private sphere and finding channels for its transmission to the public authorities.

Scientific approaches to determining the administrative-legal status of a private person as a set of his rights, duties and social responsibility, which has a functional content in the form of direct and indirect forms of public participation in the performance of public administration functions, ensuring the implementation and protection of subjective public rights, have been improved and interests with the help of jurisdictional and non-jurisdictional means of influencing the construction of the "person-society-state" interaction.

The scientific development of the generalization of the views of administrative scientists was carried out, which made it possible to determine the stages of development of scientific ideas regarding the role and status of a private person in administrative legal relations.

A well-founded understanding of the principles of implementing the administrative-legal status of a private person in terms of his participation in submitting an appeal to the body of executive power and local self-government is the openness and accessibility of such a procedure; regularity and objectivity of the terms of consideration of the relevant appeal; impartiality of consideration of the appeal; providing access to the content of the adopted administrative decision based on the results of consideration of the appeal.

The scientific approach is substantiated, according to which it is expedient to understand a private natural person in the triune characteristic of "citizen-foreigner-stateless person", recognizing the primacy of the citizen in public administration relations.

The characteristics of the system of rights, freedoms and responsibilities of a private natural person in administrative legal relations were defined on the basis of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which made it possible to predict the directions of adaptation of the national normative approach to understanding the system of human rights as pan-European legal values.

It was determined that under the conditions of tortious liability, responsibility arises, which is defined as the ability of a private natural person in the public sphere to suffer penalties or restrictions, which occurs in the event of his failure to comply with the prescriptions of legal acts, and tortious capacity is a prerequisite for acquiring a special status of a private natural person in the public sphere in the form of an arrest to responsibility and experiencing negative consequences of misconduct.

It is substantiated that the guarantees of the realization and protection of the administrative-legal status of a private person in the public sphere are: the creation of an effective mechanism for the provision of administrative services; accessibility and transparency of administrative procedures; justification of application of measures of administrative responsibility; introduction and effectiveness of forms of public control; the functioning of ways of implementing

administrative appeals against decisions, actions or inaction of subjects of authority.

The system of principles of implementation of administrative and legal status in the public sphere includes the following principles: proportionality of private and public interests; equality before the law; good faith and prudence; presumption of legality of actions and demands of a private person.

Forms of implementation and protection of administrative-legal status are divided into individual and collective. Individual forms of implementation and protection of the administrative-legal status of a private person include: submitting an information request to a state authority or local self-government body, or another subject authorized to perform public-management functions; appeal of a citizen; administrative lawsuit, etc. Collective forms of implementation of the administrative and legal status of private individuals include: preparation and collection of votes aimed at submitting an electronic petition; delegating the performance of state functions to a fully empowered public organization or jointly with relevant state bodies, including within the scope of the implementation of numerous forms of the volunteer movement, in particular, with the aim of ensuring the country's defense and preserving its territorial integrity; provision of social services; public monitoring of the preparation and implementation of decisions, examination of their effectiveness, submission of expert proposals to state authorities, formation of joint advisory and expert bodies, councils, commissions, groups to ensure consideration of public opinion in the formation and implementation of state policy; generalization of public opinion from highlighting the relationship to the formation and implementation of national and regional state policy and its publication for the implementation of joint informational, analytical and research, charitable and social projects; control over the military organization of the state and law enforcement agencies; public control over compliance with laws aimed at preventing and combating corruption, in a way that should not contradict the current legislation of Ukraine.

The expediency of making changes and additions to the provisions of the current Code of Administrative Procedure of Ukraine in the part of introducing a collective form of filing a public-law claim as a form of protection of the administrative-legal status of a private person is substantiated.

Key words: public sphere, civil society, public space, public relations, private individual, public sphere, public administration, legal responsibility.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ.....	22
1.1 Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії.....	22
1.2 Сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної особи	35
1.3 Права, свободи та обов'язки приватної особи як зміст її адміністративно-правового статусу у публічній сфері.....	47
1.4 Відповідальність приватної особи у публічній сфері	71
Висновки до розділу 1.....	93
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	98
2.1 Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері	98
2.2. Принципи та форми реалізації та захисту адміністративно- правового статусу приватної особи у публічній сфері.....	116
2.3. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність приватної особи як складова її адміністративно-правового статусу	132

2.4 Забезпечення ефективності реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері	147
Висновки до розділу 2.....	161
ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	173
ДОДАТКИ	195

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КАС ВС – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність теми. Розуміння провідного значення прав приватної особи для держави та ролі «людиноцентристської» концепції розбудови держави обумовлює поглиблення розуміння публічно-сервісної природи взаємин органів публічної адміністрації та окремих осіб. В умовах воєнного стану та триваючих державницьких перетворень в Україні беззаперечно зростає роль приватної особи у взаємовідносинах з державою, оскільки саме сьогодні актуалізується здатність таких осіб бути активними учасниками публічного адміністрування, впливати на економічні, соціальні, безпекові та інші сфери суспільного життя, які раніше забезпечувалися виключно державними органами. Відхід від традиційних форм діяльності та впровадження державою сучасних способів задоволення інтересів конкретних осіб має відбуватися виключно із врахуванням новітніх надбань сучасної правової науки, яка здатна розробити та обґрунтувати оптимальні концептуальні та практичні засади взаємовідносин людини та держави.

Серед нагальних проблем, вирішення яких сприятиме забезпеченню ефективності реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері, необхідно виділити такі: створення дієвих механізмів застосування заходів відповідальності до публічних службовців як гарантія правомірності управлінських рішень, дій чи проявів бездіяльності; оптимізація системи реагування та розгляду адміністративних скарг, заяв, пропозицій та інших видів звернень приватних осіб, у тому числі шляхом обґрунтування доцільності запровадження як процесуального імперативу адміністративного порядку оскарження як передумови судового розгляду та вирішення публічно-правового спору; допустимість та ефективність функціонування «квазісудових» органів та інших суб'єктів владних повноважень, яким делегується виконання функцій держави; проблеми імплементації до національного законодавства України вимог та стандартів щодо застосування безспірних європейських стандартів,

проблеми впровадження мінімальних стандартів захисту прав людини в адміністративних провадженнях; забезпечення ефективності реалізації права особи на оскарження та підвищення рівня громадської довіри населення до функціонування адміністративних органів; кодифікація та консолідація адміністративного та адміністративно-деліктного законодавства.

Додаткової актуальності вказана проблематика набуває в умовах наявної тимчасової окупації частини території України та російської військової агресії в окремих районах нашої держави, саме тому проблема захисту прав і свобод людини постає особливо гостро. Під час війни ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що зумовлює необхідність особливого контролю з боку суспільства. Наведене пояснює додаткові потреби у якісній науковій розробці концепції забезпечення правових основ взаємодії особи та держави.

Проблема правосуб'єктності осіб в адміністративному праві, відносин між суспільними інститутами та державою у сучасній науці є достатньо розробленою, зокрема відомі чисельні роботи таких українських науковців, як: В. Авер'янов, В. Бевзенко, Ю. Битяк, В. Галунько, Є. Гетьман, Ю. Волкова, І. Голосніченко, В. Доненко, Н. Коваленко, С. Кувакін, Л. Купіна, Ю. Легеза, В. Ліпинський, Д. Лук'янець, П. Лютіков, П. Макушев, А. Маслова, О. Маслова, Р. Миронюк, Т. Мінка, Н. Новицька, Д. Приймаченко, А. Селіванов, І. Сквірський, Р. Стефанчук, С. Стеценко, І. Тулянцева, А. Хрідочкіна та ін. Проте в представленому у цій роботі аспекті проблематика реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері у сучасних наукових працях досліджувалася фрагментарно.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених Національною академією правових наук України 03 березня 2016 р.; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України

від травня 2015 р. № 276/2015; Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 797-р; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VII; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у визначенні на підставі аналізу доктринальних та нормативних джерел особливостей реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено й вирішено такі основні *задачі*:

- розкрити зміст категорії «публічна сфера суспільних правовідносин»;
- встановити сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної особи;
- охарактеризувати права, свободи та обов'язки приватної особи як зміст її адміністративно-правового статусу у публічній сфері;
- визначити особливості відповідальності приватної особи у публічній сфері;
- розкрити гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері;
- систематизувати принципи реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері;
- охарактеризувати адміністративно-процесуальну правосуб'єктність приватної особи як складову її адміністративно-правового статусу;
- визначити напрями забезпечення ефективності адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією та захистом адміністративно-правового статусу приватної особи як індивідуального суб'єкта адміністративного права.

Предметом дослідження є реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи склали загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Загальна концепція і система дослідження підпорядкована положенням діалектичного методу. Історико-правовий метод використаний для формування цілісного уявлення про зміст категорії «публічна сфера суспільних правовідносин» (підрозділ 1.1). За допомогою формально-догматичного методу розглянуто сутність, особливості складу адміністративно-правового статусу приватної особи, принципи його реалізації (підрозділи 1.2, 2.2). Завдяки використанню системно-структурного методу досліджено систему прав, свобод та обов'язків приватної особи як зміст її адміністративно-правового статусу у публічній сфері, а також проаналізовано систему прав та обов'язків (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). Логіко-нормативний метод використано для аналізу особливостей відповідальності приватної фізичної особи у публічній сфері (підрозділ 1.4). Структурно-логічний метод застосовано для визначення адміністративно-процесуальної правосуб'єктності приватної особи як складової її адміністративно-правового статусу, а також аналізу забезпечення ефективності адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері (підрозділи 2.3, 2.4).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, міжнародні нормативно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України у сфері розгляду та вирішення адміністративних спорів, законодавство зарубіжних держав, зокрема Республіки Польща, Федеративної Республіки Німеччини.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України за період 2016–2022 рр., інформація Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів суб'єктів публічного адміністрування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних наукових досліджень, що присвячені визначенню сутності та окресленню особливостей

реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи в публічній сфері. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій та висновків, зокрема:

у перше:

– надано авторське визначення категорії «публічна сфера суспільних відносин» як сфери суспільних правовідносин, в межах реалізації яких досягається баланс між інтересами громадянського суспільства в цілому та інтересами окремих інституцій такого суспільства, що складаються між особами в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності, взаємодіють з державою та полягають в мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі до публічної влади;

– здійснено обґрунтування класифікації форм реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи на індивідуальні (подання інформаційного запиту до органу державної влади чи місцевого самоврядування, чи іншого суб'єкта, уповноваженого на виконання публічно-управлінських функцій; звернення громадянина; адміністративний позов та ін.) та колективні (подання електронної петиції; делегування здійснення функцій держави громадській організації, у тому числі в межах реалізації чисельних форм волонтерського руху, зокрема, з метою забезпечення оборони країни та збереження її територіальної цілісності; надання соціальних послуг; громадський моніторинг підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності; подання органам державної влади експертних пропозицій; утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; узагальнення громадської думки із висвітлення ставлення до формування та здійснення загальнонаціональної та регіональної державної політик та її оприлюднення задля здійснення спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування; контроль над воєнною організацією держави та правоохоронними органами та ін.);

удосконалено:

– наукові підходи до визначення адміністративно-правового статусу приватної особи як сукупності її прав, обов’язків та соціальної відповідальності, що має функціональний зміст у вигляді безпосередніх та опосередкованих форм участі громадськості у здійсненні функцій публічного управління, забезпечуючи реалізацію та захист суб’єктивних публічних прав та інтересів за допомогою юрисдикційних та неюрисдикційних засобів впливу на побудову взаємодії «людина–суспільство–держава»;

– наукові положення щодо узагальнення поглядів вчених-адміністративістів, що дозволило визначити етапи розвитку наукових уявлень щодо ролі та статусу приватної особи в управлінських правовідносинах;

– наукові підходи щодо принципів реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи, серед яких автором окреслено: відкритість та доступність такої процедури; регламентованість та об’єктивність строків розгляду відповідного звернення; неупередженість розгляду звернення; надання доступу до змісту ухваленого управлінського рішення за результатами розгляду звернення;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування наукового підходу, згідно якого приватну фізичну особу доцільно розуміти у триєдиній характеристиці «громадянин – іноземець – особа без громадянства», визнаючи у відносинах публічного адміністрування пріоритетність громадянина;

– характеристика системи прав, свобод та обов’язків приватної фізичної особи у адміністративних правовідносинах на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., що дозволило визначити напрями адаптації національного нормативного підходу до розуміння системи прав людини як загальноєвропейських правових цінностей;

– обґрунтування доцільності внесення змін і доповнень до положень чинного Кодексу адміністративного судочинства України у частині

запровадження колективної форми подання публічно-правового позову як форми захисту адміністративно-правового статусу приватної особи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи в публічній сфері (акт впровадження Університету митної справи та фінансів від 23.10.2022);

– *правотворчій та правозастосовній діяльності* – результати дослідження містять низку пропозицій щодо внесення змін до чинного адміністративного законодавства, викладені рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності практичної діяльності суб'єктів правозастосування у цій сфері;

– *навчальному процесі* – у викладанні студентам закладів вищої освіти дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративне судочинство», для підготовки відповідних підрозділів підручників і навчальних посібників із курсу «Адміністративне судочинство України» (акт впровадження Університету митної справи та фінансів від 23.10.2022).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на 3 міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Наукова весна» 2022» (м. Дніпро, 2022 р.); «Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства» (м. Дніпро, 2022 р.); «Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки» (м. Київ, 2022 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображені у 4 наукових статтях, які опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук та входять до міжнародних наукометричних баз, з них 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних

джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, у т. ч. основного тексту – 163 сторінки. Список використаних джерел налічує 214 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ

1.1. Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії

На межі двадцятого та двадцять першого століть, при аналізі проблем і перспектив формування громадянського суспільства, поняття «публічна сфера» стало одним з ключових.

Засадничим у цьому аспекті була і є запропонована Ю. Хабермасом теорія комунікативної дії та шість нормативних умов функціонування публічної сфери [201, с. 56]. Крім цього теоретичний доробок щодо публічної сфери та публічного простору міститься в роботах таких зарубіжних авторів, як Х.Аренд, С.Бенхабіб, М.Кастельс, Ш.Муфф, Ю.Габермас, а також взаємозв'язок громадянського суспільства та публічної сфери досліджували у своїх працях Е.Арато, Дж.Коен та Д.Кін. Ю.Подзолков, Е. Пурі, К. Калхун, Е.Фоссум, П. Шлезингер, І.Рейтерович та інших. Тема взаємодії суспільства та інститутів досліджується також в роботах Е.Берджесса, Т. Веблена, Д. Норта, Т. Парсонса, П. Рікера.

До національного політологічного та державно-управлінського ужитку поняття «публічна сфера» увійшло нещодавно та має кілька тлумачень [27]. Взагалі поняття «публічна» походить від латинського слова *publicus*, що в перекладі має значення «суспільний, народний, громадський» або «людовий, народний, громадський, державний». «Словник іншомовних слів» визначає поняття «публічний» як :1. Який відбувається у присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий. 2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний,

загальнодоступний [155]. «Новий тлумачний словник української мови» також містить кілька значень слова «публічний», зокрема: 1. Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий. 2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний. 3. Стосується публіки [95].

На сучасному етапі ступінь розвитку публічної сфери (*public sphere*) є мірилом та одним із основних критеріїв оцінки якості демократії, оскільки дотримання, захист та гарантія прав та свобод громадянина можливі лише за її наявності. Публічна сфера виступає своєрідним «продовженням» громадянського суспільства як арена участі в державних справах та як форма контролю над державними інститутами [30].

Термін «*public*» має англomовне походження, та в словниках його переклад трактується як «суспільний, державний, народ, публіка, громадськість» [192]. Окремі дослідники вказують, що така множинність значень ще більшою мірою ускладнює уявлення про цю категорію [164]. Так, англійське слово *public* у функції означення має кілька відповідників при перекладі українською мовою, таких як «публічний» (*public library* – публічна бібліотека), «державний» (*public administration* – державне управління, *public service* – державна служба...), «суспільний» (*public choice* – суспільний вибір), «громадський» (*public opinion* – громадська думка, *public transport* – громадський транспорт). Дослідник підкреслює, що доцільно чітко розрізняти смислове наповнення терміну при перекладі, і трактувати термін «*public*» – це як «державне», а радше «публічне», «суспільне» [164].

Отже, як бачимо, в англійській мові відсутня різниця між словами «державний» і «суспільний», обидва ці слова виражені терміном – «*public*». Це пов'язано з тим, що держава – це, в першу чергу, суспільство, яке впливає на процеси, які відбуваються у країні.

Американський дослідник. науковець Вудро Вільсон, який ще у 1887 р. в есе «The Study of Administration» вперше ввів поняття публічної сфери та запропонував чотири принципи, які повинні реалізуватися на практиці: 1) розподіл політичних та адміністративних питань; 2) порівняльний аналіз політичних і бізнес організацій; 3) підвищення ефективності державної служби шляхом упровадження практик ділового адміністрування у роботу державних службовців; 4) підвищення ефективності діяльності державних службовців через підвищення професіоналізму державних службовців у прийнятті рішень та рівня їх кваліфікації [212].

Ще одна точка зору представлена в дослідженнях В.Тертичка [169], де автор зазначає, що термін *public* є найбільш дискусійним у науковому середовищі. Його докладно проаналізовано в «Англо-українському глосарії термінів і понять з аналізу державної політики та економіки» і, на думку укладача, для сфери аналізу політики усталеним є вживання із варіантів: «державна, публічна, громадська, суспільна, національна, цивільна» терміна «державна політика».

В той же час, в процесі становлення громадянського суспільства, ми дедалі більше переконуємося, що використання терміну *public policy* в значенні «суспільна політика» надає можливість підкреслення важливості, що вона проводиться в суспільстві, для суспільства і в умовах розвитку громадянського суспільства [169].

Публічна сфера, з точки зору західної наукової думки – це спосіб забезпечення в суспільстві клімату причетності до адміністрування суспільними справами і демократизму, розширення участі самого суспільства в політичному процесі, стимулювання пошуку таких рішень громадських проблем, які дають оптимальні варіанти з'єднання приватних інтересів з публічними, тобто інтересами суспільства як цілого є її головним завданням. Публічна сфера тільки тоді наповнюється реальним змістом, коли стає

ареною самостійної політичної активності суб'єктів громадянського суспільства поза системних механізмів держави і приватної економіки[97].

Дослідник публічної сфери Ю. Габермас, який здійснив усебічний аналіз природи публічної сфери та її історичних трансформацій, визначив публічну сферу як «ту сферу соціального життя, де формується громадська думка» [36]. Автор стверджував, що громадськість – це ті феномени в житті суспільства, людини та ті зрізи соціального, які сформувалися ще в Стародавній Греції і потім, історично видозмінюючись, збереглися в якості ідейних зразків, а також сукупності духовно-історичних структур людської цивілізації [37]. Науковець вказував, що публічна сфера – це насамперед те, що знаходиться поза сферою приватного життя; вона концептуально відмінна від процесів у державних органах, оскільки тут виробляються і циркулюють дискурси, які можуть бути критичними щодо державної політики та способу аргументації посадових осіб; вона відмінна і від сфери економіки, адже це місце дебатів і обговорень, дискурсивних, а не економічних відносин [36]. Отже, публічна сфера – це універсальне, загальнодоступне і в той же час абстрактне «місце» громадянського суспільства, концептуальний простір, в якому недопустимі приватні інтереси, де нівелюються соціальні нерівності і його члени спілкуються як рівні[100].

Пов'язуючи інтереси суспільства з інститутом держави, Ю. Габермас у своїх роботах представив політичний вимір публічної сфери і дав поштовх пошуку нових постмодернових уявлень про публічний простір.

На сучасному етапі в межах публічної сфери формується потреба у оновлених моделях і принципах адміністрування: децентралізованих, поліцентричних, мобільних, інноваційних. Безумовно процеси удосконалення роботи публічної сфери є прерогативою держави, що покликане слугувати соціальному процвітанню суспільства. Соціальна держава має удосконалювати всі аспекти публічного адміністрування,

стимулювати ініціативу та здійснювати управлінський контроль з метою реалізації свого призначення та поставлених задач.

Отже, концепція публічної сфери однією з своїх цілей проголошує формування публічного адміністрування як мистецтва управління державою, що являє собою сукупність публічних цілей, направлених на вироблення ефективних управлінських механізмів, життєво важливих відносин між державами, народами, націями, різними соціальними верствами суспільства тощо.

Таким чином традиційно під публічною сферою розуміють таку сферу, у межах якої реалізуються відносини між громадянським суспільством, як системою державних структур, які вибудовані здебільшого горизонтально та слугують для формування та захисту групових інтересів, і політичною владою, її юридичними, силовими й адміністративними інститутами.

Публічність, з точки зору публічного адміністрування, означає відкритість, прозорість виконавчої влади, а також безпосередній зв'язок її органів та посадових осіб із суспільством та громадянами в цілому.

На сучасному етапі концепт публічності визначають як «відкритість, доступність і колективність». Поняття «публічність» характеризує відкриту громадсько-політичну сферу та інші види діяльності держави, доступні спостереженню і контролю процедури прийняття рішень, гласність дискусій, політичну відкритість тощо. Відповідно публічність утворює таку сферу, в якій за різними ознаками групуються члени суспільства, відбувається обмін поглядами, виникають і функціонують політичні партії, громадські організації, творчі та інші союзи, зустрічаються і взаємодіють організовані, інституціональні, формалізовані і спонтанні громадські формування.

Публічної сфера – це посередницька система комунікації між формально організованими та неформальними, що відбуваються віч-на-віч, обговореннями на аренах, розташованих як нагорі, так і знизу політичної

системи [37]; це місце, де людина стає громадянином, бере участь особисто в обговоренні суспільних справ, привселюдно виражає свої думки та обмінюється ними з іншими громадянами [12]; це принципово позаособистісний феномен, у якому не стільки здійснюються дії, скільки відбувається комунікація, обмін інформацією, думками [149]. Дослідники Руторт і Негт зазначають про виникнення в суспільствах «мозаїк фрагментованих публічних сфер» [190].

Історичний аналіз публічної сфери показує, що у світі ніколи не існувало жодної «зразкової» публічної сфери, в якій суспільство формувало громадську думку чи загальну колективну ідентичність.

Відсутність повної колективної ідентичності ще більше проявляється в сучасних неоднорідних суспільствах, де політичні труднощі, соціально-економічні нерівності та культурний плюралізм утворюють суспільну сферу, «в кращому випадку, фрагментарними дискурсами, в яких створюється значна кількість колективних ідентичностей між якими відбуваються переговори про політичну волю» [30].

На підставі наведеного, зважаючи на впливовість та важливість для формування громадської думки, найважливішим та найкориснішим типом «публічної сфери» Дж. Кін вважає мікро-публічні утворення, які постійно спілкуються та дискутують з приводу важливих для них проблем та суспільних процесів та за певних потреб, вони можуть ставати мега-дискусіями і розростатися до рівня макро-публічної сфери [61]. Розвиток мезо- та макро- публічних сфер відбувається завдяки утворенню нових засобів масової комунікації, виникненню цифрових мереж, комп'ютерів, мобільних телефонів тощо [61].

Вказані три типи публічних сфер: мікро-, мезо- та макросфери не є різними, окремими рівнями, етапами чи місцями формування громадської

думки в суспільстві. Ці системи є модульними системами різних мереж, які постійно взаємодіють одна з одною.

Саме такий підхід у розумінні типів публічних сфер уможлиблює дійсно демократичне формування недержавних громадських інституцій на засадах плюралізму, що, в свою чергу, значно розширює сферу громадської відкритості.

Сьогодні публічна сфера піддається суттєвим змінам, зокрема виникає таке явище, як публічна приватність, тобто розкриття приватного життя в публічній сфері та приватна публічність – обмеження аудиторії, перед якою відбувається презентація приватної сфери.

«Публічна сфера» стає певною платформою для взаємодії держави з громадянським суспільством, що дозволяє констатувати, що в класичних моделях взаємодії громадянського суспільства і держави не було послідовної концепції публічної сфери. Утім наука публічного адміністрування виробила свої підходи до досліджуваної категорії, що дозволило виділити окремі спільні характеристики, а саме:

- наявність конкретних приватних інтересів, які або вимагають захисту з боку інших і держави, або є необхідним підґрунтям для суспільної злагоди;
- публічне в моделях взаємодії держави і громадянського суспільства виступає скоріше як продовження соціального (як різновид громадського контролю або як спосіб участі), ніж політичного;
- публічність виникає в результаті поділу соціального і політичного [30].

Підводячи проміжні висновки доцільно вказати, що публічна сфера – це своєрідний майданчик, комунікативне середовище, наповнене інституціями, створеними для обговорення публічної політики і практичної реалізації дій по досягненню суспільного блага, де формується громадська думка, відбувається обговорення соціально-політичних проблем, реалізація

громадських інтересів, здійснюється вплив на державну політику різних організацій, що представляють приватні інтереси.

Розвиток публічної сфери тісно пов'язаний та відбувається виключно у взаємозв'язку з формуванням зрілого громадянського суспільства і громадянської культури.

Публічна сфера – це той соціальний простір, в якому громадяни обговорюють питання спільного інтересу та формують громадську думку щодо цих питань, важливість якого полягає не лише у потенціалі щодо формування громадської думки, а й у інтеграції суспільства.

Публічна сфера підкреслює можливість колективної дії, а не характеру або особливостей окремих осіб, проте вона може враховувати множинні перспективи, підкреслюючи відкритість взаємодія культурної та соціальної ідентичності. Громадянське суспільство завдяки публічній сфері з'єднує приватні інтереси з публічними, а публічна сфера в особі громадянського суспільства отримує захист від авторитарних устремлінь. Утім варто пам'ятати, що публічну сферу не можна ототожнювати з громадянським суспільством, оскільки громадянське суспільство неспроможне без сильної держави задовольнити значну частину вимог суспільства, а держава, в свою чергу, має бачити в громадянському суспільстві його специфічну роль у становленні демократії.

Публічна сфера включає чотири компоненти:

- економічний: громадський сектор економіки, виробництво суспільних благ (public goods), систему перерозподілу доходів для задоволення суспільних потреб;
- соціальний: громадські та державні служби соціального забезпечення (пенсії та допомоги, зайнятість, охорона здоров'я, освіта, громадський транспорт і засоби комунікації, збереження довкілля, захист від злочинності і корупції, підтримка соціальної стабільності і комфортності);

- громадсько-політичний: недержавні об'єднання та асоціації громадян, центри громадської солідарності;
- соціокультурний: інститути збереження та відтворення духовних цінностей і культурних кодів суспільства [37].

Публічна сфера суспільного життя – це сфера загальних інтересів усіх громадян, суспільства в цілому. Публічний інтерес є основною ознакою «публічності» та розуміється, як наявність сумарного, узагальненого соціального інтересу в кожній зі сфер (економічній, соціальній тощо). Носієм цих загальних інтересів, за визначенням, є публічна влада, що відокремлена від суспільства та організована як держава, яка, як відомо, має тенденцію бюрократизуватися, втрачаючи щоденний зв'язок з суспільством.

Саме тому публічна сфера – це сфера, завдяки якій зберігається баланс між інтересами суспільства в цілому та інтересами окремих інституцій громадянського суспільства зокрема. Таким чином, сутність проблеми взаємовідносин громадянського суспільства і держави полягає в мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі у публічну владу.

Програмою розвитку ООН «UNDP 2002» наголошувалося на таких рисах публічної сфери:

- участь (усі громадяни мають голос у прийнятті рішень – безпосередньо або за допомогою легітимних інститутів, які репрезентують їх інтереси; така широка участь будується на свободі асоціацій і слова, а також на здатності до конструктивного діалогу);
- верховенство права (чесність і неупередженість правових структур, особливо тих, які забезпечують дотримання прав людини);
- прозорість (свобода інформації, її повнота та доступність для всіх, хто в ній зацікавлений);

- чутливість (усі інститути своєчасно реагують на потреби громадян);
- орієнтація на згоду (дотримання балансу інтересів для досягнення широкого консенсусу з питань про те, що більше всього відповідає потребам групи та яким способом, за допомогою яких процедур цього потрібно досягати);
- справедливість (усі громадяни мають можливість покращити свій добробут);
- результативність та дієвість (максимально ефективне використання ресурсів для задоволення потреб громадян);
- підзвітність (уряд, приватний бізнес і структури громадянського суспільства підзвітні громадськості та інституційним носіям прав);
- стратегічне бачення (лідери, владні структури і громадськість спираються на довготривалі перспективи врядування та розвитку особи і чітко уявляють собі ті заходи, які необхідні для їх реалізації) [143].

Основними функціями публічної сфери визначають такі як:

- формування і підтримування комунікативного простору, громадської думки, громадянського суспільства,
- консолідація суспільства,
- формування модерної нації,
- становлення громадянської культури,
- утвердження публічної політики, культури публічного врядування та публічного адміністрування, - розвиток дієвого народовладдя.

Основними функціями публічної сфери є:

- артикуляція життєво важливих суспільних інтересів,
- участь у виробленні державної політики,
- публічний контроль за діяльністю влади,
- політико-культуре просвітництво громадян.

Однак слід мати на увазі, що, по-перше, держава як загальнонаціональний інститут покликана репрезентувати інтереси народу, тоді як інститути громадянського суспільства представляють групові, корпоративні інтереси, а тому не здатні брати на себе функції публічної загальнонаціональної влади.

Отже, публічна сфера є не тільки невід'ємною частиною демократії та виступає зоною тісного контакту й взаємодії суспільних відносин і державної політики, а саме її стан є одним із найважливіших показників у будь-якій країні світу, що дає змогу побачити наскільки публічна політика відповідає своєму головному призначенню – досягненню суспільно значущих цілей, вирішенню суспільно важливих завдань, налагоджуванню взаємодії з громадянським суспільством тощо [166].

В спеціальній літературі «публічна сфера» розуміється:

1) як соціально-філософський феномен, що перш за все характеризує особливості культури Нового часу та багато в чому є знаковим для інформаційного суспільства [171; 182; 201];

2) як соціологічний феномен, що відображає проблеми розвитку влади, суспільства, політики, норм та принципів демократичних інститутів європейської культури [53;61; 179; 189];

3) як комунікативний феномен, який безпосередньо розглядається у зв'язку з процесами власне у ЗМІ, а також PR-текстами як текстами масової комунікації (поряд із журналістськими та рекламними текстами), що активно розвивають комунікації у публічній сфері [50; 75; 177].

У сучасному розумінні публічна сфера характеризується такими властивостями та ознаками:

1) значимий простір, в якому на засадах рівноправності відбуваються раціональні, відкриті, прозорі для всіх та вільні від будь-якої особистої зацікавленості активні обговорювання, дискусії рівноправних суб'єктів,

унаслідок чого формується громадська думка щодо різноманітних проблем, тобто формується аксіологічна система суспільства взагалі;

2) ідеальна сфера, в якій циркулює, виробляється надійна соціальна інформація;

3) самостійний простір, який на засадах рівнозначності та рівноцінності одночасно межує зі сферами чи просторами державного, політичного та приватного;

4) вільний простір, де публічно відбувається обмін громадсько важливою інформацією та спілкування суспільно активних суб'єктів, що утворюють громадське суспільство;

5) унаслідок активного, надзвичайно швидкого розвитку різноманітних мас-медіа у сучасній культурі цілеспрямовано спочатку нівелюються, а згодом поступово й руйнуються межі між публічною сферою та приватною, державною, політичною сферами [183].

Термін «суспільні відносини» (від лат. *socialis* – соціальний) у спеціальній літературі визначається як «різноманітні зв'язки, які виникають між суб'єктами соціальної взаємодії й характеризують суспільство або спільноту, до яких входять дані суб'єкти як цілісність» [11, с.37]. Традиційно вважається, що досліджуване поняття, оскільки було розроблено переважно представниками марксистської інтелектуальної традиції, пов'язане з проблематикою соціального опредметнення-розпредметнення, соціального відчуження, соціального фетишизму, соціального виробництва, базису і надбудови, соціальних класів і соціальних антагонізмів [11, с.37–38].

Суспільні відносини є багатоманітними відносинами та класифікуються за їх об'єктами, суб'єктами та характером відносин між ними. Суб'єктною основою ідентифікацією суспільних відносин є соціальні спільноти людей, а об'єктною відповідно власність на засоби виробництва.

Особливістю суспільних відносин називають те, що їх суб'єктами є не всі спільноти людей, а лише ті, які виникли об'єктивно в процесі історичного розвитку, зокрема:

- 1) соціально-класові спільноти;
- 2) етнонаціональні утворення;
- 3) соціально-демографічні групи;
- 4) соціально-професійні групи;
- 5) соціально-територіальні спільноти.

У спеціальній літературі по-різному інтерпретується обсяг поняття суспільних відносин. Одна група авторів (О. В. Дроздов, Г. В. Мокроносов, Ю. П. Андрєєв та ін.) суспільні відносини розглядають як всі відносини між людьми, протиставляючи їх відносинам між усіма іншими матеріальними утвореннями. Друга група авторів тлумачать суспільними тільки деякі відносини між людьми, на відміну від відносин «особистісних» (М. Аль-Ані Намір, І. М. Попова), «природних (організаційних)» (Ю. К. Плетников) або навіть «антисуспільних» (В. П. Вирелкін) [10].

На нашу думку, оптимальним є підхід до розуміння суспільних відносин у розумінні того, що «соціальними, суспільними відносинами» є «всі відносини, в яких люди перебувають один з одним» [85].

Виходячи з вказаного, доцільно стверджувати, що суспільні відносини зумовлюють характер і природу суспільства, етнонаціональних груп і спільнот людей, окремої особи, визначають її місце у політико-правовому просторі, гарантують права і свободи.

Підсумовуючи наведене доцільно дійти висновку, що публічна сфера суспільних відносин – це сфера, завдяки якій зберігається баланс між інтересами громадянського суспільства в цілому та інтересами окремих інституцій такого суспільства, де взаємини, що складаються між людьми в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і

діяльності взаємовідносяться з державою та полягають в мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі у публічну владу.

1.2 Сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної особи

Сьогодні питання правового статусу приватної фізичної особи в Україні набуває особливої актуальності, оскільки, з одного боку, наразі існує надто ускладнена надбудова системи органів публічної адміністрації та недосконалість вітчизняного законодавства, з іншого, не дають можливості ефективно реалізувати громадянам та іншим особам їхні права у взаємовідносинах з владними інституціями.

Досить високий рівень бюрократизації окремих процесів діяльності органів публічної адміністрації, подекуди невисокий рівень професіоналізму персоналу та неоптимальний рівень адміністративних послуг спричиняють проблеми у взаємовідносинах між громадянами та органами публічної адміністрації. З огляду на вказане вважаємо, що своєчасним буде здійснити наукову розробку адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи в контексті останніх реформ та перебудови відносин з владою.

У зв'язку з необхідністю дослідження питань, пов'язаних із формуванням статусу приватної фізичної особи та визначенням певного місця в системі суб'єктів певної галузі права, існує потреба звернутися до теоретичних основ такої наукової розробки.

Передусім, слід навести позицію видатного вченого-адміністративіста професора В.Б. Авер'янова, який досліджуючи питання співвідношення категорій «особа» та «громадянин» в адміністративному праві дійшов висновку, що вони не є рівнозначними. Утім далі вчений зазначав, що

громадянство, яке виражає певний стан політико-правової належності людини, мають далеко не всі люди. Інститут громадянства опосередковує відносини держави й особи, оскільки щодо держави особа виступає у специфічній ролі саме її громадянина, а держава, у свою чергу, адресується до неї як до свого громадянина. Саме вказане значною мірою визначає правовий статус людини як суб'єкта адміністративного права. У контексті ж адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи, за певних обставин, допустиме вживання термінів «суб'єкт» і «особа» як тотожних поняттю «громадянин» [7, с. 195]. Підтримуючи наведену позицію, будемо використовувати вищезазначене співвідношення цих категорій.

Оскільки адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи прямо пов'язаний із загальним правовим статусом та за своєю сутністю виступає як спеціальний статус, задля оптимального аналізу цього явища стисло наведемо загальнотеоретичні підходи. Отже, традиційно правовий статус особи розглядається, як система прав, свобод і обов'язків, які знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права, що визначають політико-правовий стан особи.

З цього приводу окремі вчені вказують, що поняття «людина» і «особа» відрізняються один від одного не за обсягом, а за змістом, в тому сенсі, що суттєве значення має соціальна природа людини, яку відображає поняття «особа», що вказує на зв'язок людини із соціальними законами її буття [51, с. 92]. Саме поняттям «приватна фізична особа» ми послуговуємося в роботі з огляду на її соціальну сутність та інтеграцію до публічних відносин.

У зв'язку з цим в спеціальній літературі щодо аналізу правового положення персоніфікованої особи наявна думка про нестабільний індивідуальний правовий статус громадян, особливість якого полягає в тому, що він відображає зміни в часі: які саме права і обов'язки громадян фактично реалізуються в цей конкретний момент [33, с. 190-191].

Деякі дослідники зазначають, що правовий статус громадянина не може бути елементом, який встановлюється раз і назавжди, він змінюється, та зміцнюється разом із розвитком суспільства і держави, наповнюється новим, більш глибоким і широким змістом, збагачується додатковими рисами, ознаками [99, с. 81-82]. Інші вказують, що правовий статус особи в повному обсязі характеризується сукупністю прав, свобод і обов'язків, якими особа наділяється як суб'єкт правовідносин, що виникають у процесі реалізації норм різних галузей права [65, с. 154].

Заслуговує на окрему увагу підхід, який обґрунтовує, що правовий статус, встановлюючи межі можливого і дозволеного поведіння людей, тим самим забезпечує вільну, автономну, суспільно корисну діяльність особистості [65, с. 154]. Намагання переформатувати відносини приватної фізичної особи з владою, встановлення правил взаємин між ними є особливістю наведеного підходу.

Разом з тим сформовано й наступне визначення правового статусу – це соціально допустимі та необхідні можливості особи не просто як індивіда, а як громадянина держави, оскільки вони гарантовані авторитетом держави, зміст якого визначає межі діяльності громадянина до інших осіб, колективів, держави, природи, рамки його активної та пасивної життєдіяльності [24, с. 179].

Правовий статус є серцевиною нормативного вираження основних принципів взаємовідносин між громадянином і державою та за своєю суттю є системою еталонів, зразків поведінки людей, що заохочуються і захищаються від порушень державою і, як правило, схвалюваних суспільством.

Традиційно для системного урегулювання всіх структурних компонентів правового статусу теорією права вироблено диференціацію їх за галузевою ознакою, а саме: конституційно-правового, цивільного-правового, адміністративно-правового, кримінально-виконавчого й інших статусів осіб,

за допомогою яких різні види статусів характеризують певним чином приватну фізичну особу як учасника правових відносин.

Адміністративно-правовий статус є галузевим правовим статусом, який характеризує основні засади участі особи як суб'єкта адміністративного права або адміністративно-правових відносин. Адміністративно-правовий статус як правова категорія ґрунтується на положеннях загальної теорії права, теорії державного управління, конституційного, адміністративного права, а також інших галузей наукового знання [55, с. 34]. Йдеться в першу чергу про такі правові категорії, як правове положення, правовідношення, механізм правового регулювання, співвідношення права і законодавства.

Під адміністративно-правовим статусом приватної фізичної особи традиційно розуміється правове положення громадян в її відносинах із суб'єктами владних повноважень, врегульоване нормами державного і адміністративного права, що є складовою частиною загального правового статусу громадянина. Існує підхід щодо якого адміністративно-правовий статус громадянина – це встановлені законом й іншими правовими актами права, обов'язки і відповідальність громадянина, що забезпечують його участь в управлінні державою і задоволенні публічних і особистих інтересів завдяки діяльності державних органів. Причому регламентуються і охороняються як індивідуальні права громадян, так і публічні права і їх колективне вираження [5, с. 345-346].

Так само деякі автори констатують, що громадянином в адміністративному праві слід розуміти «особу (людину), яка не перебуває в трудових або державно-службових стосунках з органами управління» [96, с. 17]. Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи безпосередньо пов'язаний із участю в адміністративних правовідносинах та характеристиці як суб'єкта адміністративного права. Особа не може самостійно наділити себе правами й обов'язками, ставши суб'єктом

адміністративного права, таким вона може бути визнана тільки відповідними нормами права [86, с. 90].

Як бачимо, у сучасних наукових роботах з адміністративного права вироблено значну кількість підходів до визначень статусу приватної фізичної особи, однак однозначного розуміння цієї категорії дотепер не вироблено. Як слушно вказують вчені, це передусім пов'язано із надто складною природою адміністративного права, оскільки адміністративне право є галуззю права, засобами якої (норми, відносини, законодавство, методи, форми, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) формуються публічно-управлінські відносини, а також організується і забезпечується публічно-управлінська діяльність [69, с. 33].

У зв'язку з вказаним окремими вченими першочерговим завданням адміністративного права пропонується вважати здійснення правового регулювання суспільних відносин щодо забезпечення прав і обов'язків людини під час реалізації публічних потреб у рамках владно-управлінської діяльності, що охоплюється предметом адміністративного права. Крім того, іншим головним завданням адміністративного права є здійснення правового захисту вказаних вище відносин, а також регулятивних відносин інших, передусім «управлінських» правових галузей [79, с. 109].

Співавтори підручника професори Р.С. Мельник та В.М. Бевзенко, вказують, що адміністративне право становить собою галузь права, яка тісно пов'язана з інститутами публічної влади, публічного інтересу та публічного адміністрування, яка регулює:

- суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади, насамперед публічною адміністрацією, прав і свобод людини та громадянина;
- суспільні відносини, які мають місце у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності;

- суспільні відносини, які мають місце у внутрішньо організаційній діяльності органів публічної влади;
- суспільні відносини у сфері взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства [88, с. 60].

Отже для аналізованої галузі права традиційно предмет правового регулювання становлять управлінські відносини:

- а) у межах яких безпосередньо реалізуються завдання, функції і повноваження виконавчої влади;
- б) внутрішньо організаційні відносини, які виникають у процесі діяльності суб'єктів законодавчої (представницької), виконавчої і судової влади, а також органів прокуратури;
- в) що виникають за участю виконавчих органів місцевого самоврядування [162, с. 3-5].

Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи формується у рамках тільки окремих груп адміністративно-правових відносин. До таких відносин доцільно віднести ті, які виникають щодо реалізації завдань та функцій органів публічної адміністрації, а також, пов'язаних з реалізацією державно-управлінських функцій виконавчими органами місцевого самоврядування.

Оскільки внутрішньо організаційні та управлінські відносини здійснюються усередині органів публічної адміністрації, і тому, на нашу думку, з правовим статусом приватної фізичної особи безпосередньо не пов'язані. Утім не враховувати наведену категорію відносин, надаючи характеристику адміністративно-правовому статусу приватної фізичної особи не варто.

Адміністративно-правовий статус визначає приватну фізичну особу як суб'єкта адміністративного права, що характеризує її в якості активного учасника суспільних відносин, які виникають, розвиваються та

припиняються у сфері публічного адміністрування. Доцільно вказати, що, окрім цього, приватна фізична особа може бути не тільки активним учасником всіх процесів, що відбуваються у суспільстві, але й бути об'єктом впливу, а саме через правові акти відчувати вплив управлінських рішень на поведінку конкретних осіб у процесі здійснення публічних повноважень та при вступі в публічні відносини, а також здатність нести адміністративну відповідальність та бути підданим адміністративним стягненням.

У деяких випадках нормативними актами може бути передбачено залучення приватних фізичних осіб до реалізації публічного адміністрування в окремих сферах. У цьому разі приватні фізичні особи наділяються частиною прав та обов'язків, які мають працівники відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування (службові особи). Під час реалізації таких прав та виконання обов'язків приватні фізичні особи здійснюють публічне адміністрування [88, с. 133].

Отже, адміністративно-правовий статус – це спеціальний правовий статус, що характеризує приватну фізичну особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод приватних фізичних осіб, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, а також опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, крім того у відносинах, які мають місце у внутрішньо організаційній діяльності органів публічної адміністрації.

Особливостями адміністративно-правового статусу громадян України називають:

- адміністративно-правовий статус є частиною юридичних зв'язків у рамках загального правового статусу громадян України; ці відносини і зв'язки обмежені адміністративно-правовим регулюванням;
- зміст адміністративно-правового статусу громадянина визначається сферою діяльності переважно органів виконавчої влади і місцевого самоврядування;
- стосунки громадянина з іншими суб'єктами мають особливу структуру, при якій обов'язковим суб'єктом у них є органи держави, посадові особи або інші організації та їх представники, які володіють повноваженнями адміністративно-правового характеру;
- велика рухливість адміністративного законодавства, якою визначається інтенсивне виникнення нових правових позицій, зміна, збагачення більш якісним змістом уже наявних;
- громадянин виступає в адміністративно-правових відносинах як суб'єкт прав і свобод, які є пріоритетними щодо інших правових цінностей [56, с. 34-35].

Адміністративно-правовим статусом людини і громадянина є система, елементами якої є адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність. Властивості, які відображають специфіку адміністративно-правових способів захисту прав та свобод людини і громадянина базуються на принципах всеоб'ємності, повноти прав та свобод громадян, їх гарантованості, поєднання інтересів особи з державними і суспільними, верховенства права, гласності, динамізму прав та свобод громадян тощо. Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи відображається в її загальному, соціальному та індивідуальному статусі [22, с. 35].

Суб'єктами адміністративного права можуть бути:

- індивідуальні суб'єкти (фізичні особи, які поділяються на: громадян (володіють повним набором прав і обов'язків у державі);

- іноземці та особи без громадянства (мають обмеження щодо політичних прав, не виконують військовий обов'язок);
- фізичні особи з іншим спеціальним статусом (фізичні особи – підприємці чи фізична особа – водій транспортного засобу);
- колективні суб'єкти (юридичні особи: держава, державні органи та установи, громадські об'єднання, адміністративно територіальні одиниці та їх населення, виборчі округи, релігійні організації, промислові підприємства, іноземні підприємства тощо) [6, с. 121].

Доцільно вказати, що одні вчені виокремлюють такі групи суб'єктів:

- індивідуальні суб'єкти адміністративного права (громадяни України, іноземці, особи без громадянства);
- державні органи та організації як колективні суб'єкти адміністративного права (Президент України, органи виконавчої влади, інші державні органи та організації);
- недержавні органи та організації як колективні суб'єкти адміністративного права (громадські об'єднання, органи місцевого самоврядування, релігійні організації, інші недержавні органи та організації) [163, с. 92-93].

Інші обґрунтовують такий варіант класифікаційного розподілу, який передбачає виділення груп суб'єктів відповідно до їх організаційно правової форми та наявності владних повноважень на:

- індивідуальних суб'єктів (громадян України, іноземців, осіб без громадянства, біженців), яких у свою чергу можна розподілити на індивідуальних суб'єктів із загальним адміністративно-правовим статусом;
- колективних суб'єктів, яких можна розподілити в залежності від наявності публічно владних повноважень на суб'єктів, які наділені публічно владними повноваженнями та реалізують публічний інтерес (органи публічної адміністрації, Президент України, адміністративні суди) та

суб'єктів, які реалізують власні інтереси (об'єднання громадян, підприємства, установи, організації та їх структурні підрозділи) [163, с. 163].

Як бачимо, приватна фізична особа як суб'єкт адміністративного права може бути охарактеризована крізь призму двох видів спеціальних індивідуальних статусів:

– як індивідуальних суб'єктів із загальним адміністративно-правовим статусом, найчисельнішою групою яких є громадяни України, які здатні повною мірою реалізовувати свої права та виконувати обов'язки у сфері публічного адміністрування;

– в якості індивідуальних суб'єктів із особливим адміністративно-правовим статусом, це як правило, іноземці, особи без громадянства, біженці, які наділені окремими правами у сфері публічного адміністрування.

Систему адміністративно-правового статусу становить адміністративна правосуб'єктність – онтологічна властивість суб'єкта адміністративного права, яку він отримує завдяки галузевому правовому регулюванню, яка визначає загальні межі правової здатності суб'єкта адміністративного права та складовими якої є адміністративна правоздатність та дієздатність, деліктоздатність.

Основою адміністративної правосуб'єктності є волюва здатність суб'єкта. Воля суб'єкта проявляється у здатності приймати рішення зі знанням справи, це здатність цілеспрямовано впливати на об'єктивний світ. Свобода волі різна у кожного суб'єкта, перебуваючи у різних станах зрілості, воля суб'єкта детермінує його правосуб'єктність, яка проявляється у формах правоздатності, дієздатності, деліктоздатності [86, с. 93].

Традиційно правоздатністю визнається здатність мати права і нести обов'язки, яка виникає з моменту народження і припиняється з його смертю, зміст та обсяг якої визначається законами і заснованими на них актами

управління. Конкретний обсяг прав і обов'язків громадян визначається рядом обставин, а саме: віком, станом здоров'я, наявністю освіти тощо.

Особливості адміністративної правоздатності полягають у тому, що вона, по-перше, регулюється нормами адміністративного права; по-друге, її змістом є регулювання відносин індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративного права із суб'єктами публічної адміністрації. До наведених особливостей доцільно додати безпосередню залежність правоздатності від рівня демократії, розвитку громадянського суспільства, розвитку прав та свобод людини і громадянина в державі, делегування окремих публічних функцій від органів виконавчої влади до інших інститутів держави або громадськості [55].

Адміністративна дієздатність – це здатність суб'єкта самостійно, вольовими усвідомлюваними діями (безпосередньо або через представника) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання [8, с. 187].

Окремі дослідники підкреслюють, що адміністративна дієздатність – це здатність громадян реалізувати своїми діями конституційні права та обов'язки, конкретизовані в нормах адміністративного права. Крім того адміністративною дієздатністю в адміністративному праві визнається можливість громадян своїми особистими діями здійснювати права і здобувати обов'язки у відповідних сферах виконавчої влади [42, с. 32].

Вона складається із таких елементів, як:

– здатність особи самостійно здійснювати, реалізовувати належні їй права; реалізовувати належну їй компетенцію та приймати правові акти управління; застосовувати заходи адміністративного примусу;

– визнавати, гарантувати та захищати права і свободи громадян; нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну громадянам, юридичній особі чи державному органу;

– нести у випадку вчинення адміністративного чи дисциплінарного правопорушення адміністративну чи дисциплінарну відповідальність (адміністративна деліктоздатність) [42, с. 67].

Адміністративна дієздатність громадян України так само, як і інші елементи їх правового статусу, має своїм безпосереднім джерелом закони і інші нормативні акти, що регулюють сферу виконавчої влади [22, с. 50]. Те ж відноситься й до відповідальності, яка настає за умов деліктоздатності.

Традиційно відповідальність визначають, як здатність громадянина зазнавати стягнень або обмежень, яка настає у разі невиконання ним приписів нормативно-правових актів, а деліктоздатність є передумовою набуття спеціального статусу громадянина у вигляді притягнення до відповідальності та зазнавання негативних наслідків неправомірної поведінки [24, с. 35].

Доцільно зазначити, що в спеціальній літературі з адміністративно-правової тематики, відповідальність та деліктоздатність не завжди можуть бути характеристикою приватних фізичних осіб як суб'єктів адміністративного права. У цьому аспекті варто констатувати, що характеристика певної приватної фізичної особи як суб'єкта адміністративного права вимагає від неї здатності бути притягнутою до відповідальності (деліктоздатність), адже складовою адміністративного права є відносини, які складаються у сфері юрисдикційної діяльності, що прямо пов'язана із притягненням винних осіб до відповідальності.

У випадку, коли йдеться про характеристику приватної фізичної особи як учасника сфери публічного адміністрування, то засадничою особливістю є здатність мати специфічні права та обов'язки у сфері саме публічного адміністрування, деліктоздатність в цьому випадку не є обов'язковою.

Таким чином, підводячи певні підсумки проведеного аналізу, доцільно вказати, що на сучасному етапі відбувається зміна пріоритету у регулюванні

адміністративно-правових відносинах у бік оптимізації державно-владної діяльності щодо захисту приватних фізичних осіб. Сервісний зміст діяльності органів публічного адміністрування має стати основою для ефективної співпраці державних (владних) інституцій з інституціями громадського суспільства. Здатність приватної фізичної особи бути активним учасником публічного адміністрування має бути належним чином закріплена нормативно-правовими актами, оскільки занадто розгалужена система адміністративного законодавства не дозволяє повною мірою забезпечити реалізацію прав конкретної приватної фізичної особи.

1.3 Права, свободи та обов'язки приватної особи як зміст її адміністративно-правового статусу у публічній сфері

Починаючи аналіз змісту прав, свобод та обов'язків приватної фізичної особи, як її адміністративно-правового статусу у публічній сфері, доцільно зрозуміти та дослідити питання визначення поняття та надати характеристику правового статусу приватної фізичної особи в Україні, який набуває особливої актуальності на сучасному етапі державотворення.

Аналізуючи сучасний стан приватної фізичної особи в адміністративних правовідносинах, доцільно відмітити, що приватна фізична особа ототожнюється з людиною в системі суспільних зв'язків і відносин, якій властиві риси та якості, які характеризують людину в суспільному значенні й містять її соціальну оцінку. Серед таких рис доцільно виокремити:

- 1) здатність мислити і приймати усвідомлені, а не інстинктивні рішення;
- 2) індивідуальність;

3) свободу, а саме право вибору з наданих суспільством варіантів поведінки того, який забезпечує реалізацію особистих інтересів і не порушує прав інших суб'єктів; відповідальність перед суспільством.

У публічно-правовому значенні поняття «особа» охоплює поняття «людина» і «громадянин». Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина — це по суті відповідні права, свободи та обов'язки особи [186, т. 4, с. 351].

Зокрема з точки зору права «особа» розуміється передусім у значеннях фізичної та юридичної особи. Відповідно з точки зору першого значення це означає характеристику однієї людини, громадянина, іноземця, особи без громадянства, біпатрида тощо, які беруть участь у правовідносинах незалежно від галузі та реалізують у них власні права і обов'язки. Фізичні особи у теорії права України включають таку категорію, як «посадові та службові особи», які представляють державний апарат чи іншого суб'єкта господарювання та наділені особливим правовим статусом і відповідальністю, «довірені особи», відповідно утворюючи особливі види фізичних осіб у відносинах приватного права або, наприклад, у податкових правовідносинах.

У контексті тематики нашого дослідження варто провести аналіз та охарактеризувати розвиток правового статусу приватної фізичної особи в адміністративних правовідносинах, причому саме індивідуальної особи, тобто приватної фізичної особи у публічній сфері.

Традиційно в адміністративному праві особу визначають як представника найбільшої за чисельністю групи суб'єктів адміністративно-правових відносин, тому задля аналізу генези адміністративно-правового становища приватної фізичної особи доречним є дослідження теорії адміністративного права з позицій історико-правового аналізу. У зв'язку з

цим, доцільним вбачається: 1) проаналізувати історичні джерела; 2) охарактеризувати сучасний стан досліджуваної проблематики.

Переходячи до генези значення і статусу приватної фізичної особи у публічній сфері, спочатку доречно дослідити період становлення адміністративного права, починаючи із XIX століття. На той час поліцейське право у країнах Європи пройшовши шлях від класичної поліцейстики та камералістики XVIII століття до положень публічного адміністрування вже достатньою мірою стосувалося питань взаємин влади і людини.

Саме тому, надаючи оцінку взаєминам держави та приватної й фізичної особи у джерелах науки поліцейстики й камералістики XVIII-XIX століть, виділяють окремі періоди, зокрема вказуючи, що на відміну від праць поліцейстики XVIII століття, у яких держава має обмежувати права і можливості окремої особи, ряд джерел стверджували шкідливість для державного апарату у втручання у права приватних фізичних осіб. З часом, вказані позиції почали наближатися одна до одної у питаннях можливості та меж втручання [176, с. 5-6].

У спеціальній літературі того часу вказувалося, що поліцейська діяльність держави реалізується урядом у нагляді за заходами приватних осіб, їх спільнот, що мають на меті забезпечити умови безпеки та добробуту. Було розкритиковано підхід щодо того, що установи державної (поліцейської) влади мають на меті усунути перепони для усестороннього розумного розвитку людиною його інтересів та схильностей [176, с. 49-50].

Ключовим принципом взаємодії приватної фізичної особи і влади формулювалося наступним чином: державні інституції втручаються у відносини і захищають інтереси безпеки і добробуту приватних осіб у тому випадку, коли ці особи не в змозі самостійно їх забезпечувати, а також цього неможливо досягти шляхом самоурегулювання в суспільних групах [176, с. 63, 65].

Досить аутентично характеризуються відносини, які ми вважаємо адміністративно-правовими у трьох взаємопереплетених пластах: 1) право поліції; 2) право адміністрації; 3) право громадянське [98, с. 51, 59]. Роль держави визначалася у: 1) регулюванні виконавчою владою відносин; 2) примусі з метою охорони інтересів, що проявляється у заходах превенції та репресії [98, с. 64-126].

Положення щодо самостійного урегулювання конфліктних відносин без участі державного апарату визначалося, зокрема через такі механізми, як: 1) захисники й представники інтересів особи; 2) публічні збори та громадські й професійні спільноти [98, с. 60-62].

Таким чином доцільно вказати, що у положеннях науки публічного адміністрування XIX та початку XX століття, акцентувалася увага на відносинах між владою і особою, вживалася саме категорія особи без конкретизації її громадянства а також окреслювалися, сфери, які захищалися державою, зокрема: безпека життя і здоров'я та добробут (власність). Крім того, первісним у реалізації своїх прав та інтересів визначався розсуд і можливості самої особи та її самоврядних спільнот, а втручання державного апарату було можливе виключно у випадку, коли особа самостійно не може себе захистити.

Цікавим є той факт, що у працях початку XX століття, зокрема, у положеннях щодо участі особи у відносинах із владою та про права особи, проглядалися й інші тенденції. Так, у працях до 1905 року автори деталізували взаємини влади і особи з позицій сили держави. Зокрема деталізувалися ліберальні основи європейського поліцейського права та камералістики, а в подальшому ґрунтовно розкривався зміст повноважень влади у відносинах з громадянами. У наведеному переліку показовими є самі групи повноважень державної влади, а саме: каральні повноваження; примусові повноваження; розпорядчі повноваження; заходи спеціального

впливу і надзвичайні повноваження; нагляд за пересуванням; обмеження права на свободу друку тощо [2].

У 1908 році В.М. Гессен публікує працю «О неприкосновенности личности», у якій досліджує зазначене право, яке захищає особу від неправомірних правообмежень зі сторони держави [39].

Того ж року інший автор зазначає, що держава та її влада взаємодіє з народом, де, з одного боку, народом є сукупність усіх жителів держави, а з іншого, це поєднання верств населення, яке «не має своїх позицій та поєднань між собою, їх єднає саме держава» [175, с. 98]. Крім того дослідник обґрунтовує тезу про те, що виражає інтереси пересічних громадян, як «дезорганізованої маси», у відносинах із владою, суспільство, яке, організовуючись у державну владу, об'єднує інтереси народу та його окремих представників [175, с. 99].

Досить щільну увагу В.В. Івановський приділяє публічним правам громадян, серед яких виокремлює: політичні; загальногромадянські; право недоторканності особи, власності, помешкань та листування; право вільного пересування; свобода вираження поглядів у пресі; свобода віри; право на збори, об'єднання громадян та висловлення петицій тощо [175, с.258-276].

Аналіз змісту наведених прав і взагалі існування такого переліку у ті часи є свідченням демократизації адміністрування та детермінації поглядів на права окремої особи. Разом з тим вчені цього періоду обмежуються ототожненням особи із громадянином, а інколи з представником населення, утім участь особи у публічному адмініструванні вже прослідковується.

Таким чином, у підсумку щодо розвитку взаємин особи із владою у публічній сфері, урегульованих адміністративним правом періоду кінця ХІХ – початку ХХ століття, доцільно зазначити, що з одного боку, монархічна законодавча влада проголошувала і захищала ті права і свободи особи, користування якими не зачіпало державний лад, громадський порядок і

спокій, а з протилежного боку, якщо користування цими правами вступало в протиріччя з державною владою, стабільністю і порядком, то всі законодавчі гарантії недоторканності особистих прав і свобод втрачали своє значення, і всі рішення приймалися на розсуд адміністрації [81, с. 169-170].

Аналізуючи досліджуване питання в спеціальній літературі перших десятиліть радянського періоду, ми відмічаємо загалом описані тенденції: радянське адміністративне право перетворюється у право адміністративного (революційного) розсуду, у часи репресій 1933-1938 років адміністративне право, як і ряд інших наукових галузей, було оцінене як буржуазне та не відповідаюче реаліям радянського державотворення. У 1928 році адміністративне право вилучається з навчальних програм, згортаються наукові дослідження, постійним репресіям піддаються вчені-адміністративісти [159].

Поглиблення ролі особи у відносинах із владою, на наш погляд, було покладено в основу, з якої розпочалось дослідження зазначеної проблеми в Україні з моменту проголошення незалежності. Зокрема, після аналізу ролі особи у відносинах з органами публічної влади дорадянського періоду, який в цілому відповідав положенням тогочасної камералістики та поліцейського (державного права) Європи і містив достатньо положень про свободу та межі втручання держави в особисті права, у радянський період ці засади були знівельовані спочатку революційною доцільністю, а згодом соціалістично-комуністичною необхідністю.

Аналіз наукових публікацій, які виходили щодо адміністративно-правового регулювання відносин особи з органами влади у період української незалежності дає підстави дійти таких висновків:

- 1) первинні положення теорії ролі особи у взаєминах з органами публічного адміністрування з дня набуття незалежності тривалий час будувалися на пострадянських засадах;

2) перші роки, після набуття незалежності Україною, характеризувалися відсутністю власної наукової літератури з цього питання, що зумовлювало потребу теоретикам та практикам користуватися джерелами радянського періоду; перші підручники адміністративно-правової галузі датуються 1994 роком [62]. Аналіз спеціальної літератури того часу показує, що навіть структура подання матеріалу загалом тотожна працям радянського періоду;

3) методологічні розбіжності саме щодо статусу особи у взаєминах з органами влади зумовили різнобачення у сучасній українській спеціальній літературі з адміністративного права.

Надаючи більш детальну характеристику більш сучасних підручникових джерел адміністративного права України, варто зазначити, що права та інтереси особи у відносинах адміністративного права практично зовсім не аналізується у підручнику Р.С. Мельника та В.М. Бевзенка «Загальне адміністративне право» 2014 року видання. Зокрема автори вказують, що: громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування, направляти звернення і одержувати на них відповідь [88, с. 33].

З наведеного не зовсім зрозуміло, чи ототожнюють вони громадянське суспільство з інтересами та можливостями конкретних громадян. Характеризуючи адміністративно-правові відносини, дослідники згадують фізичних осіб як їх суб'єктів, зокрема наводять приклади участі приватних осіб у державній службі чи службі в органа місцевого самоврядування, в охороні громадського порядку та державного кордону, як посадових осіб, у волонтерській діяльності [88, с. 133-135], утім детального статусу і

можливостей приватних осіб не наводять. Так само не містить підручник і характеристики статусу не громадян.

Таким чином, з наведеного аналізу доцільно зазначити, що роль індивідуальних суб'єктів у відносинах публічного управління недостатньо розкрита, утім термінологічно правильне узагальнення індивідуальних суб'єктів адміністративного права категорією «фізичні особи».

Підходу щодо прав та інтересів особи в адміністративно-правових відносинах позбавлена більшість наукових джерел. Зокрема, у підручнику «Адміністративне право України» за редакцією Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй вказано, що Конституція України надає перевагу інтересам, правам і свободам громадян перед іншими учасниками правових відносин, виходячи із пріоритету загальнолюдських цінностей. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). Для задоволення своїх потреб особа вступає у відносини з державою у сфері виконавчої влади, де реалізуються права і свободи надані їй Конституцією та законами України. На всіх осіб, які постійно чи тимчасово перебувають на території України, поширюється юрисдикція Української держави, утім законодавство у багатьох випадках чітко розмежовує статус громадянина і особи, не ототожнюючи їх. Громадянин України має більш широкий обсяг прав і обов'язків, ніж особа, яка не пов'язана відносинами громадянства з державою, в тому числі у сфері захисту [3, с. 63-64].

Таким чином бачимо, що незважаючи на загальне прирівнювання особи із громадянином, іноземцем, особою без громадянства, головна увага

приділяється статусу саме громадянина України, як учасника адміністративних правовідносин. Аналогічну позицію, без характеристики особи як узагальнюючої категорії та із переважною характеристикою прав громадян можна знайти й в інших працях [31, с. 41-42].

Зокрема, не зупиняючись на характеристиці особи, окремі автори переходять одразу до розкриття елементів адміністративної правосуб'єктності громадянина, у подальшому відбувається опис деяких особливостей іноземців та осіб без громадянства як тотожних щодо адміністративно-правового статусу категорій, та на завершення проводиться аналіз особливостей статусу мігрантів, біженців [163, с.93-102]. З тих самих позицій розглядають досліджуване питання й інші знані вчені-адміністративісти, зокрема В.К. Колпаков [68, с. 159-160] та С.В. Ківалов [5, с. 68- 72].

Іншою характеристикою участі громадянина у публічній сфері є оцінка його правових можливостей. У зв'язку з цим варто вказати, що сучасні українські дослідження переважно характеризують їх як нерівноправних суб'єктів, зокрема визначаючи, що ознаками адміністративно-правових відносин є такі:

1) участь у них обов'язково бере представник держави, тобто орган держави, його посадова особа, інший суб'єкт на виконання делегованих повноважень);

2) для відносин характерна зверхність зазначеного уповноваженого державою суб'єкта (відносини «влада-підпорядкування»);

3) адміністративні відносини досить часто виникають поза волею індивідуального суб'єкта;

4) спори у цих відносинах вирішуються в адміністративному і судовому порядку [163, с. 80-81].

Підхід щодо ролі особи в адміністративно-правових відносинах, який ми безумовно поділяємо, співпадає з позицією професора В.Б. Авер'янова, який свого часу зазначав, що згадана категорія потрапила в залежність від традиційних поглядів на адміністративне право як засіб безперечного впливу держави на суспільні процеси і застосування у відносинах «держава – громадянин» адміністративно-примусових заходів. Неприйняття інших наукових поглядів ускладнило теоретичне осмислення сутності адміністративно-правових відносин, зробило поняття останніх абстрактно-схоластичним, безпідставно відокремило від проголошених прав людини [7, с. 176]. У теорії адміністративного права майже не звертається увага на здатність адміністративно-правових відносин визначати рівень реального використання громадянами своїх прав і свобод, висвітлювати рівень їх довіри до державної влади і органів державного управління [7, с. 177].

Варто зазначити, що за часів глобалізаційних процесів, які відбуваються на даному етапі, відбувається розмиття меж між різновидами категорії приватна фізична особа, а саме іноземець та громадянин. Це логічний розвиток процесу, оскільки інтегруючись у європейське та світове співтовариство, громадяни нашої держави вступають у відносини з органами публічної влади інших держав. Особливо тісний взаємозв'язок виник з моменту повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України, початку війни та вимушеного переміщення українських громадян до європейських країн для отримання захисту.

Так само в Україні іноземці ведуть господарську діяльність та співпрацюють з організаціями, беруть участь у волонтерстві, не говорячи про їх чисельну участь у приватно-правових відносинах.

Крім того доцільно акцентувати увагу на тому, що цьогоріч мабуть вперше Україною було прийнято спеціальне законодавство, яке надає спеціального статусу громадянам іншої держави, зокрема Польщі, на нашій

території. Зокрема йдеться про Закон «Про встановлення додаткових правових та соціальних гарантій для громадян Республіки Польща, які перебувають на території України» [145], а точніше допоки про його проєкт, але маємо впевненість щодо його швидкого підписання Президентом України, який прийнято у відповідь на прийняття Закону Республіки Польща від 12 березня 2022 року «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави», який діє з 24 лютого 2022 року.

З урахуванням принципу взаємності та на знак вдячності Польській Нації за солідарність і підтримку України в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації цей Закон має на меті лібералізувати умови перебування громадян Республіки Польща на території України, встановлює для них додаткові правові та соціальні гарантії.

Зокрема, громадяни Республіки Польща, їхні подружжя та діти (незалежно від громадянства), які у встановленому порядку в'їхали в Україну з території Республіки Польща для тимчасового перебування, а також їхні діти, які народилися на території України, мають право перебувати на території України на законних підставах протягом 18 місяців із дня набрання чинності цим Законом.

Громадяни Республіки Польща, які відповідно до цього Закону отримали право на законних підставах перебувати в Україні протягом 18 місяців, мають право продовжити строк свого законного перебування в Україні у разі наявності відповідних підтверджуючих документів (вступ до закладу вищої освіти, переведення на наступний навчальний рік, укладання трудового договору (контракту) тощо).

Громадяни Республіки Польща, їхні подружжя та діти, які перебувають на території України на законних підставах, користуються всіма правами,

передбаченими Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», з урахуванням гарантій цього Закону.

Відносини, не врегульовані цим Законом, визначаються законодавством України, що регулює відносини у відповідних сферах, а також міжнародними договорами України.

За цим Законом громадяни Республіки Польща під час їх перебування на території України мають право на:

1) працевлаштування без дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства;

2) державну реєстрацію як платників податків та отримання реєстраційного номера облікової картки платника податків відповідно до законодавства України. Заявку на отримання реєстраційного номера облікової картки платника податків від імені малолітніх/неповнолітніх дітей подають їхні батьки та інші законні представники;

3) соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин відповідно до законодавства та міжнародних договорів України;

4) провадження господарської діяльності на тих самих умовах, що і громадяни України;

5) здобуття освіти на тих самих умовах, що і громадяни України, у тому числі за рахунок коштів державного або місцевого бюджету;

6) соціальні виплати (державну допомогу) згідно із законодавством України. Такі виплати (допомога) призначаються після виконання умов та критеріїв, встановлених законодавством України, що їх регулює, починаючи з місяця, в якому подано заяву про здійснення виплати, але не раніше місяця, в якому громадянин Республіки Польща перетнув державний кордон на в'їзд в Україну. Соціальні виплати (державна допомога) здійснюються (надається)

після подання декларації про майновий стан і доходи тим громадянам Республіки Польща, які отримали реєстраційний номер облікової картки платника податків відповідно до законодавства України;

7) отримання допомоги з Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю на тих самих умовах, що і громадяни України;

8) безоплатну медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я на тих самих умовах, що і громадяни України.

Наведене свідчить про той факт, що на сучасному етапі поступово стирається межа між громадянином та іноземцем, саме тому вбачається доцільно говорити про особу у триєдиній характеристиці громадянин-іноземець-особа без громадянства, хоча можливо й визнаючи у відносинах публічного адміністрування першість за громадянином.

Продовжуючи наше дослідження варто вказати, що недосконалість національного законодавства, а також певною мірою ускладнена надбудова системи органів публічної адміністрації не утворюють того необхідного базису для можливості ефективно реалізувати приватним фізичним особам їхні права у взаємовідносинах з владними інституціями.

З огляду на вказане доцільно здійснити наукову розробку адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері в контексті останніх суттєвих змін та побудови відносин з владою.

У зв'язку з необхідністю проведення детального аналізу адміністративно-правового статусу приватних фізичних осіб в публічній сфері та визначенням певного місця приватних фізичних осіб в системі суб'єктів в цілому, існує необхідність звернутися до теоретичних основ такої наукової розробки.

Свого часу провідний фахівець, вчений-адміністративіст В.Б. Авер'янова, досліджуючи питання співвідношення категорій «особа» та «громадянин» в адміністративному праві, підкреслював, що вони не є

рівнозначними і найчастіше не збігаються. Професор зазначав, що громадянство, яке виражає певний стан політико-правової належності особи, мають далеко не всі, оскільки є особи без громадянства (апатриди) – це особи, які втратили громадянство однієї держави й не набули його в іншій [7, с. 177].

Разом з тим як іноземці, так і особи без громадянства можуть бути особами, притягуваними до адміністративної відповідальності. Оскільки щодо держави особа виступає у специфічній ролі саме її громадянина, а держава адресується до неї не як до особи взагалі, а як до свого громадянина, саме тому інститут громадянства опосередковує відносини держави й особи. Вказане визначає правовий статус особи як суб'єкта адміністративного права. У контексті адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері, за певних обставин, допустиме вживання термінів «суб'єкт» і «особа» як тотожних поняттям «громадянин» [7, с. 195]. Оскільки ми не просто підтримуємо наведену позицію, а й повністю розділяємо сформований підхід, у своїй роботі ми будемо послуговуватися вищенаведеним співвідношенням цих категорій.

Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері прямо пов'язаний із загальним правовим статусом, який за своєю сутністю виступає як спеціальний статус. Відповідно для проведення оптимального аналізу цього явища стисло нагадаємо загальнотеоретичні підходи. Крім того, зважаючи на достатню наукову розробку теорії прав людини та правового статусу в науці загальної теорії держава та права, вбачаємо за доречне сконцентрувати свою увагу тільки на найсуттєвіших визначеннях.

Традиційно, правовий статус особи визначається, як система прав, свобод і обов'язків, які знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права, що визначають політико-правовий стан особи [51, с. 119]. Наведене

визначення є класичним та відповідає традиційним уявленням про статус людини та громадянина. У зв'язку з цим, слушною є позиція окремих авторів, які обґрунтовують те, що поняття «людина» і «особа» відрізняються не тільки за обсягом, а ще й за змістом, в тому розумінні, що суттєве значення має соціальна природа людини, яку відображає поняття «особа», що вказує на зв'язок людини із соціальними законами її буття [51, с. 92]. Безпосередньо поняття «особа» вбачається за доцільне використовувати в роботі з огляду на її соціальну сутність та інтеграцію до публічної сфери.

З цього приводу у спеціальній літературі щодо аналізу правового положення персоніфікованої приватної фізичної особи у публічній сфері наявна теза про нестабільний індивідуальний правовий статус громадян, особливістю якого є те, що він відображає зміни в часі, а саме які саме права і обов'язки громадян фактично реалізуються в цей конкретний момент [99, с. 190-191].

Зокрема слушною є думка, що правовий статус громадянина не може бути елементом, який встановлюється раз і назавжди, оскільки він змінюється, та зміцнюється разом із розвитком суспільства і держави, наповнюється більш глибоким і широким змістом, збагачується додатковими рисами та ознаками [99, с.81-82].

Правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері в повному обсязі характеризується сукупністю прав, свобод і обов'язків, якими така особа наділяється як суб'єкт адміністративних правовідносин, що виникають у процесі реалізації норм адміністративного права [24, с. 154].

Досить обґрунтованим, утім нетрадиційним видається підхід окремих авторів, які стверджують, що правовий статус, встановлюючи межі можливого і дозволеного поведіння людей, тим самим забезпечує вільну, автономну, суспільно корисну діяльність особистості [24, с. 154]. Засадничою рисою такого підходу є намагання перереформувати відносини конкретної

приватної фізичної особи у публічній сфері з владою, шляхом встановлення правил взаємин між ними.

Цікавим для нашого дослідження є висновок про те, що правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері – це соціально допустимі та необхідні можливості особи не просто як індивіда, а як громадянина держави, оскільки вони гарантовані авторитетом держави, змістом правового статусу якого в цілому визначено межі діяльності громадянина до інших осіб в рамках його активної та пасивної життєдіяльності [24, с. 179].

Разом з тим визначається, що правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері є серцевиною нормативного вираження основних принципів взаємовідносин між громадянином і державою, який за своєю суттю є певною системою еталонів, зразків поведінки громадян, що заохочуються і захищаються від порушень державою і, як правило, схвалюваних суспільством [69, с. 263].

Для системного урегулювання багатьох структурних компонентів правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері теорія права виробила диференціацію їх за галузевою ознакою, а саме адміністративно-правового статусу, за допомогою якого спрямування різні види статусів приватної фізичної особи у публічній сфері характеризують певним чином таку особу, як учасника правових відносин. Адміністративно-правовий статус є таким правовим статусом, який характеризує основні засади участі приватної фізичної особи у публічній сфері як суб'єкта адміністративного права або адміністративно-правових відносин.

Як правова категорія адміністративно-правовий статус, в цілому, ґрунтується на положеннях загальної теорії права, теорії публічного адміністрування, конституційного, адміністративного права, а також інших галузей наукового знання. В першу чергу йдеться про такі правові категорії,

як правове положення, правовідношення, механізм правового регулювання, співвідношення права і законодавства [86, с. 94].

Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері визначається як встановлена законом та іншими нормативно-правовими актами система прав та обов'язків громадянина, які реалізуються через суспільні відносини в сфері публічного адміністрування та забезпечуються системою юридичних гарантій на участь в управлінні державними справами і задоволенні публічних та особистих інтересів через діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування [24, с. 179].

Слушною та обґрунтованою є позиція згідно якої адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері визначається, як правове її положення громадян у відносинах із суб'єктами виконавчої влади, врегульоване нормами адміністративного права, який є складовою загального правового статусу громадянина [5, с. 40].

Не менш цікавий підхід визначає адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері, як встановлені законом й іншими правовими актами права, обов'язки і відповідальність громадянина, що забезпечують його участь в управлінні державою і задоволенні публічних і особистих інтересів завдяки діяльності державних органів, які регламентуються і охороняються як індивідуальні права громадян, так і публічні [162, с. 3-5]. Окремі автори, досліджуючи задану проблематику, визначають, що громадянином в адміністративному праві розуміють «особу (людину), яка не перебуває в трудових або державно-службових стосунках з органами управління» [69, с. 17]. Відповідно адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері безпосередньо пов'язується із її участю в адміністративних правовідносинах та характеристиці як суб'єкта адміністративного права тощо.

Ставши суб'єктом адміністративного права, приватна фізична особа у публічній сфері не може самостійно наділити себе правами й обов'язками, таким вона може бути визнана тільки відповідними нормами права [69, с. 90].

У той же час не менш дискусивною є проблема розуміння категорії адміністративного права в цілому. Відповідно однозначного розуміння цієї категорії дотепер не вироблено, оскільки адміністративне право має надто складну природу.

Зокрема професор В.К. Колпаков визначає адміністративне право як галузь права, засобами якої (норми, відносини, законодавство, методи, форми, компетенція суб'єктів, способи реалізації норм) формуються публічно-управлінські відносини, а також організується і забезпечується публічно-управлінська діяльність [69, с. 33].

Деякі автори першочерговим завданням адміністративного права вважають здійснення правового регулювання суспільних відносин щодо забезпечення прав і обов'язків особи під час реалізації публічних потреб в межах владно-управлінської діяльності, що охоплюється предметом адміністративного права. Крім того завданням адміністративного права визначається здійснення правового захисту вказаних вище відносин, а також регулятивних відносин інших, передусім «управлінських» правових галузей [79, с. 109].

Слушною є думка, що адміністративне право становить собою галузь права, яка тісно пов'язана з інститутами публічної влади, публічного інтересу та публічного адміністрування, яка регулює:

- 1) суспільні відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади, насамперед публічною адміністрацією, прав і свобод людини та громадянина;

- 2) суспільні відносини, які мають місце у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності;

3) суспільні відносини, які мають місце у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної влади;

4) суспільні відносини у сфері взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства [88, с. 60].

У зв'язку з цим, традиційно для цієї галузі права предмет правового регулювання становлять відносини в межах яких безпосередньо реалізуються завдання, функції і повноваження виконавчої влади, а також внутрішньоорганізаційні відносини, які виникають у процесі діяльності суб'єктів різних гілок влади та відносини, які виникають за участю виконавчих органів місцевого самоврядування [162, с. 3-5].

Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері формується у межах виключно певних груп адміністративно-правових відносин безпосередньо тих, які виникають в аспекті реалізації завдань та функцій органів публічної адміністрації, та відносин, котрі пов'язані з реалізацією державно-управлінських функцій виконавчими органами місцевого самоврядування. Внутрішньоорганізаційні та управлінські відносини з правовим статусом приватної фізичної особи у публічній сфері безпосередньо не пов'язані, оскільки здійснюються усередині органів публічної адміністрації. Утім цю категорію відносин варто враховувати при характеристиці адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері.

Адміністративно-правовий статус визначає приватної фізичної особи у публічній сфері як суб'єкта адміністративного права, що характеризує її в якості активного учасника суспільних відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у сфері публічного адміністрування з іншими публічними інституціями. Доцільно зазначити, що, окрім вказаного, приватна фізична особа у публічній сфері може бути не тільки активним учасником та впливати на суспільні процеси, але й бути пасивним об'єктом впливу.

Зокрема у цьому випадку мова йде про вплив управлінських рішень через правові акти на поведінку конкретних громадян під час здійснення публічних повноважень та при вступі в публічні відносини, а також здатність нести адміністративну відповідальність та бути підданим адміністративним стягненням.

У деяких випадках нормативними актами може бути передбачено залучення приватних фізичних осіб у публічній сфері до реалізації публічного адміністрування в окремих сферах. У такому випадку приватні фізичні особи у публічній сфері наділяються частиною прав та обов'язків, які мають службовці (посадовці) відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Під час реалізації таких прав та виконання обов'язків приватні фізичні особи у публічній сфері здійснюють публічне адміністрування [88, с. 133].

На підставі наведеного доцільно дійти наступних висновків:

1) на сучасному етапі поступово стирається межа між громадянином та іноземцем, саме тому вбачається доцільно говорити про особу у триєдиній характеристиці громадянин-іноземець-особа без громадянства, хоча можливо й визнаючи у відносинах публічного адміністрування першість за громадянином.

2) адміністративно-правовий статус – це такий спеціальний правовий статус, який характеризує особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади прав і свобод приватних фізичних осіб у публічній сфері, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, у той же час опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, а подекуди й у

відносинах, що мають місце у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної влади.

3) до особливостей адміністративно-правового статусу громадян України відносяться: а) адміністративно-правовий статус є частиною юридичних зв'язків в межах загального правового статусу громадян України; б) такі відносини і зв'язки обмежені адміністративно-правовим регулюванням; в) зміст адміністративно-правового статусу громадянина визначається сферою діяльності переважно органів виконавчої влади і місцевого самоврядування; г) відносини громадянина з іншими суб'єктами мають особливу структуру, де обов'язковим суб'єктом визнаються органи держави, посадові особи або інші організації та їх представники, котрі володіють повноваженнями адміністративно-правового характеру; д) рухливість адміністративного законодавства; є) громадянин виступає в адміністративно-правових відносинах як суб'єкт прав і свобод, які є пріоритетними щодо інших правових цінностей [56, с. 34-35].

4) адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері представляє собою систему, елементами якої є адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність. Адміністративно-правовий статус приватної фізичної особи у публічній сфері відображається в її загальному, соціальному та індивідуальному статусі та базується на принципах всеоб'ємності, повноти прав та свобод громадян, їх гарантованості, поєднання інтересів особи з державними і суспільними, верховенства права, гласності, динамізму прав та свобод громадян тощо. Наведені властивості окреслюють специфіку адміністративно-правових способів захисту прав та свобод людини і громадянина [22, с.35].

5) суб'єктами адміністративного права є: а) індивідуальні суб'єкти (приватні фізичні особи у публічній сфері, які поділяються на: громадян, іноземці та особи без громадянства, фізичні особи з іншим спеціальним

статусом); б) колективні суб'єкти [6, с. 121;163, с. 92-93], а також суб'єкти, які реалізують власні інтереси [87, с. 163].

Зокрема для нашого дослідження значення наведеної класифікації полягає у тому, що особа як суб'єкт адміністративного права може бути охарактеризована крізь призму двох видів спеціальних індивідуальних статусів, а саме: 1) як індивідуальних суб'єктів із загальним адміністративно-правовим статусом, найчисельнішою групою яких є громадяни України, які здатні повною мірою реалізовувати свої права та виконувати обов'язки у сфері публічного адміністрування; 2) в якості індивідуальних суб'єктів із особливим адміністративно-правовим статусом, а саме: іноземці, особи без громадянства, біженці, які наділені окремими правами у сфері публічного адміністрування.

б) систему адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері створюють адміністративна правосуб'єктність, складовими якої є адміністративна правоздатність та дієздатність, деліктоздатність. Традиційним є твердження, що адміністративна правосуб'єктність – це онтологічна властивість суб'єкта адміністративного права, яку він отримує завдяки галузевому правовому регулюванню, яка визначає загальні межі правової здатності суб'єкта адміністративного права, основою якого є його воляова здатність, яка проявляється у здатності приймати рішення зі знанням справи та цілеспрямовано впливати на об'єктивний світ, що проявляється у формах правоздатності, дієздатності, деліктоздатності [86, с. 93].

7) конкретний обсяг прав і обов'язків приватної фізичної особи у публічній сфері визначається рядом обставин (це вік, стан здоров'я, наявність освіти тощо. Адміністративна правоздатність громадян не може бути відчужуваною та передаватись, добровільна відмова від неї не має сили, її обсяг може змінюватися тільки державою. Особливості адміністративної

правоздатності приватної фізичної особи у публічній сфері полягають: 1) у тому, що вона регулюється нормами адміністративного права; 2) її змістом є регулювання відносин індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративного права із суб'єктами публічної адміністрації [87, с. 162]; 3) залежність правоздатності від рівня демократії, розвитку громадянського суспільства, розвитку прав та свобод людини і громадянина в державі, делегування окремих публічних функцій від органів виконавчої влади до інших інститутів держави або громадськості.

8) адміністративна дієздатність приватної фізичної особи у публічній сфері традиційно розглядається як здатність особи своїми діями набувати певних прав і бути як об'єкт накладення обов'язків, відповідно це здатність суб'єкта самостійно, вольовими усвідомлюваними діями (безпосередньо або через представника) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання [8, с. 187]; це здатність громадян реалізувати своїми діями конституційні права та обов'язки, конкретизовані в нормах адміністративного права [22, с. 65]; це визнана в адміністративному праві України можливість громадян своїми особистими діями здійснювати права і здобувати обов'язки у відповідних сферах виконавчої влади [42, с. 32]. Дієздатність складається із таких елементів, як: 1) здатність особи самостійно здійснювати, реалізовувати належні їй права; 2) реалізовувати належну їй компетенцію та приймати правові акти управління; 3) застосовувати заходи адміністративного примусу; 4) визнавати, гарантувати та захищати права і свободи громадян; 5) нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну громадянам, юридичній особі чи державному органу; 6) нести у випадку вчинення адміністративного чи дисциплінарного правопорушення адміністративну чи дисциплінарну відповідальність (адміністративна деліктоздатність) [4, с. 67]. Адміністративна дієздатність приватної фізичної особи у публічній сфері так

само, як і інші елементи її правового статусу, має своїм безпосереднім джерелом закони і інші нормативні акти, які регулюють сферу виконавчої влади.

Норми, які визначають дієздатність приватної фізичної особи у публічній сфері, є не тільки в правових актах, які безпосередньо встановлюють адміністративно-правове положення приватної фізичної особи у публічній сфері, вони утримуються й у ряді інших правових актів, що відносяться до різних інститутів, розділів адміністративного права, у першу чергу в розпорядженнях про розширення прав на участь в адмініструванні державними і суспільними справами [79, с. 50].

9) за умов деліктоздатності настає відповідальність, яка визначається як здатність приватної фізичної особи у публічній сфері зазнавати стягнень або обмежень, яка настає у разі невиконання ним приписів правових актів, а деліктоздатність є передумовою набуття спеціального статусу приватної фізичної особи у публічній сфері у вигляді притягнення до відповідальності та зазнавання негативних наслідків неправомірної поведінки [24, с. 35]. Доцільно зазначити, що у спеціальній літературі адміністративно-правової тематики, відповідальність та деліктоздатність не завжди можуть бути характеристикою приватної фізичної особи у публічній сфері як суб'єкта адміністративного права. У зв'язку з цим варто акцентувати на тому, що характеристика певної приватної фізичної особи у публічній сфері як суб'єкта адміністративного права врешті решт вимагає від неї здатності бути притягнутою до відповідальності (деліктоздатність), адже складовою адміністративного права є відносини, які складаються у сфері юрисдикційної діяльності, що прямо пов'язана із притягненням винних приватних фізичних осіб у публічній сфері до відповідальності. У випадку, коли мова йде про характеристику приватної фізичної особи у публічній сфері як учасника сфери публічного адміністрування, то основною особливістю в цьому

випадку є здатність мати специфічні права та обов'язки у сфері саме публічного адміністрування, деліктоздатність в цьому випадку не є обов'язковою. Утім більш детально це питання ми розглянемо у наступному підрозділі нашого дослідження.

10) на сучасному етапі спостерігається зміна пріоритету у регулюванні адміністративно-правових відносинах у бік акцентуації державно-владної діяльності на захист приватних фізичних осіб у публічній сфері. Сервісний зміст діяльності органів публічного адміністрування стає основою для ефективної співпраці державних (владних) інституцій з інституціями громадського суспільства. Здатність приватної фізичної особи у публічній сфері бути активним учасником публічного адміністрування стає належним чином підкріпленою на нормативно-правовому рівні.

1.4 Відповідальність приватної особи у публічній сфері

Згідно ч.1 ст.19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [73]. Правовий порядок традиційно розглядають як фактичний стан правовідносин у певному суспільстві, який полягає в досягнутому рівні впорядкованості суспільного життя різноманітними засобами, що ґрунтуються на правовому законі [52, с. 521]. Його основою визнається право, а умовою виникнення та функціонування виступає режим законності.

Як відомо, відносини в суспільстві врегульовуються різноманітними соціальними нормами, а саме звичаями, нормами моралі, права, релігії тощо. Поведінку людей, яка регламентована певними нормами, обґрунтовано

називають нормативною поведінкою, яка залежно від виду соціальних норм може бути звичаєвою, релігійною, правовою тощо.

Правову поведінку, за соціальним змістом та юридичною оцінкою вчинку суб'єкта права, поділяють на правомірну (на якій базується впорядкованість суспільного життя) та неправомірну (правопорушення). Правомірна поведінка полягає в діяннях (дії чи бездіяльності) суб'єктів права, що відповідають приписам правових норм і гарантуються державою.

Неправомірна поведінка – правопорушення – це протиправне, суспільно шкідливе (суспільно небезпечне), винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, за яке передбачена юридична відповідальність, ознаками якого є: 1) протиправність, тобто вчинення такого діяння є порушення чинної норми права; 2) суспільна шкідливість – правопорушення спричиняє шкоду інтересам особи, суспільства, держави в цілому; 3) дієвість, тобто правопорушення вчиняється або шляхом дії, або бездіяльності [154, с.598–599]; 4) винність діяння передбачає наявність у особи психічного ставлення до вчиненого та його наслідків. Законодавство визнає дві форми вини: умисел і необережність; 5) караність правопорушення означає, що у разі вчинення особою протиправного діяння до неї можуть бути застосовані певні вид та міра юридичної відповідальності у вигляді втрат особистого, майнового та/або організаційного характеру.

Наведені ознаки конкретизуються в категорії складу правопорушення, яка являє собою систему ознак правопорушення, необхідних та достатніх для застосування до правопорушника заходів юридичної відповідальності [167, с.286], до складу якого належать такі елементи: 1) об'єкт – це охоронювані законом суспільні відносини і цінності, на які посягає правопорушення; 2) об'єктивна сторона – це сукупність зовнішніх ознак протиправного діяння, до яких належать: діяння (дія чи бездіяльність), його суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, а також місце, час,

засоби і обставини вчинення правопорушення; 3) суб'єкт – це фізична чи юридична особа, яка вчинила правопорушення. Необхідними умовами визнання особи суб'єктом правопорушення є осудність, деліктоздатність (визнана законом спроможність особи особисто нести відповідальність за вчинок) та досягнення віку відповідальності. У деяких випадках до суб'єкта правопорушення ставляться додаткові вимоги (перебування на державній службі, посаді тощо). Суб'єктами правопорушень можуть бути не тільки фізичні, а й юридичні особи (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання тощо); 4) суб'єктивна сторона – це сукупність ознак, які характеризують психічне ставлення суб'єкта до вчиненого правопорушення та його наслідків.

Традиційно залежно від певних критеріїв надають класифікацію правопорушень [168, с.248]: 1) за ступенем суспільної шкоди: злочини (суспільно небезпечні, кримінально карані діяння) і проступки (правопорушення, передбачені іншими галузями права); 2) за галузевою належністю: цивільно- правові, конституційно-правові, сімейно-правові та ін.; 3) за суб'єктами: скоювані деліктоздатною фізичною особою і скоювані юридичною особою; 4) за формою вини: умисне і необережне діяння; 5) за формою зовнішнього виразу: протиправні дії і бездіяльність; 6) залежно від кількості суб'єктів, які вчинили правопорушення: одноосібні і групові (тобто скоювані за співучасті); 7) залежно від сфер життя суспільства: в економіці, у сфері публічного адміністрування, побуті тощо.

Розглядаючи питання інституту відповідальності приватної фізичної особи в публічній сфері, доцільно зазначити, що юридичну відповідальність визначають різновидом соціальної відповідальності, відповідно вказані категорії співвідносяться як особливе і загальне. Соціальна відповідальність – це форма взаємозв'язку і взаємодії особи і суспільства, яка виникає разом із

суспільством і динаміку її розвитку варто розглядати в контексті становлення цивілізації [46; 45].

У спеціальній літературі існує двохаспектне розуміння юридичної відповідальності, зокрема перспективної (позитивної) юридичної відповідальності, яка полягає в сумлінному виконанні суб'єктом всіх правових приписів та застосуванні до нього заходів заохочення, та ретроспективної (негативної) юридичної відповідальності, яка передбачає застосування державою до правопорушника певних санкцій, передбачених законом.

Доцільно підкреслити, що у наукових колах відсутній єдиний підхід до такого розуміння юридичної відповідальності [154], проте саме з позицій ретроспективного (негативного) аспекту юридична відповідальність детально регламентується нормами національного права, про що і буде йти мова у нашому дослідженні.

Варто вказати, що чинне національне законодавство не містить визначення юридичної відповідальності, відповідно, всі дефініції цього поняття мають дослідницький характер. Утім оптимально обґрунтованим є наступне визначення, а саме: юридична відповідальність – це передбачені законом заходи державно-владного примусу, в результаті застосування яких правопорушник зазнає негативних наслідків особистого, майнового та/або організаційного характеру.

Виокремлюють такі ознаки юридичної відповідальності:

1) пов'язана з державним примусом, реалізується уповноваженими органами держави (судовими, виконавчими тощо) у відповідності з санкціями норм права, які передбачають вид та міру відповідальності;

2) настає тільки за вчинення конкретного правопорушення за наявності в діях особи складу правопорушення;

3) тягне застосування до правопорушника санкцій особистого, майнового та/або організаційного характеру;

4) здійснюється в ході правозастосовної діяльності за дотримання процедурно-процесуального порядку і форми відповідно до закону (ЦПК України, КПК України, ГПК України, КпАП України, КАС України).

Базисом теорії права і правозастосовної практики є те, що юридична відповідальність настає лише за наявності необхідних підстав і відсутності тих підстав, які виключають її, зокрема, юридична відповідальність настає за наявності:

1) юридичних підстав, до яких відносять наявність норм, які визначають діяння правопорушенням, заходи примусу, суб'єктів відповідальності;

2) фактичних підстав, до яких належать юридичні факти, пов'язані з правопорушенням. Фактичною підставою юридичної відповідальності є наявність складу реального правопорушення;

3) процесуальних підстав, до них включено наявність правозастосовного акту- рішення компетентного органу, яким передбачено вид і міра юридичної відповідальності (вирок суду, наказ роботодавця та ін.) [154, с.441].

Важливе значення для забезпечення верховенства права, гарантії прав і свобод людини і громадянина належить нормам, які виключають юридичну відповідальність або звільняють від неї [52, с.379].

Традиційно розрізняють такі види юридичної відповідальності (залежно від галузевої структури права): конституційна, кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна, цивільно-правова.

Юридична відповідальність базується на принципах, до яких відносять: законність; справедливість; доцільність; неминучість; відповідальність лише за такі діяння, які визнані протиправними.

Отже, об'єктивною передумовою оптимального функціонування будь-якого суспільства є правомірна поведінка його громадян, яка забезпечує свободу й урегульованість суспільних відносин. Правопорушення посягає на суспільний порядок, саме тому держава має застосовувати юридичну відповідальність, яка є важливим засобом захисту прав та інтересів особи, суспільства та держави в цілому.

На сучасному етапі розвитку нашої держави євроінтеграційний цивілізаційний вимір України передбачає побудову національного суспільства з новою модифікованою формою спілкування держави і громадян. Залучення громадськості до процесу вироблення і здійснення державної політики дає підстави спільно діяти заради суспільного блага [153, с.48]. В наявних умовах розвитку України як демократичної та соціальної держави, на даному етапі, актуальності набуває питання вдосконалення або створення нормативно- правової бази механізму співпраці недержавних організацій та органів державної влади і місцевого самоврядування. Аналіз стану такої співпраці свідчить про часткове використання можливостей як з боку громадськості, так і з боку держави, що вимагає пошуку сучасних форм взаємодії сторін у сфері публічного адміністрування.

Розглядаючи питання відповідальності приватних фізичних осіб у публічній сфері, вбачається за доцільне провести аналіз підстав притягнення до відповідальності недержавних організацій (як колективних суб'єктів приватних фізичних осіб) за правопорушення у публічній сфері. Саме тому, перш за все, доцільно визначити поняття «недержавна організація».

Чинне національне законодавство та юридична наука використовують різноманітну кількість понять для характеристики громадськості, зокрема: громадські формування, недержавні організації, неприбуткові організації, громадські об'єднання, некомерційні організації, об'єднання громадян, неурядові організації, третій сектор тощо.

Традиційним для української наукової літератури є поняття громадської організації, яке закріплено Законом України «Про громадські об'єднання» від 05 серпня 2012 р., відповідно до якого, громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (ч.1 ст.1) [124]. Нормативні акти та література зарубіжних держав застосовують термін «неурядові організації» (від англ. *Non-governmental organizations*), під якими розуміють – об'єднання людей в організації з метою реалізації своїх ініціатив та участі у вирішенні актуальних суспільних проблем; організації, які створені з ініціативи громадян для вирішення самих різноманітних питань суспільства [102, с.328]. Варто вказати, що всі наявні поняття мають певні спільні та відмінні риси, утім, на наш погляд, їх слід розглядати як синонімічні.

Взаємозв'язок держави та недержавних організацій полягає передусім в тому, що саме держава, приймаючи відповідні нормативно-правові акти, встановлює правові засади діяльності таких організацій, зокрема статус недержавних організацій регулюють: Закон України «Про громадські об'єднання» від 05 серпня 2012 р. від 11 липня 2001 р., який встановлює та визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань; Закон України «Про органи самоорганізації населення», який визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення; Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 р.; Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05 липня 2012 р.; Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р., який регламентує особливості правового

регулювання, засади створення, права та гарантії діяльності професійних спілок; Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01 грудня 1998 р. передбачає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій, а також державні гарантії забезпечення їх діяльності [55]; Закон України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22 червня 2012 р.

Разом з тим, у процесі формування та реалізації державної політики в Україні, стан взаємодії громадськості та органів державної влади і місцевого самоврядування покращується, що свідчить про зростання ролі недержавних організацій. Наприклад, значення громадських об'єднань, які згідно до Закону України «Про громадські об'єднання» від 05 серпня 2012 р. організаційною формою можуть утворюватися як громадська організація або громадська спілка, в суспільному житті України посилюється. Зокрема, Реанімаційний пакет реформ, який є координаційним центром для 65-ти неурядових організацій та 24-х експертних груп, окреслює своє стратегічне завдання в консолідації зусиль громадськості для розроблення, просування і контролю реалізації реформ в країні та інформування про трансформації українського суспільства та міжнародної спільноти [147].

Крім того корисною для суспільства є інформація Порталу відкритих даних Верховної Ради України, розробленого згідно Меморандуму про співпрацю між Громадянською мережею Опора, Апаратом Верховної Ради України та державним агентством з питань електронного врядування за підтримки Програми розвитку ООН відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р..

Проте варто акцентувати увагу на тому, що статус недержавних організацій в нашій державі врегульовується спеціальними законами відповідно до різновиду організації. Відповідальність неурядових

організацій, органів і приватних фізичних осіб, які не перебувають на публічній службі, за правопорушення у публічній сфері регламентують як загальні закони, так і спеціальні. За загальним правилом, у випадку наявності протиріччя між загальним правовим актом та спеціальним однакової юридичної сили мають застосовуватися положення спеціального правового акту.

Якщо провести аналіз норм чинного законодавства щодо відповідальності недержавних організацій, а також учасників правовідносин за правопорушення у досліджуваній сфері, то можна впевнено вказати на те, що вони переважно є банкетними, тобто тими, які декларують відповідальність порушників згідно із законом; в окремих випадках містять неповний перелік правопорушень, вчинення яких є фактичною підставою для відповідальності; до видів відповідальності відноситься цивільно-правова, адміністративна, дисциплінарна, кримінальна, яку несуть за порушення законодавства у порядку, встановленому законом.

Прикладом наведеного може бути ст. ст. 37, 38 Конституції України та ст. 4 Закону України «Про громадські об'єднання» від 05 серпня 2012 р., які визначають, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань. Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на

державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях. Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, забороняються.

Громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань. Інші обмеження права на свободу об'єднання, у тому числі на утворення і діяльність громадських об'єднань, можуть бути встановлені виключно законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Громадським об'єднанням не можуть надаватися владні повноваження, крім випадків, передбачених законом [124].

Спори щодо заборони громадського об'єднання розглядається адміністративним судом у порядку, встановленому КАС України. У випадку прийняття рішення про заборону громадського об'єднання майно, кошти та інші активи об'єднання за рішенням суду спрямовуються до державного бюджету.

Стосовно відповідальності органів самоорганізації населення ст. ст. 28, 29 Закону України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. надають перелік видів правопорушень, вчинення яких може бути підставою для припинення діяльності органу самоорганізації населення або позбавлення його повноважень, а саме: Рішення, дії та бездіяльність органів самоорганізації населення та їх членів можуть бути оскаржені до відповідної ради або до суду. Прийняття органом самоорганізації населення рішень, що суперечать Конституції і законам України, актам законодавства, Положенню про цей орган та іншим рішенням ради, її виконавчого органу, розпорядженням сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі її створення) ради, а також рішенням зборів (конференції) жителів за місцем проживання, місцевого референдуму, може бути підставою для припинення діяльності органу самоорганізації населення або позбавлення його повноважень. Відповідальність за порушення законодавства про органи самоорганізації населення. Особи, винні в порушенні законодавства про

органи самоорганізації населення, несуть відповідальність згідно з законом [133].

Недотриманні вимог Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 р. тягне за собою відповідальність особи у: недотриманні вимог цього Закону; порушенні прав власників (користувачів), їх об'єднань і асоціацій; порушенні статуту об'єднання та протидії його виконанню; створенні, організації діяльності або ліквідації об'єднання з порушенням законодавства; незаконному привласненні майна, що перебуває у спільній власності; недотриманні умов договорів, укладених відповідно до цього Закону, - несуть цивільну, кримінальну, адміністративну відповідальність відповідно до закону. Законами України може бути встановлена відповідальність і за інші види правопорушень (ст. 29).

Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05 липня 2012 р. підставами для прийняття судом рішення про ліквідацію благодійної організації, тобто юридичної особи приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, як основну мету її діяльності, визначаються законом. Державна реєстрація припинення благодійних організацій здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом. правонаступниками благодійної організації у разі її реорганізації має бути одна чи кілька благодійних організацій. Рішення про ліквідацію благодійної організації приймає орган управління, уповноважений установчими документами благодійної організації. Підстави для прийняття судом рішення про ліквідацію благодійної організації визначаються законом. Активи, що залишаються під час ліквідації благодійних організацій після задоволення вимог їх кредиторів,

мають бути передані одній чи кільком благодійним організаціям у порядку, встановленому установчими документами, або за рішенням суду. У випадках, визначених законами України, та за умови відсутності благодійних організацій, зазначених у частині п'ятій цієї статті, активи благодійної організації, що ліквідується, спрямовуються до Державного бюджету України. Члени органу управління благодійної організації несуть солідарну відповідальність за дії або бездіяльність цього органу, що заподіяли збитки благодійній організації внаслідок порушення цього Закону. Члени органів управління благодійної організації можуть укладати договори страхування цивільної відповідальності щодо відшкодування шкоди, завданої ними благодійній організації.

Суб'єкти благодійної діяльності і посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, встановленому законом.

Підставами для постановлення судового рішення щодо припинення благодійної організації за позовом державного реєстратора, спеціально уповноваженого органу з питань державної реєстрації або іншої заінтересованої особи, зокрема, є:

1) використання активів (доходів) благодійної організації з порушенням встановлених цим Законом вимог до здійснення благодійної діяльності, що триває протягом не менш як 12 місяців;

2) неможливість самостійної реорганізації або ліквідації благодійної організації у випадках, визначених законом або установчими документами цієї організації;

3) засудження уповноважених осіб благодійної організації за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України,

передбаченого статтею 111⁻¹Кримінального кодексу України (ст. ст. 18, 24, 27 Закону) [121].

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р., профспілки, їх об'єднання можуть припинити свою діяльність шляхом реорганізації чи ліквідації (саморозпуску, примусового розпуску). Рішення про реорганізацію чи ліквідацію (саморозпуск) приймається з'їздом (конференцією), загальними зборами відповідно до статуту (положення) профспілки, об'єднання профспілок. Одночасно з прийняттям такого рішення з'їзд (конференція), загальні збори приймають рішення про використання майна та коштів профспілок, їх об'єднань, що залишилися після проведення всіх необхідних розрахунків, на статутні чи благодійні цілі.

Діяльність профспілок, їх об'єднань, яка порушує Конституцію України та закони України, зокрема у разі засудження їхніх уповноважених осіб за вчинення кримінального правопорушення проти основ національної безпеки України, передбаченого статтею 111⁻¹ Кримінального кодексу України, може бути заборонена лише за рішенням місцевого суду, а профспілок зі статусом всеукраїнських і республіканських та об'єднань профспілок з відповідним статусом - лише за рішенням Верховного Суду України. Не допускається примусовий розпуск, припинення, а також заборона діяльності профспілок, їх об'єднань за рішенням будь-яких інших органів. Рішення про примусовий розпуск об'єднання профспілок не тягне за собою розпуску профспілок, які входять до цього об'єднання. Примусовий розпуск профспілки чи об'єднання профспілок тягне за собою анулювання свідоцтва про реєстрацію та виключення з Реєстру об'єднань громадян України, втрату прав юридичної особи з обов'язковим повідомленням про це в засобах масової інформації.

Особи, які чинять перешкоду здійсненню права громадян на об'єднання у профспілки, а також посадові та інші особи, винні в порушенні

законодавства про профспілки, які своїми діями або бездіяльністю перешкоджають законній діяльності профспілок, їх об'єднань, несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів (ст. 46 Закону) [136].

Проведений аналіз дає підстави дійти висновку, що відповідальність недержавних організацій, органів і осіб, які не перебувають на публічній службі чи службі в органах місцевого самоврядування, за правопорушення у публічній сфері передбачається як загальними законами, так і спеціальними.

Щодо відповідальності публічних службовців, доцільно вказати, що незважаючи на значну кількість наукових праць, які присвячені правовому регулюванню публічної служби в цілому та правовому статусу публічного службовця, а саме окремим аспектам дисциплінарної чи адміністративної відповідальності публічних службовців, питання юридичної відповідальності публічних службовців залишаються мало дослідженими і, в той же час, актуальними для сучасної адміністративної науки.

Наведене пов'язано в першу чергу з тим, що: 1) дослідження чисельної кількості адміністративно-правових явищ, які представлені в нашому суспільстві, частіш за все носять вузько спеціалізований характер, зокрема: а) присвячені особливостям притягнення посадової особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у конкретній сфері суспільних відносин; б) присвячені особливостям притягнення до дисциплінарної відповідальності окремого виду публічних службовців; в) присвячені окремим теоретичним питанням.

В той же час, в адміністративному праві наявна недостатня кількість досліджень щодо вирішення концептуальних проблеми адміністративного права, а також, об'єднують усобі: а) знання теорії права щодо визначення поняття «юридична відповідальність»; б) знання теорії службового права щодо визначення понять «публічна служба» і «публічний службовець»; в)

знання інших частин теорії адміністративного права щодо таких інститутів як інститут адміністративної та дисциплінарної відповідальності; г) знання інших галузей права щодо особливостей матеріальної та кримінальної відповідальності публічних службовців; г) також щодо досвіду провідних країн світу, законодавство яких закріплює ефективні механізми притягнення публічних службовців до юридичної відповідальності.

У зв'язку з наведеним, в першу чергу, доцільно звернути увагу на зміст і значення поняття «юридична відповідальність публічних службовців» в науці адміністративного права. На перший погляд, це поняття складається із двох категорій, а саме: «юридична відповідальність» та «публічні службовці». Разом з тим, у зв'язку із євроінтеграційними прагненнями нашої держави, наведене зобов'язує провести порівняльно-правове дослідження вказаної проблематики.

Починаючи аналіз змісту і значення категорії «юридична відповідальність публічних службовців», варто вказати, що поняття «юридична відповідальність» багатобарвне юридичне явище, яке доцільно розглядати з різних позицій: 1) як вид державного примусу; 2) як інститут службового права; 3) як елемент структури правового статусу тощо.

Варто вказати, що поняття «публічний службовець» та «публічна служба» в цілому є дискусійними в сучасній юридичній науці, адже не вироблено єдиного підходу ані щодо визначення цих категорій, ані щодо визначення видів публічної служби, ані щодо правового статусу публічного службовця. Саме тому для того, щоб перейти до характеристики особливостей притягнення публічних службовців, наприклад, до дисциплінарної відповідальності, доцільно: 1) обґрунтовувати зміст поняття юридична відповідальність; 2) визначитись з видами юридичної відповідальності; 3) через аналіз положень теорії права вийти на характеристику підстав юридичної відповідальності; 4) навести

аргументацію щодо розуміння поняття «публічна служба» та «публічний службовець»; 5) вивести критерії класифікації публічної служби та публічних службовців на види тощо.

Разом з тим, виникає необхідність не тільки довести та аргументувати своє бачення юридичної відповідальності публічних службовців на підставі аналізу національних спеціальних джерел, у тому числі законодавства, а й провести порівняння результатів дослідження з досвідом провідних країн світу.

Переважає більшість сфер суспільного життя з об'єктивних причин перебуває під впливом державної ідеології, утім згідно зі ст. 15 Конституції України жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Більше того ст. 35 Конституції України проголошує право кожного на свободу світогляду [73]. Проте, науковою спільнотою на сучасному етапі сформувалися традиції, згідно з якими недоліком будь-якого дослідження у галузі права є відсутність у її змісті параграфу чи розділу, присвяченого досвіду країн світу. Хоча, порівняльно-правовий метод наукового пізнання корисний та ефективний лише тоді, коли його використання обумовлене темою дослідження. У протилежному випадку, коли дослідження проводиться щодо вузькоспеціалізованих питань та зосереджено на вирішенні суто національних проблем, які не мають аналогів в інших країнах світу, то використання порівняльно-правового методу має бути обмежене.

Ще одним проблемним питанням адміністративного права України є визначення статусу службового права [66, с. 19]. Так, у спеціальній літературі наявні різні підходи стосовно цього. Зокрема, одні науковці розглядають його як комплексну галузь права, інші – як підгалузь адміністративного права [47, с. 8–9], Р.С. Мельник – як комплексний правовий інститут [89, с. 69], або як правовий інститут адміністративного права [60, с. 19].

Деякі автори вказують, що службове право є підгалуззю адміністративного права з наступних причин:

1) традиційні критерії диференціації права на галузі (предмет та метод правового регулювання) не спрацьовують по відношенню до новоутворених сукупностей однорідних норм права;

2) відсутні в юридичній науці критерії розмежування галузі права, підгалуззі права і правового інституту. При цьому зауважено, що службове право вже вийшло за межі звичайного правового інституту, адже об'єднує досить велику та специфічну однорідну групу правових норм [47, с. 8–9].

На нашу думку, підгалуззі адміністративного права мають виділятися за одним критерієм та покривати своїми видами весь спектр суспільних відносин, які охоплюються предметом адміністративного права. Зокрема, поділ адміністративного права на матеріальне, процедурне та процесуальне адміністративне право охоплює собою весь спектр суспільних відносин, що регулює адміністративне право в цілому. Утім у випадку, коли обґрунтовується необхідність виділення службового права як підгалуззі адміністративного права, постає питання – які саме критерії варто виокремити задля того, щоб вони у своїй сукупності регулювали весь спектр суспільних відносин, які входять до предмету адміністративного права? Слід зазначити, що досить важко рівномірно поділити адміністративне право на підгалуззі, серед яких би окреме місце займало службове право.

Крім того доцільно підкреслити, що на сучасному етапі розвитку науки адміністративного права службове право варто розглядати як інститут адміністративного права, який має міжгалузевий характер (що обумовлено тим, що воно об'єднує сьогодні норми адміністративного, конституційного, трудового, цивільного та кримінального права), оскільки складна внутрішня структура службового права не може бути єдиним критерієм для його регламентації. Саме наведений підхід обумовлює логіку, за якою юридична

відповідальність публічних службовців розглядається як підінститут службового права України.

Міжгалузевий характер службового права, обґрунтовує той аспект, який породжує певні протиріччя між службовим правом іншими галузями правом, тому що юридична відповідальність публічних службовців не обмежується виключно адміністративною та дисциплінарною відповідальністю, які регламентуються нормами адміністративного права. Така відповідальність охоплює крім того матеріальну та кримінальну відповідальність публічних службовців. Саме наведене породжує дискурс в наукових колах стосовно доцільності розгляду в межах службового права особливостей кримінальної та матеріальної відповідальності публічних службовців. Кримінальна та матеріальна відповідальності посадових осіб це предмет самостійних досліджень в межах наук кримінального і цивільного права. Разом з тим, в межах кримінального і цивільного права спеціальним суб'єктом юридичної відповідальності виступає службова особа, а не публічний службовець. Поняття «службова особа» охоплює ширше коло суб'єктів ніж поняття «публічний службовець», саме тому ґрунтовних досліджень кримінальної і матеріальної відповідальності публічних службовців майже не проводилось в останні роки.

Підсумком наведеного доцільно вказати, що в межах службового права доцільно виділити такі види юридичної відповідальності публічних службовців:

а) дисциплінарна відповідальність, яка регламентується переважно нормами адміністративного права;

б) дисциплінарна відповідальність, яка регламентується нормами трудового права. У цьому аспекті варто підкреслити, що, наприклад, патронатна служба є видом публічної служби, утім ця служба має певні особливості, проте не має єдиного спеціального закону, який би встановлював

особливості проходження патронатної служби в усіх органах публічної влади. Так, Закон України «Про державну службу» закріплює, що особливості патронатної служби в судах, органах та установах системи правосуддя визначаються законодавством про судоустрій і статус суддів [126], а у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» термін «патронатна служба» взагалі не згадується та не використовується [140]. Крім того, відсутня загальна норма, яка б передбачала особливості юридичної відповідальності осіб, що перебувають на посадах патронатної служби. Виключно провівши аналіз загального законодавства про публічну службу доцільно дійти висновку, що такі службовці: 1) несуть дисциплінарну відповідальність за порушення трудової дисципліни на підставі норм трудового права; 2), на загальних підставах, за вчинення корупційних правопорушень та порушень, пов'язаних з корупцією, передбачених Законом «Про запобігання корупції» [128], несуть кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність;

в) адміністративна відповідальність, яка регламентується нормами адміністративно-деліктного права, зокрема, нормами КУпАП;

г) матеріальна відповідальність, яка переважно регламентується нормами цивільного права, і тільки частково нормами адміністративного права;

г) кримінальна відповідальність, підстави якої передбачені в КК України, а порядок притягнення осіб до відповідальності – в КПК України.

Утім наведена класифікація видів юридичної відповідальності публічних службовців, є здебільшого науковою гіпотезою, а не оптимально науково обґрунтованим висновком. Така ситуація складається із того, що законодавство України про публічну службу досить розгалужене, безсистемне та суперечливе, що не дає можливості робити науково обґрунтованих висновків з цього питання. Фактично вказане є одною із

головних на сучасному етапі проблем як службового права України, так і його підінституту «юридична відповідальність публічних службовців».

Підсумовуючи аналіз сучасних тенденцій у сфері юридичної відповідальності публічних службовців та у цілому у службовому праві України, варто акцентувати увагу на певні розбіжностях між теорією держави і права та галузевими юридичними науками з питань класифікації юридичної відповідальності публічних службовців. Зокрема, щодо поділу юридичної відповідальності на позитивну і ретроспективну, доцільно зазначити, що в межах теорії держави та права така класифікація має певний позитивний ефект, утім в межах галузевих наук, які безпосередньо досліджують підстави та порядок притягнення осіб до ретроспективної юридичної відповідальності, таких як наука адміністративно-деліктного, кримінального, трудового права тощо, така класифікація абсолютно втрачає сенс, оскільки розмиває зміст поняття «юридична відповідальність». У зв'язку з цим слід навести тезу обґрунтовуючи вказане: «Встановлено, що використання лише ретроспективної юридичної відповідальності мотивує публічного службовця не порушувати вимоги законодавства та не завдавати шкоди інтересам служби, однак не мотивує до покращення результатів вище «середнього» рівня. Водночас, незважаючи на велике соціальне значення позитивної юридичної відповідальності публічних службовців, її потенціал майже не використовується на практиці, а сам феномен досліджується не досить ретельно. Це, своєю чергою, заважає в Україні створити належне правове підґрунтя для використання потенціалу позитивної юридичної відповідальності» [47, с. 14].

Важко погодитись з цими думками в повній мірі, оскільки характеристику позитивної юридичної відповідальності, яку надає автор, логічніше розглядати і характеризувати крізь інші правові категорії, зокрема, за допомогою терміну «заходи заохочення». Крім того, категорія «позитивна

юридична відповідальність» є категорією-архаїзмом, адже виникла ще в радянські часи, коли був недосконалий категоріальний апарат юридичної науки та відсутні були критерії розмежування санкції, як елементу структури норми права, від заохочення, як наслідку якісного виконання покладених на особу обов'язків [90]. Сучасний рівень юридичної техніки дозволяє розмежувати між собою юридичну відповідальність, як вид правової санкції, та один із методів впливу на суб'єкта, що застосовується органами публічної адміністрації - заходи заохочення.

Таким чином, варто підкреслити, що юридична відповідальність публічних службовців може бути тільки ретроспективною, тобто застосовуватись виключно за вчинення протиправних діянь.

На підставі проведеного аналізу доцільно дійти таких висновків:

1. Аналіз чинного національного законодавства про публічну службу свідчить про внутрішню неузгодженість правових актів, що, в першу чергу, свідчить про незавершеність та подекуди фрагментарність реформування системи публічної служби в Україні, відображається безпосередньо на ефективності юридичної відповідальності публічних службовців.

2. Юридична відповідальність публічних службовців є підінститутом службового права України.

3. Аналіз чинного національного законодавства дає підстави виділити такі види юридичної відповідальності публічних службовців: а) дисциплінарна відповідальність,

яка регламентується переважно нормами адміністративного права; б) дисциплінарна відповідальність, яка регламентується нормами трудового права; в) адміністративна відповідальність, яка регламентується нормами адміністративно-деліктного права; г) матеріальна відповідальність, яка регламентується як нормами адміністративного права, так і, у переважній більшості випадків, нормами цивільного права; г) кримінальна

відповідальність, підстави якої передбачені в КК України, а порядок притягнення осіб до відповідальності – в КПК України.

4. Досліджувана відповідальність може бути виключно ретроспективною, тобто застосовуватись виключно за вчинення протиправних діянь цими службовцями, оскільки позитивної відповідальності публічних службовців не існує.

Висновки до розділу 1

1. Обґрунтовано авторське визначення поняття «публічна сфера суспільних відносин», під якою розуміється така сфера, завдяки якій зберігається баланс між інтересами громадянського суспільства в цілому та інтересами окремих інституцій такого суспільства, де взаємини, що складаються між людьми в процесі їхнього економічного, соціального, політичного, духовного життя і діяльності взаємовідносяться з державою та полягають в мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі у публічну владу.

2. Констатовано, що на сучасному етапі відбувається зміна пріоритету у регулюванні адміністративно-правових відносинах у бік оптимізації державно-владної діяльності щодо захисту приватних фізичних осіб. Сервісний зміст діяльності органів публічного адміністрування має стати основою для ефективної співпраці державних (владних) інституцій з інституціями громадського суспільства. Здатність приватної фізичної особи бути активним учасником публічного адміністрування має бути належним чином закріплена нормативно-правовими актами, оскільки занадто розгалужена система адміністративного законодавства не дозволяє повною мірою забезпечити реалізацію прав конкретної приватної фізичної особи. Визнано, що поступово стирається межа між громадянином та іноземцем,

саме тому вбачається доцільно говорити про особу у триєдиній характеристиці громадянин-іноземець-особа без громадянства, хоча можливо й визнаючи у відносинах публічного адміністрування першість за громадянином. Визначено, що адміністративно-правовий статус – це такий спеціальний правовий статус, який характеризує особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади прав і свобод приватних фізичних осіб у публічній сфері, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, у той же час опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, а подекуди й у відносинах, що мають місце у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної влади.

3. Констатовано, що конкретний обсяг прав і обов'язків приватної фізичної особи у публічній сфері визначається рядом обставин (це вік, стан здоров'я, наявність освіти тощо). Адміністративна правоздатність громадян не може бути відчужуваною та передаватись, добровільна відмова від неї не має сили, її обсяг може змінюватися тільки державою. Особливості адміністративної правоздатності приватної фізичної особи у публічній сфері полягають: 1) у тому, що вона регулюється нормами адміністративного права; 2) її змістом є регулювання відносин індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративного права із суб'єктами публічної адміністрації; 3) залежність правоздатності від рівня демократії, розвитку громадянського суспільства, розвитку прав та свобод людини і громадянина в державі, делегування окремих публічних функцій від органів виконавчої влади до інших інститутів держави або громадськості. Вказано, що адміністративна дієздатність приватної фізичної особи у публічній сфері традиційно розглядається як здатність особи своїми діями набувати певних прав і бути як

об'єкт накладення обов'язків, відповідно це здатність суб'єкта самостійно, вольовими усвідомлюваними діями (безпосередньо або через представника) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання; це здатність громадян реалізувати своїми діями конституційні права та обов'язки, конкретизовані в нормах адміністративного права; це визнана в адміністративному праві України можливість громадян своїми особистими діями здійснювати права і здобувати обов'язки у відповідних сферах виконавчої влади. Констатовано, що дієздатність складається із таких елементів, як: 1) здатність особи самостійно здійснювати, реалізовувати належні їй права; 2) реалізовувати належну їй компетенцію та приймати правові акти управління; 3) застосовувати заходи адміністративного примусу; 4) визнавати, гарантувати та захищати права і свободи громадян; 5) нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну громадянам, юридичній особі чи державному органу; 6) нести у випадку вчинення адміністративного чи дисциплінарного правопорушення адміністративну чи дисциплінарну відповідальність (адміністративна деліктоздатність). Адміністративна дієздатність приватної фізичної особи у публічній сфері так само, як і інші елементи її правового статусу, має своїм безпосереднім джерелом закони і інші нормативні акти, які регулюють сферу виконавчої влади.

4. Визначено, що за умов деліктоздатності настає відповідальність, яка визначається як здатність приватної фізичної особи у публічній сфері зазнавати стягнень або обмежень, яка настає у разі невиконання ним приписів правових актів, а деліктоздатність є передумовою набуття спеціального статусу приватної фізичної особи у публічній сфері у вигляді притягнення до відповідальності та зазнавання негативних наслідків неправомірної поведінки. Виділено такі види юридичної відповідальності приватних фізичних осіб: а) дисциплінарна відповідальність, яка

регламентується переважно нормами адміністративного права; б) дисциплінарна відповідальність, яка регламентується нормами трудового права; в) адміністративна відповідальність, яка регламентується нормами адміністративно-деліктного права; г) матеріальна відповідальність, яка регламентується як нормами адміністративного права, так і, у переважній більшості випадків, нормами цивільного права; ґ) кримінальна відповідальність, підстави якої передбачені в КК України, а порядок притягнення осіб до відповідальності – в КПК України.

Теоретико-методологічні положення та практичні висновки здійсненого дослідження оприлюднені в ряді авторських публікацій:

1. Костюкевич С.Ф. Сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *Law. State. Technology*. 2021. №4. С. 61-69.
2. Костюкевич С.Ф. Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 519-522.
3. Костюкевич С.Ф. Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері. *Науковий вісник УжНУ. Право*. Випуск 72/2022. С. 257-262.
4. Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. «*Наукова весна*» 2022: матеріали XII Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23–24 травня 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2022. С. 246-248.
5. Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. «*Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства*»: матеріали міжнародної науково-

практичної конференції. У 2 т. Том 2. Дніпро, 02 червня 2022 року. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 368-370

б. Костюкевич С.Ф. Окремі підходи до визначення статусу приватної фізичної особи. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 травня 2022 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Шульженко Ф.П., Чорна В.Г. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 100-103.*

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

2.1 Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері

Належний рівень реалізації та захисту адміністративно-правового статусу особи в суспільстві є одним із критеріїв ефективності функцій держави. Реалізація адміністративно-правового статусу приватної особи вимагає створення дієвого механізму участі громадянина та людини у здійсненні функцій держави. Адміністративні правовідносини характеризуються імперативно-владним примусом регуляції як домінанти взаємодії людини та держави. Запровадження людиноцентристського підходу до встановлення сутності адміністративно-правових відносин, що відбулося у зв'язку із розробкою та прийняттям Концепції адміністративної реформи [129].

Лексикологічне тлумачення терміну «механізм» академічними джерелами визначається як взаємопов'язана система елементів, процесів, що характеризують певне явище [156, с. 695]. Розуміння сутності категорії «механізм» вимагає реалізацію підходів у розумінні її як характерної ознаки внутрішньої розбудови певного об'єкту, що вимагає застосування системних комплексних підходів, що дозволяють здійснити динаміку та статику регулювання будь-якого різновиду суспільних правовідносин [74, с. 18].

В теорії права залишаються доволі актуальними дискусії з приводу визначення критеріїв співвідношення та розмежування таких категорій, як

«механізм правового регулювання» та «механізм реалізації та захисту правового статусу громадянина».

За відсутності єдиних підходів до критеріїв розмежування таких категорій необхідно підкреслити, що в цілому механізм правового регулювання має розглядатися як базовий елемент механізму реалізації та захисту правового статусу громадянина. Механізм правового регулювання закріплює загальні засади реалізації та захисту прав і свобод людини незалежно від сфери суспільних правовідносин, визначаючи основоположні принципи участі людини та громадянина, встановлюючи систему правоохоронних та правозахисних засобів і способів реалізації та захисту правового статусу приватної особи.

Розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення та реалізації прав і свобод людини та громадянина розуміється як сукупність засобів, способів, прийомів, що є складовими елементами впливу окремої галузі права чи правового інституту на суспільні відносини та закріплених відповідно до норм чинного законодавства нормами гарантій здійснення прав і свобод людини (зокрема, відновлення в адміністративному порядку чи у порядку адміністративного судочинства суб'єктивні публічні права та свобод) [56, с. 91].

Структура адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина передбачає наявність нормативно-правового, інституційно-правового, адміністративно-процедурного та адміністративно-правозастосовчого рівнів.

На нормативно-правовому рівні реалізація адміністративно-правового механізму забезпечення прав, свобод та інтересів приватних осіб здійснюється за допомогою певної сукупності правових норм, що надають гарантії здійснення суб'єктивних публічних прав у відносинах владно-управлінського характеру.

Нормативне регулювання реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері визначається дворівневим підходом. Вчені підкреслюють, що одна частина адміністративного законодавства України, є успадкованою ще з радянських часів та вимагає суттєвого переосмислення, і мова йде передусім про Кодекс України про адміністративні правопорушення [64]. Водночас інша частина адміністративного законодавства характеризується високим рівнем прогресивності нормативних положень. Такими актами є Кодекс адміністративного судочинства України [64], Закон України «Про адміністративну процедуру» [120] та інші.

Від ефективності та гарантування здійснення адміністративно-правового статусу приватної особи залежить реалізація суб'єктивних прав особи, зокрема, права на свободу та особисту недоторканність, права на таємницю листування, телефонних розмов, права на свободу світогляду і віросповідання, права на об'єднання в політичні партії і громадські організації, права на проведення мітингів, демонстрацій, походів, права на письмові звернення до суб'єктів владних повноважень, права на підприємницьку діяльність, права на соціальний захист, права на житло, права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, права на освіту, права на звернення до суду тощо.

Участь приватної особи у публічно-управлінській сфері створює організаційний базис для реалізації значної кількості суб'єктивних прав особи, які безпосередньо не пов'язані із владними повноваженнями. Зокрема, закріплення та реалізація відносин місцевого самоврядування або отримання відповіді на інформаційний запит має опосередкований вплив на забезпечення реалізації права особи на здоров'я, якщо запит стосується екологічних відомостей, або якщо здійснюється громадське обговорення проекту закону, реалізація якого може спричинити погіршення стану охорони

довкілля. Таким чином, участь приватної особи у публічно-управлінській сфері суспільних відносин має опосередкований вплив на реалізацію значної кількості прав, що визначають фізичне існування та соціальне буття людини.

До гарантій реалізації та захисту суб'єктивних прав та свобод особи в публічно-управлінській сфері відноситься право особи на звернення до суду, що встановлюється, зокрема, і на конституційному рівні. Так, у статті 55 Конституції України встановлено, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом, що означає запровадження системи гарантій реалізації права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Засади захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи визначаються також відповідно до положень: ст. 3 Конституції України, де встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є в Україні найвищою соціальною цінністю; ст. 5 – де, встановлюється, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, що в тому числі означає необхідність створення системи гарантій участі особи у розробці та прийнятті управлінських рішень та адміністративних актів; ст. 19 – де встановлюється імперативність обмеження прав органів законодавчої, виконавчої та судової влади обсягом їх компетенції; ст. 8 – що поряд із дією принципу законності в Україні проголошує пріоритетність принципу верховенства права, тобто дух закону має домінувати над буквою закону [73].

До гарантій реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи в публічній сфері відноситься імператив про заборону примусу зайняття певними видами діяльності, якщо це прямо не передбачено законодавством (ст. 19 Конституції України). Здійснення суб'єктивних публічних прав приватної особи має гарантуватися дотримання принципів неприпустимості дискримінації за кольором шкіри, раси, політичних,

релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24 Конституції України).

До гарантій реалізації та захисту адміністративно-правового захисту приватної особи відноситься встановлення прав і свобод людини і громадянина, їх здійснення має регулюватися передусім на підставі законів України (ст. 92 Конституції України).

Врегулювання спорів, в тому числі, що виникають у публічно-управлінській сфері, відноситься до діяльності адміністративних судів в Україні, а також допустимим є врегулювання спорів у досудовому порядку (ст. 124, 129 Конституції України).

Отже, найвищим рівнем нормативно-правового регулювання забезпечення реалізації суб'єктивних публічних прав приватної особи є конституційний рівень, та рівень міжнародно-правових актів. Другий підрівнем нормативно-правового забезпечення механізму реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи є рівень, до якого відносяться положення актів адміністративного законодавства та підзаконні управлінські акти, зокрема, це законодавчі та підзаконні акти Верховної Ради України, нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів правовідносин, яким делеговані владні повноваження із здійснення функцій держави.

Запровадження реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи в Україні вимагає створення механізму його відповідності європейським стандартам, що має бути основою для розробки концептуальних стратегічних актів в публічній сфері, зокрема, такими є Закони України «Про державну службу» [126], «Про адміністративні

послуги» [119], «Про запобігання корупції» [128], «Про адміністративну процедуру» [120] та інші.

До інституційного рівня адміністративно-правового регулювання здійснення та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи відноситься певна сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування (тобто органів публічної адміністрації), що зобов'язані виконувати завдання із забезпечення та сприяння реалізації адміністративно-правового статусу людини та громадянина України.

Отже, простежується безпосередній зв'язок між функціонуванням органів публічної адміністрації та гарантуванням реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав людини. Критеріями ефективності функціонування органів публічної адміністрації є в тому числі такі показники, як критерії ефективності захисту прав і свобод людини, що вимагає активізації процесів розбудови діалогу між суспільством та державою задля досягнення балансу інтересів суспільства та держави, людини і влади.

Третім рівнем системи гарантій реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи є адміністративно-процедурний (управлінський) рівень, що містить включає у собі певну сукупність адміністративних процедур, що дозволяють реалізувати права, свободи та інтереси невіддільних суб'єктів адміністративного права. Проблематика прозорості та відкритості адміністративних процедур, що безпосередньо є якісним показником ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, актуалізується, зокрема із проголошенням Концепції адміністративної реформи 1998 року [129], і не втрачає своєї актуальності впродовж останніх десятирічч незалежності України. Однією із визначальних подій стало розробка та прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» у 2022 році, що набуває чинності 15 грудня 2023

року [120]. Адміністративні процедури, ефективність їх здійснення є критерієм ефективності реалізації суб'єктивних публічних прав приватної особи. Саме адміністративні процедури, їх урегульованість та прозорість реалізації є гарантією усунення проявів суб'єктивізму управлінських рішень, подолання проявів корупції при здійсненні функцій держави та місцевого самоврядування [32, с. 151].

Доволі тривалий час категорія «адміністративної процедури» пов'язувалась виключно з її розумінням як процедури притягнення до адміністративної відповідальності, що значно звужує розуміння адміністративно-правового статусу приватної особи у публічно-управлінській сфері.

Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» стало певним завершальним етапом довготривалої правотворчої діяльності із систематизації адміністративно-процедурного законодавства України. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» відбулося закріплення таких понять, як «адміністративне провадження» та «адміністративна процедура». Так, під адміністративним провадженням відповідно до зазначеного акту розуміється «сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта». Під адміністративною процедурою відповідно до чинного законодавства розуміється «визначений законом порядок розгляду та вирішення справи». Тобто адміністративна процедура визначається як певний складовий елемент адміністративного провадження, якими можуть бути адміністративно-деліктні провадження, контрольно-наглядові провадження, дозвільно-ліцензійні провадження.

Правозастосовчий рівень нормативно-правового механізму захисту суб'єктивних публічних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб

містить у собі сукупність адміністративних та адміністративно-судових процедур, що дозволяє гарантувати реалізацію прав, свобод та інтересів невлadних суб'єктів адміністративного права на належному рівні ефективності. Такий рівень пов'язується із застосування положень КУпАП, КАС України, Законів України «Про адміністративні послуги», «Про адміністративну процедуру» та інших законодавчих актів.

Отже, система гарантій реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері має чотирьохрівневу структуру, до якої відноситься рівень нормативного регулювання, інституційного визначення системи, процедурний порядок та рівень правозастосування.

Філософське розуміння будь-якого соціального явища розуміється сукупність елементів і процесів, що характеризують певне предмет або явище. Наявні внутрішні взаємозв'язки визначають зміст та структуру певного соціального явища [9, с. 199]. Отже, право на оскарження як гарантія реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи має таку структуру. Передусім забезпечення права на оскарження переслідує мету задоволення приватних інтересів особи, досягнення балансу публічних та приватних інтересів, а також задоволення стратегічних потреб держави. Отже, реалізація права на оскарження передбачає таку сукупність правомочностей, як право вимоги, право на чужі дії, право на власні дії. Реалізація права на оскарження передбачає як здійснення права на власні дії, так і встановлюється вимога виконання певних юридичних обов'язків [100, с. 139-145].

Вище зазначені міркування дозволяють визначити, що зміст суб'єктивного права складають правовий (безпосередній) та матеріальний (опосередкований) елементи [48, с. 96-101]. Отже, матеріальним змістом суб'єктивного права особи є фактично міра можливої поведінки суб'єкта, в

тому числі і правова можливість особи оскаржити певне рішення чи результат діяльності суб'єкта владних повноважень у публічно-управлінській сфері.

Право на оскарження відноситься до реалізації суб'єктом конкретних правомочностей діяти чи утримати від дій особою в конкретних життєвих обставинах. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, зокрема, якщо порушуються права та інтереси особи в публічній сфері, то реалізація права на оскарження здійснюється у порядку адміністративного судочинства.

Законодавче закріплення конституційного права на оскарження відбувається на рівні окремих законодавчих та кодифікованих актів. Так, у одним із перших право на оскарження було закріплено у Законі України від 2 жовтня 1996 року «Про звернення громадян» [130], де встановлюється можливість громадян на оскарження до суду дій (бездіяльності) та рішень органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб, здійснених з порушенням закону.

В подальшому відбулося створення спеціальної гілки системи судоустрою, якою стала система адміністративних судів, що відповідно до їх предметної юрисдикції відноситься розгляд публічно-правових спорів у сфері функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Засади захисту суб'єктивних прав приватної особи у публічно-управлінській сфері встановлюється відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України [64].

Здійснення реформи системи судоустрою в Україні має особливе значення в аспекті забезпечення прав та свобод людини в публічно-управлінській сфері. Встановлення сутності та проблематики

функціонування системи адміністративних судів як складової системи гарантій реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи неодноразово ставало предметом наукових публікацій представників вітчизняної та зарубіжної юриспруденції різних часів. Особливу увагу в цьому аспекті необхідно звернути увагу на наукові праці таких вчених, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, О. Т. Боннер, І.П. Голосніченко, І. Б. Коліушко, О. Ф. Константиї, П. М. Рабінович, М.І. Смокович та інші.

Варто окремо виділити ряд дисертаційних та монографічних досліджень, присвячених проблематиці функціонування адміністративних судів як гарантії забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини у публічно-управлінській сфері суспільних відносин.

Одними із перших досліджуване явище було висвітлено у дисертаціях Ю.В. Георгієвського на тему «Адміністративна юстиція» (2004 р.) [38], В.А. Сьоміна на тему «Проблеми законодавчого регулювання та практики розгляду адміністративно-правових спорів» (2005 р.) [165]. Реалізація процесуальних прав та процесуальної правосуб'єктності в порядку адміністративного судочинства розглядалася у дисертаційних дослідженнях таких вчених, як А.В. Руденко, що присвячено тематиці становленню системи адміністративного судочинства (2006 р.) [152]; О.В. Кузьменко, яка досліджувала процесуальним відносинам публічного права (2006 р.) [76] тощо.

Прийняття та набуття юридичної сили у 2005 році КАС України акцентуація уваги науковців зосередилася на вивченні певних питань правового регулювання адміністративного судочинства, встановленні недоліків, обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення певного кодифікованого акту. Зокрема, вивченню проблематику захисту прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції присвячено роботу П.В. Вовк (2009 р.) [34]; встановленню організаційно-правових засад

функціонування адміністративних судів в Україні присвячені роботи І.В. Шруб (2009 р.) [185]; А.Л. Борко (2009 р.) [21].

Проблематика встановлення предметної юрисдикції на комплексному концептуальному рівні була акцентована у монографії М.І. Смоковича, яка вперше побачила світ у 2010 році, але після того неодноразово перевидавалася та у 2022 році було оприлюднено її сучасну редакцію [187].

З точки зору вироблення концептуальних засад реформування системи адміністративних судів важливе значення мають роботи Р.О. Кукурудза (2010 р.) [78]; О.В. Музи (2010 р.) [94]. Важлива проблематика встановлення принципів діяльності адміністративних судів, застосування заходів відповідальності до суддів досліджувалось у дисертаціях С.О. Бондар (2010 р.) [20], М.А. Бояринцевої (2019 р.) [25].

Окремі питання встановлення особливостей адміністративно-процесуального статусу учасників розгляду та вирішення публічно-правових спорів у судовому порядку розглядалися у дослідженнях О.В. Бачун (2010 р.) [15]; О.М. Собоного (2010 р.) [158]; О.Є. Міщенко (2011 р.) [92] та ін..

Предметну юрисдикцію функціонування системи адміністративних судів складають публічно-правові спори. В сучасних умовах спостерігається дискусійність підходів до розуміння сутності змісту категорії «публічно-правовий спір» та його співвідношення із такими категоріями, як «спір, що виникає у зв'язку із оскарженням рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади та місцевого самоврядування», що має вирішуватися у порядку цивільного чи господарського судочинства.

До критеріїв визначення предметної юрисдикції адміністративних судів відносяться: 1) характер спору (залежно від наявності приватного інтересу у рішенні, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, відбувається розгляд спору або у порядку цивільного (за участі фізичних осіб) чи господарського судочинства (за участі юридичних осіб), або у

порядку адміністративного судочинства (якщо буде встановлено у спорі наявність публічного інтересу); 2) суб'єктний склад спору (тобто спори, в яких беруть участь органи державної влади та місцевого самоврядування, як правило, розглядаються у порядку адміністративного судочинства, однак наприклад, спори за участі Антимонопольного комітету України, Рахункової палати можуть розглядатися у порядку господарського судочинства, коли предметом спору є корпоративний інтерес). Отже, чинним адміністративно-процесуальним законодавством України встановлюється пріоритет застосування критеріїв визначення характеру спору порівняно із застосуванням суб'єктного критерію як індикатора до встановлення змісту предметної юрисдикції суду. М.І. Смокович розглядає основою для встановлення категорії «предметна юрисдикція адміністративного суду» встановлення кола компетенцій суду відносно врегулювання певної категорії спорів [157, с. 38]. В цьому сенсі вартим уваги є авторський підхід до розуміння категорії «адміністративна юрисдикція» як предметної юрисдикції адміністративного суду, що визначається В.К. Колпаковим як компетенція вповноважених органів здійснювати надані ним функції відповідно до визначених об'єктів [70, с. 384].

Так само і М.І. Цуркан розглядає юрисдикція як певну частину повноважень органу публічної влади з вирішення спорів [181, с. 125], що дає підстави вченому відокремити дві суміжні категорії: адміністративну юрисдикцію адміністративного суду та адміністративну юрисдикцію органів виконавчої влади та місцевого самоврядування [181, с. 126]. Отже, захист суб'єктивних публічних прав приватної особи допускається як у порядку адміністративного судочинства та у порядку адміністративного оскарження згідно із процедурами, встановленими, зокрема, Законами України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» [127], «Про адміністративну процедуру» [120].

Виділяється думка В. Коверзнев, який обґрунтовує недоцільність розмежування спорів на публічно-правові та приватно-правові через несформованість поділу національної системи права на публічні та приватні галузі [63, с. 27]. Варто відзначити, що такий підхід не знайшов свого відображення у чинному законодавстві, адже відповідно до положень КАС України безпосередньо вживаною є категорія «публічно-правовий спір» як спір, у якому: «хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи» (стаття 4) [64].

Такий підхід обумовлюється положеннями частини 4 ст. 125 Конституції України, де підкреслено, що до юрисдикції адміністративних судів належить вирішення публічно-правових спорів [73]. Такий законодавчий підхід фактично закріпив дихотомічну структуру національної системи права України.

Якщо порівнювати положення ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України з положеннями ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України попередньої редакції, чинної до 3 жовтня 2017 року [122], то відбулася деталізація предметної юрисдикції у сфері розгляду публічно-правових спорів.

Відповідно до чинного адміністративно-процесуального законодавства України встановлено, що до у порядку адміністративного судочинства

розглядаються та вирішуються спори: 1) фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження; 2) із приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; 3) між суб'єктами владних повноважень із приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; 4) що виникають із приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; 5) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом; 6) щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму; 7) фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності в частині доступу до публічної інформації; 8) щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; 9) щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб; 10) щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб; 11) фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб оборони», за винятком спорів, пов'язаних із укладенням договору з переможцем переговорної процедури закупівлі, а також зміною, розірванням і виконанням договорів про закупівлю [64].

Наведена предметна юрисдикція адміністративних судів свідчить про те, що у порядку адміністративного судочинства здійснюється захист суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи (зокрема, права обирати та бути обраним, в тому числі на посади публічної служби); суб'єктивних публічних сервісних прав приватної особи (права на доступ до публічної інформації, права на отримання належного рівня адміністративних послуг). Однак при цьому спірною визначається позиція А.Ю. Барліта щодо необхідності виокремлення суб'єктивних публічних екологічних прав [14, с. 70-77; 13, с. 93-100] як особливого предмету адміністративно-правового спору. Не доцільно погоджуватись із позицією вченого, на наш погляд, із міркувань розуміння доступу до екологічної інформації та розробки та прийняття управлінських рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

О.С. Булгаков у сфері захисту прав особи у публічно-службових відносинах, які в межах даного дослідження розуміються як «суб'єктивні публічні управлінські права» [29, с. 30-34] відокремлює такі спори, як: «спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; спори щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб; спорів щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб». Однак при цьому вченим в окрему категорію адміністративно-правових спорів віднесено розгляд та вирішення спорів із питань забезпечення житлових прав та інтересів суддів, працівників прокуратури, Національної поліції, військовослужбовців, однак вбачається недоцільність її відмежування від спорів, що виникають у зв'язку із реалізацією та здійснення суб'єктивних публічних управлінських прав

приватної особи [28], адже стан матеріального забезпечення службовця має безпосередній вплив на ефективність здійснення ним покладених на нього повноважень.

Необхідно погодитися із позицією О. Л. Соколенко, яка підкреслює, що ефективність адміністративно-правового механізму захисту статусу особи у публічній сфері людини, в тому числі судового захисту, є гарантією досягнення «певної соціальної справедливості»; при цьому вченою обґрунтовується, що визначальною метою захисту прав і свобод людини та громадянина є безпосередньо забезпечення «реальності таких прав громадян» [160, с. 119-120; 161, с. 285-291].

М.А. Бояринцева, розглядаючи зміст функціональних повноважень адміністративних судів крізь призму їх предметної юрисдикції у розгляді та вирішенні спорів, пов'язаних із реалізацією адміністративно-правового статусу приватної особи, обґрунтовує, що держава в таких спорах має розумітися не як особливий суб'єкт, уповноважений на здійснення певних стратегічних завдань розвитку суспільства, а передусім відповідальна сторона процесу [26, с. 201-204].

Таким чином, створення та функціонування системи адміністративного судочинства визначається як гарантія реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав особи у публічній сфері. Тобто, реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень є складовою системи «стримувань та противаг», своєрідним критерієм ефективності функціонування органів публічної служби.

Запровадження системи гарантій особи на реалізацію та захист адміністративно-правового статусу приватної особи пов'язується із здійсненням права особи на справедливий суд в адміністративному судочинстві як гарантії забезпечення подолання проявів свавілля органів державної влади та місцевого самоврядування [41, с. 171]. При цьому

приватної особою очевидно є не лише людина незалежно від їх соціально-політичного зв'язку із державою, але і юридична особа, захист прав та інтересів якої вимагається, зокрема, при розгляді та вирішенні податкових спорів, де суб'єкт господарювання вимагає застосування інструментів судового контролю. Як зазначає П.С. Лютіков, обґрунтовує необхідність визнання юридичних осіб як вольових активних учасників адміністративних, фінансових, податкових правовідносин [83, с. 214]. Цінність наукових публікації П.С. Лютікова посилюється його авторською спробою не лише визначити сутність поняття «юридична особа», а і здійснити авторську класифікацію, обґрунтувавши поділ юридичних осіб на детермінуючих та детермінованих [83, с. 216].

Висновки, досягнуті у монографії П.С. Лютікова, корелюються із підходом, обґрунтованим Т.О. Коломоець, В.Г. Лукашевичем та Ю.А. Дорохіної про те, що адміністративні органи можуть та повинні забезпечити реалізацію та захист адміністративно-правового статусу юридичних осіб, надаючи їм широке коло публічних послуг, гарантуючи захист їх прав та законних інтересів у суді [67, с. 125-126].

В цьому розрізі безумовної практичної затребуваності та актуальності набуває питання встановлення кола питань, що відносяться до предметної юрисдикції адміністративних судів. Розуміння предметної юрисдикції в науковій літературі є неоднозначним; крім того оновлення адміністративно-процесуального законодавства України, що відбулося у 2017 році [122], вимагає висвітлення наявних дискусій.

Ряд дослідників (В.Е. Беляєвич, М.І. Пипяк та ін.), які обґрунтовується відсутність у спорах, пов'язаних із оскарженням рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, спору про право; тобто до кола питань предметної юрисдикції адміністративних судів відносяться виключно спори про дію, про процедуру. Таким чином, в порядку

адміністративного судочинства предметом захисту є право на дії, встановлення відповідності вимогам чинного законодавства надання послуг та здійснення інших видів адміністративних процедур [16, с. 4; 104, с. 69 та ін.].

Другий підхід був поширеним за радянським часів та фактично визначався акцентуацією уваги на застосуванні заходів адміністративної відповідальності, розглядаючи право на оскарження як право на оскарження протоколу про адміністративні правопорушення [82, с. 127]. Такий підхід неодноразово було критиковано представниками сучасної адміністративно-правової науки як необґрунтовано звужений [71;72].

Третій підхід є найбільш поширеними в сучасних умовах, де адміністративний спір в публічній сфері завжди пов'язується із фактом порушення прав та законних інтересів осіб (Н.Б. Писаренко, О.М. Пасенюк, Ю.П. Битяк) [105, с. 69; 103, с. 13-14; 18, с. 51-60]. Так, Ю. П. Битяк підкреслює необхідність створення гарантій захисту в порядку адміністративного судочинства не лише прав приватної особи, а і її охоронюваних законом інтересів.

Отже, гарантіями реалізації та захисту адміністративно-правового статусу у публічній сфері є: створення ефективного механізму надання адміністративних послуг; доступність та прозорість здійснення адміністративних процедур; обґрунтованість застосування заходів адміністративної відповідальності; запровадження та дієвість форм громадського контролю; функціонування шляхів реалізації адміністративного оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

2.2 Принципи та форми реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері

Як було з'ясовано у попередніх підрозділах реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи відбувається на декількох рівнях: нормотворчому, правореалізуючому, правозастосовчому. На нормотворчому рівні найбільш повною мірою має бути забезпечена участь приватної особи обговоренні, в розробці та прийнятті адміністративного акту як індивідуального акту, так само є актуальним створенням умов до забезпечення права особи на участь в розробці нормативно-правових актів.

Забезпечення реалізації форм участі громадськості у здійсненні нормотворчості є ознакою розвинутого громадянського суспільства, що є невід'ємною характеристикою розбудови держави на засадах демократичності, прозорості та верховенства права. Підтвердженням побудови держави на засадах демократії є делегування частини владних повноважень громадських інституціям шляхом забезпечення участі приватних осіб в обговоренні проєктів нормативно-правових актів України. Запровадження ідеї забезпечення участі громадян у нормотворчій діяльності пов'язується із Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. №1035-р, яким було схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства [141].

Реальна участь громадськості в обговоренні, розробці та прийнятті як нормативно-правових актів, так адміністративних актів індивідуальної дії є ознакою політичної демократизації, розбудови правової держави. Реалізація адміністративно-правового статусу приватної особи у правотворчій (нормотворчій) діяльності відноситься до найпоширеніших форм участі фізичних та юридичних осіб у публічній сфері.

Попри неодноразову аргументацію необхідності розробки та прийняття окремого законодавчого акту, що врегулював би концептуальні засади здійснення нормотворчої діяльності (зокрема, такі науково обґрунтовані висновки відображені у результаті дисертаційних та монографічних досліджень таких вчених, як Є.А. Гетьман [40, с. 42-47], Ю.А. Шпак [184, с. 103-108], О.В. Кузьменко [77, с. 15-21] та ін.), і досі таке актуальне практично затребуване питання не було вирішено. Спроби розробки та прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти» є характерними для історії розвитку національної правотворчості. Зокрема, у проєкті Закону про нормативно-правові акти (№ 0922 від 12.12.2012 року) було передбачено, що результатами експертизи проєкту нормативно-правового акту суб'єкт нормотворення повинен винести на громадське обговорення відповідний акт [144]. При цьому недоліком зазначеного проєкту Закону України є відсутність концептуального змісту забезпечення участі громадськості у сфері правотворчості та нормотворчості.

Попри відсутність систематизованого узагальнення законодавчої регламентації нормотворчого процесу стадія громадського обговорення проєктів нормативних актів відноситься до його імперативних етапів нормотворчого процесу в публічній сфері.

Проведення консультацій з громадськістю в нормотворчому процесі відбувається задля залучення приватних осіб до участі в управлінні державними справами, реалізації можливості їх вільного доступу до публічної інформації, а також гарантування гласності, відкритості та прозорості публічно-управлінської діяльності адміністративних органів.

Успішність та дієвість участі громадськості у нормотворчому процесі є інструментом створення ефективних передумов до розбудови системного соціального діалогу органів виконавчої влади і громадськості, сприяння

забезпечення якості управлінських актів, створенню умов для участі громадян у розробленні проектів таких рішень.

Відсутність концептуального комплексного підходу до регламентації процесу нормотворення не означає його абсолютну нерегульованість відповідно до положень чинного законодавства. Зокрема, згідно із ч. 13 ст. 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [132], встановлюється, що регламент роботи ради повинен затверджуватися не пізніше як на її другій сесії та може змінюватися кожні п'ять років, а у разі проведення позачергових виборів ще частіше. Саме регламент роботи селищної, сільської чи міської ради і є адміністративною процедурою прийняття нормативних актів. Однак при цьому очевидно, що якщо регулювання регламентів роботи таких владних суб'єктів відноситься до власної прерогативи суб'єктів владних повноважень, то постає інша проблема, що для кожної адміністративно-територіальної одиниці закріплюється самостійна нормотворча.

Крім того залучення громадськості до обговорення проектів нормативно-правових актів відбувається не відповідно до встановленого переліку імперативних підстав, а на розсуд суб'єкта владних повноважень, що функціонує у складі селищної, сільської та міської ради народних депутатів, якою є постійна комісія для вивчення питань, розробки проектів рішень ради, що на власний розсуд може створювати підготовчі комісії і робочі групи з залученням представників громадськості, вчених і спеціалістів. Питання, які належать до відання кількох постійних комісій, можуть за ініціативою комісій, а також за дорученням ради, її голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради розглядатися постійними комісіями спільно. Висновки і рекомендації, прийняті постійними комісіями на їх спільних засіданнях,

підписуються головами відповідних постійних комісій (ст. 47 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Відсутність спеціального законодавчого акту про нормотворчу діяльність та розпорошеність її регулювання пошук відповіді на питання встановлення системи принципів участі громадськості вимагає звернення до ряду законодавчих актів. Зокрема, відповідно до ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлюються принципи здійснення організації місцевого самоврядування в Україні, до яких відносяться: «народовладдя; законність; гласність; колегіальність; поєднання місцевих і державних інтересів; виборність; правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність в межах повноважень, визначених цим та іншими законами; підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування». Вбачається, що окремі із цих принципів характеризують в тому числі зміст нормотворчої діяльності та участь громадськості у такому процесі.

Доцільним на етапі підготовки нормативно-правового акту залучати до його обговорення його змісту долучати представників громадськості, яких стосується зміст відповідного адміністративного акту, зміст якого стосується певної соціальної групи. Схвальна оцінка громадськістю проекту нормативно-правового акту чи проекту адміністративного акту вирішує ряд стратегічних задач, зокрема, питання щодо забезпечення балансу приватних та публічних інтересів, а також досягається мета соціальної підтримки у перспективі відповідного акта, а відтак гарантується ефективність його належного виконання, забезпечується уникнення розбіжностей у тлумаченні його змісту за колом осіб, на яке поширюється його дія [57].

Реалізація принципів здійснення адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у сфері нормотворення, пов'язаною із

управлінсько-владних правовідносинами вимагає врахування загальноєвропейських стандартів розбудови публічно-сервісної держави. Згідно із такими стандартам проєкт нормативного акта повинен має бути перевірено на його відповідність нормам *acquis communautaire* (курс. – авт.), а також положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та результатам практики Європейського суду з прав людини. Експертиза проєкту нормативно-правового акту дозволить максимально забезпечити врахування інтересів територіальної громади та вирішить задачу підвищення якості чинного законодавства. Після процедури громадського обговорення нормативно-правового акту має слідувати етап оприлюднення проєкту на офіційному інтернет-ресурсі відповідного суб'єкта владних повноважень. Зокрема, відповідно до положень Регламенту Дніпропетровської міської ради така вимога передбачена [148].

Відсутність єдиного законодавчого підходу до регламентації процедури здійснення розробки та прийняття нормативно-правових актів місцевого регіонального значення, вважається за необхідне уніфікувати зміст регламентів місцевих рад положенням відносно проведення етапів громадського обговорення нормопроектів та запровадження обов'язкової правової (юридичної) експертизи проєктів нормативних актів, що повною мірою дозволить вирішити проблему якості нормотворення на регіональному рівні, досягнення балансу приватних та публічних інтересів.

Принципами залучення громадськості до обговорення проєктів законодавчих актів є відкритість та гласність діяльності Верховної Ради України [137].

До форм забезпечення участі приватних осіб у здійсненні нормотворчої діяльності необхідно віднести, як зазначають Л.О. Золотухіна та Ю.О. Легеза, електронну петицію. Вченою обґрунтовується, що реалізація публічного інтересу шляхом подання електронної петиції до Президента України,

Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є можливою за умови збору на її підтримку не менш як 25 тисяч підписів громадян упродовж не більше ніж 3 місяців із дня оприлюднення петиції. Цікавою та певною мірою практично затребуваною є позиція Л.О. Золотухіної та Ю.О. Легези щодо визначення електронна петиція у якості кількісного критерію виміру публічного інтересу [54].

Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» [130] електронна петиція є особливою формою колективного звернення певної групи приватних осіб, що не є об'єднаними за певними соціальними, майновими, політичними та іншими характеристиками. Цінність формування, розгляду електронних петицій полягає у тому, що це унікальний інструмент, здатний відобразити проблеми, що мають для суспільства найбільш актуальний та нагальний вирішення. Крім того зміст електронних петицій окрім визначення кола проблемних питань, часто містить і шляхи їх подолання.

Принципами реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи у розрізі її участі у поданні звернення до органу виконавчої влади та місцевого самоврядування є відкритість та доступність такої процедури; регламентованість та об'єктивність строків розгляду відповідного звернення; неупередженість розгляду звернення; надання доступу до змісту ухваленого управлінського рішення за результатами розгляду звернення.

В Законі України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР зазначено, що цей закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні

державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення. Відповідно до ст. 1 вказаного закону зазначено, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [130].

Отже, результатом реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи в процесі звернення до органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб, є забезпечення якості функціонування останніх, що є реалізацією публічного інтересу суспільства та держави в цілому.

На рівні правореалізаційної діяльності приватні особи у публічній сфері є споживачами адміністративних послуг.

Принципами надання адміністративних (публічних) послуг, як обґрунтовується у монографії Є.О. Легези [80, с. 111-113] на підставі аналізу наукових праць Г. Й. Ткач [170, с. 80-85], є: загальні (верховенство права; законність; рівність; відкритість та прозорість; оперативність та своєчасність; загальнодоступність правової та іншої необхідної інформації; неупередженість та справедливість; юридична відповідальність суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб, свобода вибору, системність, гуманізм, демократизм та науковість, територіальність, безперервність,

цілеспрямованість, економічна доцільність, результативність, професійність, доступність, єдність, централізація та субординація, зручність; зональна предметність; юридична відповідальність суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб; свобода вибору; системність; результативність; плановість); спеціальні (якість надання публічних послуг; юридична визначеність; зведення до раціонального мінімуму кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для надання публічних послуг; впровадження нових організаційних форм надання публічних послуг (універсамів послуг, єдиних офісів тощо), більш зручних для фізичних та юридичних осіб; постійний моніторинг якості надання публічних послуг).

Є.О. Легеза у власному монографічному дослідженні доволі детально описує кожен із визначених ним принцип надання публічних (адміністративних) послуг. Зокрема, принцип *доступності вченим розглядається надання* фактичної можливості для приватної особи для звернення до суб'єкта владних повноважень. Зміст принципу доступності вченим розкривається крізь призму сукупності таких складників, як: оприлюднення інформації про орган, який надає відповідні публічні послуги, її достатність (повноту) та коректність; доступ до публічної інформації через різні форми її поширення, в тому числі за допомогою засобів інформаційно-телекомунікаційного зв'язку, через мережу Інтернет; територіальну наближеність органу до споживачів послуг; можливість вільного (безперешкодного) доступу споживачів послуг у приміщення адміністративного органу; наявність та безкоштовність бланків та інших формулярів, необхідних для звернення за публічною послугою, можливість отримання таких бланків із веб-сторінки органів публічної адміністрації; справедливий (обґрунтований) розмір плати за публічну послугу (якщо послуга платна) [80].

Своєчасність як один із принципів реалізації адміністративно-правового статусу у сфері надання публічних послуг полягає у дотриманні встановленого терміну надання публічної послуги, де пріоритетним є оперативне вирішення адміністративної справи. Суб'єктом владних повноважень має здійснюватися надання адміністративної послуги у розумні строки, сприяє задоволенню інтересів приватних осіб, як суб'єктів звернення. Відповідно до статті 10 Закону України «Про адміністративні послуги» встановлено, що граничний строк надання адміністративної послуги не повинен перевищувати 30 календарних днів з дня подання суб'єктом звернення заяви та документів, необхідних для отримання послуги. Суб'єкт надання адміністративних послуг надає адміністративну послугу, а центр надання адміністративних послуг забезпечує організацію надання такої послуги у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань суб'єктом звернення. У разі надання адміністративної послуги суб'єктом органу публічної адміністрації, який діє на засадах колегіальності, рішення про надання адміністративної послуги або про відмову в її наданні приймається у строк, визначений частиною першою або другою 10 статті закону України «Про адміністративні послуги», а в разі неможливості прийняття зазначеного рішення у такий строк – на першому засіданні (слуханні) після закінчення цього строку [119]. Публічна послуга вважається наданою з моменту отримання її суб'єктом звернення особисто або надіслання поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення) листа з повідомленням про можливість отримання такої послуги на адресу суб'єкта звернення. У випадках, передбачених законодавством, відповідний документ може бути надісланий поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення) або за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку. При цьому строк доставки поштової кореспонденції не зараховується до строку надання адміністративної послуги [119]. Таким чином,

максимальний строк надання адміністративних послуг співпадає із строком розгляду звернення громадян та не повинен бути більшим, ніж 30 днів із моменту реєстрації заяви щодо отримання конкретної заяви.

Узагальнення принципів реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи відбулося в межах адміністративних проваджень на рівні окремого законодавчого акту – відповідно до положень Закону України «Про адміністративну процедуру». До принципів здійснення адміністративних процедур відповідно до чинного законодавства України віднесено принципи: верховенства права, в тому числі рівності та юридичної визначеності; рівності перед законом; обґрунтованості; неупередженості адміністративного органу; добросовісності та розсудливості; пропорційності; відкритості; своєчасності та розумності строків здійснення; ефективності; презумпції правомірності дій та вимог особи; офіційності; гарантування доступу приватної особи до участі в адміністративних провадженнях; гарантування ефективних засобів захисту прав приватної особи [120].

В цілому визначаючи позитивність означеного законодавчого підходу, необхідно підкреслити, що певною мірою викладена система принципів адміністративних процедур межує із розуміння системи гарантій реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи. Закріплення в якості принципу адміністративних процедур необхідності функціонування гарантій захисту прав особи у публічній сфері є певною мірою підміною категорій та потребує відмежування загальнотеоретичних конструкцій.

Реалізація адміністративно-правового статусу приватної особи може відбуватися як в індивідуальних формах, так і в колективних формах. Залежно від встановлення факту множинності учасників публічно-управлінських правовідносин не повинні змінюватися принципи реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав. В цьому сенсі особливої цінності набуває створення нормативних можливостей для реалізації участі громадян

об'єднань у публічній сфері [124]. Відповідно до статті 3 Закону України «Про громадські об'єднання» встановлюється, що об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів мають діяти з дотриманням таких принципів, як: 1) добровільність; 2) самоврядність; 3) вільний вибір території діяльності; 4) рівність перед законом; 5) відсутність майнового інтересу їх членів (учасників); 6) прозорість, відкритість та публічність [124].

Цікаво, що встановлюючи систему принципів функціонування громадських об'єднань законодавець не передбачив такий важливий принцип як принцип верховенства права. Натомість відповідно до ч. 4 Закону України «Про громадські об'єднання» встановлюється перелік підстав щодо заборони діяльності певних громадських організацій, зокрема, не дозволяється функціонування «громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту,

громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну».

Подібний підхід закріплено у статті 4 Закону України «Про політичні партії в Україні» [134], де встановлено, що забороненими є об'єднання громадян, діяльність яких спрямована на: «1) ліквідацію незалежності України; 2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; 3) порушення суверенітету і територіальної цілісності України; 4) підрив безпеки держави; 5) незаконне захоплення державної влади; 6) пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі; 7) посягання на права і свободи людини; 8) посягання на здоров'я населення; 9) пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їх символіки; 9¹) пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну; 10) виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації та/або Республіки Білорусь проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; 11) глорифікацію, виправдання дій та/або бездіяльності осіб, які здійснювали або здійснюють збройну агресію проти України, представників збройних формувань Російської Федерації, незаконних збройних формувань, банд, найманців, створених та/або підпорядкованих, та/або керованих, та/або фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи та інші структури,

функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі шляхом їх визначення як "повстанці", "ополченці", "ввічливі люди" тощо"». За ціма статтями було заборонено діяльність в Україні за позовами Міністерства юстиції понад десяток політичних партій. Зокрема, одним із останніх рішень стала Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду про заборону діяльності політичної партії «Опозиційна платформа – за життя» [114].

Позиція Верховного Суду та аргументація рішення у справі виходила із розуміння, що політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах та не можуть у своїй діяльності переслідувати декламацію та досягнення цілей ліквідації незалежності України, «зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення» (стаття 37 Конституції України) [73].

Верховний Суд, обґрунтовуючи правову позицію у зазначеній справі, слідував міжнародним стандартам регламентації діяльності політичних партій та громадських об'єднань, зокрема, посиляючись на пункти 3-5 Керівних принципів заборон і розпуску політичних партій, прийнятих Венеціанською комісією 10-11 грудня 1999 року, де зазначено, що заборона або насильницький розпуск політичних партій може бути виправданий тільки в тому випадку, якщо ці партії проповідують насильство чи повалення демократичного конституційного ладу, тим самим підриваючи права і свободи, які гарантуються Конституцією [58].

Заборона діяльності ряду політичних партій, зокрема партії «Опозиційна платформа – за життя» встановлена була відповідно до Указу Президента України від 19.03. 2022 року № 153/2022, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.03.2022 «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» [138]. Верховний Суд аргументував власну позицію щодо застосування до політичних партій заходів адміністративного впливу є в установленому порядку задокументовані факти її (партії) діяльності, що направлені на зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їх символіки. Верховним Судом встановлено, що надані Службою безпеки України і Міністерством юстиції України відеофайли і публікації з відкритих і загальнодоступних джерел в Інтернеті в сукупності, як вбачається з доводів представників цих органів, мали на меті проявити, продемонструвати антиукраїнську спрямованість діяльності партії та її лідерів, членів, що в умовах повномасштабної збройної агресії з боку Росії становить реальну загрозу конституційному ладу, суверенітету і територіальній цілісності України, її національній (державній) безпеці.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду не заперечує того, що членство в політичній партії не позбавляє громадянина права на приватне життя як і гарантій щодо невтручання у нього. Особа, яка є членом політичної партії, може висловлюватися і поводитися відповідно до своїх вподобань, морально-етичних і культурних орієнтирів. Але публічна діяльність партійців,

особливо тих, які займають керівні, провідні позиції в партії або є її загальноновизнаними ідейними лідерами, тим більше таких партій, які здобули на виборах «представництво» в органах місцевого самоврядування, не тільки «звужує» їхній приватний простір, що закономірно, але й покладає додаткову відповідальність за свої вчинки, а надто за свої ідеї та заклики, проголошені у публічному просторі. Адже лідер партії залишається ним незалежно від того, який ресурс він використовує для поширення своїх поглядів серед населення і в який період доби він виступає. Тому висловлювання ідейного лідера партії, як і офіційного керівника партії щодо подій у державі відображають не просто особисту думку (суб'єктивні, оціночні висловлювання) таких осіб, але й позицію партії загалом. При цьому Верховним Судом наголошено, що збройна агресія Росії проти України супроводжується також інформаційною війною, яка, окрім іншого, має на меті вплинути на морально-психологічний стан українців і таким чином зменшити їхній опір ворогу. Поширення недостовірної, перекрученої інформації про діяльність державних органів, яка їх дискредитує, є одним зі способів такої війни. Деякі публікації, досліджені Судом, створені вже під час воєнного стану, їх зміст засвідчує, що вони спрямовані на дискредитацію державних органів, підрив суспільної довіри до нього і таким чином сприяють ворогу в його війні проти України.

Таким чином, до принципів реалізації адміністративно-правового статусу в публічній сфері відносяться такі принципи, як: пропорційності приватних та публічних інтересів; рівності перед законом; добросовісності та розсудливості; презумпції правомірності дій та вимог приватної особи.

До індивідуальних форм реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи необхідно віднести: подання інформаційного запиту до органу державної влади чи місцевого самоврядування, чи іншого суб'єкта, уповноваженого на виконання

публічно-управлінських функцій; звернення громадянина; адміністративний позов та ін.

До колективних форм реалізації адміністративно-правового статусу приватних осіб відносяться надання встановлених відповідно до чинного законодавства України для: делегування здійснення функцій держави громадській організації повністю повноважень або спільно з відповідними органами держави, в тому числі в межах реалізації чисельних форм волонтерського руху, зокрема, з метою забезпечення оборони країни та збереження її територіальної цілісності [123]; надання соціальних послуг (ст. 1 Закону України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII «Про соціальні послуги»)[139]; громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам державної влади експертних пропозицій, утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики (наприклад, у серпні 2022 року Міністерством освіти та науки України було анонсовано проведення громадського обговорення проєкту Плану відновлення України у сфері освітянських послуг та проведення науково-дослідної діяльності [107]; узагальнення громадської думки із висвітлення відношення до формування та здійснення загальнонаціональної та регіональної державної політик та її оприлюднення задля здійснення спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування; контроль над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами; громадський контроль за дотриманням законів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, у спосіб, що має не суперечити чинному законодавству України [128].

Отже, до принципів здійснення адміністративних процедур відносяться засади: верховенства права, в тому числі рівності та юридичної визначеності;

рівності перед законом; обґрунтованості; неупередженості адміністративного органу; добросовісності та розсудливості; пропорційності; відкритості; своєчасності та розумності строків здійснення; ефективності; презумпції правомірності дій та вимог особи; офіційності; гарантування доступу приватної особи до участі в адміністративних провадженнях; гарантування ефективних засобів захисту прав приватної особи. Визначаючи позитивність такого законодавчого підходу, наголошено, що викладена система принципів адміністративних процедур межує із розумінням системи гарантій реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи.

2.3. Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність приватної особи як складова її адміністративно-правового статусу

Однією із суттєвих гарантій забезпечення реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи є нормативне закріплення механізму оскарження рішень та дій органів державної влади та місцевого самоврядування, який в Україні може здійснюватися як в адміністративному порядку, так і в порядку спеціально створеної підсистеми судів – адміністративних судів.

Положення чинного КАС України закріплюють такі принципи участі приватної особи у розгляді та вирішенні публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства, як: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження

судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення (ч. 2 ст. 2 КАС України). До проблемних питань реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи в розгляді та вирішенні публічно-правового спору у порядку адміністративного судочинства є надмірність застосування оціночних категорій; неоднозначність підходів до розуміння обсягу та змісту правосуб'єктності учасників адміністративної справи; дискусійність питання щодо необхідності усунення владних важелів впливу на суддів адміністративних судів у частині забезпечення неупередженості прийняття ними рішення у справі; відхід від нормативного підходу розгляду адміністративних справ судами загальної юрисдикції (зокрема, з питань організації та проведення виборів) [41, с. 190].

Реалізація адміністративно-правового статусу є неможливою без створення системи гарантій його захисту, де центральне місце займає право людини на оскарження, що визначають обсяг та зміст адміністративно-процесуальної правосуб'єктності приватної особи. Реалізація будь-якого суб'єктивного публічного та приватного прав є можливим тоді, коли забезпечується обов'язками від іншої сторони, зокрема, обов'язками органів державної влади та місцевого самоврядування. В суб'єктивному праві – суб'єктивне публічне право це не лише будь-яка можливість, а можливість особливого роду, забезпечена обов'язками владних осіб та гарантована засобами державного примусу та контролю.

Відповідно до статті 43 КАС України встановлюється такий нормативний підхід до розуміння категорії «адміністративна процесуальна правосуб'єктність» як «здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна

правоздатність), що визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами), адміністратором за випуском облігацій; здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у справах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь; здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить органам державної влади, іншим державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам)».

Широке розуміння обов'язку держави щодо створення механізму реалізації права особи на оскарження як складової адміністративно-процесуальної правосуб'єктності закріплено в ст.8 Конституції України, де вказано, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції є нормами прямої дії. Відповідно не виконання органами державної влади обов'язку із забезпечення інтересів суспільства, які мають бути збалансовані із інтересами приватної особи, призводить до нівелювання дії такого конституційного положення.

Обсяг адміністративно-процесуальної правосуб'єктності не є статичною категорією, він динамічною категорією, зміст якої має відповідати

вимогам суспільства, конкретним історичним умовам розвитку держави. Обмеження обсягу та змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності може обумовлюватися необхідністю забезпечення вимог національної безпеки, воєнним станом, станом надзвичайної екологічної ситуації чи рядом інших суспільно важливих потреб.

Визначення змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності є можливим через встановлення її функцій. Функціями адміністративно-процесуальної правосуб'єктності визначено напрямів вплив на формування рівня ефективності здійснення задач стратегічного розвитку держави та якісного наповнення публічно-управлінських суспільних правовідносин.

До пріоритетних функцій, що реалізується адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю необхідно віднести правоохоронну. Реалізація обсягу та змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності як складової частини адміністративного статусу приватної особи дозволяє забезпечити охорону її прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права громадян на оскарження закріплюється також відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини (ст.2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [91]), що імplementовано до чинного законодавства України.

До змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності приватної особи відносяться: право на подання адміністративної скарги; право на подання адміністративного позову. Відповідно до чинного адміністративно-процесуального законодавства в Україні адміністративний порядок оскарження, його концептуальні засади закріплюються відповідно до загальних законодавчих актів, якими є Закон України «Про звернення громадян» та Закон України «Про адміністративну процедуру», а також згідно із положеннями спеціальних галузевих нормативно-правових актів, наприклад, Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [125].

Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації у адміністративному порядку не є безумовною вимогою, здійснення якої вимагається перед ініціюванням розгляду адміністративного позову у суді. Як зазначають І. П. Голосніченко, Л. М. Черненко, адміністративний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень дозволяє приватній особі та іншим суб'єктам публічно-управлінських правовідносин захистити своє порушене право без звернення до адміністративного суду, що дозволяє забезпечити реалізацію принципу оперативності та своєчасності захисту, крім того відповідає вимогам економії фінансових та процесуальних ресурсів [43]. Такий підхід підтримується у дослідженнях інших представників адміністративно-правової науки, зокрема, Л. Є. Кисіль додатковує акцентує увагу на тому, що адміністративний порядок оскарження створює передумови не лише до оперативного врегулювання спору, а і для подальшого виконання рішення у справі [59, с. 175].

З точки зору практичної цінності є висновок, досягнутий у наукових публікаціях І. Л. Бородіна, який полягає у розумінні виконання функції загальної та спеціальної превенції, що досягається у разі застосування права на подання адміністративної скарги, що створює передумови для стимулювання більш відповідального ставлення посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування до здійснення покладених на них обов'язків [2, с. 90].

Стадіями адміністративного оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу відповідно до положень чинного законодавства України є: 1) стадія попереднього розгляду скарги (подання заяви, їх внесення до відповідних баз даних адміністративного органу, встановлення особи, відповідальної за розгляд скарги; 2) оцінка фактичних обставин адміністративної скарги; 3) прийняття рішення за адміністративною скаргою;

4) оскарження управлінського рішення, прийнятого за результатами розгляду скарги; 5) виконання прийнятого рішення в адміністративній скарзі [44, с. 107].

Законом України «Про адміністративну процедуру» виділяються два типи адміністративних заяв, до яких відноситься: 1) заява особи про забезпечення реалізацією особи прав, свобод чи законних інтересів, а також щодо неналежності виконання відносно нього обов'язку; 2) заява адміністративного органу, в тому числі подана в порядку здійснення ними контрольних-наглядових проваджень (ст. 36) [120].

Адміністративна скарга згідно із статтею 38 Закону України «Про адміністративну процедуру» подається приватною особою з метою зобов'язання органу владних повноважень ухвалити адміністративний акт задля забезпечення її суб'єктивних прав та інтересів. При цьому на відміну від КАС України положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру» передбачається можливість подання як індивідуальної заяви, так і колективної заяви групою осіб.

До набрання законної сили Законом України «Про адміністративну процедуру», тобто до 15 грудня 2023 року, порядок розгляду адміністративних заяв (скарг та звернень) встановлюється згідно із Законом України «Про звернення громадян» [130]. Згідно із статтею 3 Закону України «Про звернення громадян» [130] скаргою є «звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб». Відповідно до статті 17 Закону України «Про звернення громадян» [130] встановлюється, що «скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу

ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням», з можливістю поновлення пропущеного з поважних причин терміну подання. Рішення за результатом розгляду адміністративної заяви, може бути оскаржено у порядку адміністративного судочинства чи у порядку цивільного або господарського судочинства залежно від предмету спору.

Варто підкреслити, що чинним законодавством України не відмежовуються особливості щодо розгляду заяви поданої у простій письмовій формі чи за допомогою електронного інформаційно-телекомунікаційного зв'язку, наприклад, заяви, поданої через інтернет-ресурс «Урядовий контактний центр», який діє через центральне представництво, а також через регіональні центри як «бюджетних установ, які належить до сфери управління Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації» (Постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 976. «Деякі питання Єдиної системи опрацювання звернень») [49]. Запровадження функціонування такого інформаційного ресурсу спрямовується на реалізацію положень Концепції створення Національної системи опрацювання звернень до органів виконавчої влади, ухваленої відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України 9 червня 2011 року [142].

В Україні діє Єдина система опрацювання звернень [49] як сукупність суб'єктів, що за допомогою засобів телекомунікації забезпечують за принципом «єдиного вікна» належне реагування органів виконавчої влади, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Офісу Президента України, державних колегіальних органів, на звернення громадян, фізичних осіб - підприємців, підприємств, установ, організацій, органів місцевого самоврядування.

Отже, адміністративний порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень є певним індикатором

ефективності виконання функцій держави, що за особистими критеріями якості оцінюється приватною особою. І у разі визнання приватною особою неналежності виконання чи невиконання посадових обов'язків суб'єктом владних повноважень на оціночному рівні зніщується провадження із оскарження дій адміністративного органу.

Необхідно відзначити, що значна кількість подання адміністративних скарг чи інших звернень не є свідченням неналежної ефективності функціонування органів державної влади чи місцевого самоврядування; втім такі показники є свідченням високого рівня правової активності суспільства та його окремих членів, рівень свободи та демократії, доступності, відкритості та прозорості функціонування владних органів. Наприклад, у 2021 році до Верховної Ради України було подано 395,114 тис., перевищує показник за минулий рік майже вдвічі (у 2020 році – було подано адміністративних звернень близько 150 тис.). Більше половини адміністративних скарг було опрацьовано Управління з питань звернень громадян Апарату Верховної Ради України; близько 10 тис. адміністративних звернень було розглянуто Комітетами Верховної Ради України; депутатські фракції (депутатські групи) розглянули майже 5 тис. звернень громадян. Ініційовано до розгляду керівництвом парламенту України понад 2 тис. адміністративних звернень приватних осіб. Близько 130 тис. звернень передано на розгляд окремих народних депутатів України, що в 4 рази більше, ніж 2020 року. Цікаво, що спостерігається тенденція до подання колективних адміністративних скарг чи заяв - так у порівнянні з 2020 роком у 3,4 рази підвищився кількісний показник колективних звернень до Верховної Ради України – 44,949 тис., що ініційовано майже 130 млн підписів приватних осіб [131].

Отже, право на оскарження визнається засобом соціального контролю, що має розумітися як одна форм участі приватних осіб у публічно-управлінських правовідносинах.

Таким чином, реалізація права на оскарження є не лише засобом охорони та відновлення законних інтересів приватної особи, а і своєрідним індикатором здійснення функцій соціального контролю, що має важливе практичне значення.

До складових права на оскарження як складова адміністративно-процесуальної правосуб'єктності має бути віднесено і свободу висловлювань (свобода слова), що формується в процесі взаємодії органів публічної влади та приватної особи. Відповідно до чинного законодавства України до змісту позовної заяви мають включатися в імперативному порядку такі відомості, як: «1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява; 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); поштовий індекс; ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України); реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості відомі позивачу), відомі номери засобів зв'язку, офіційна електронна адреса або адреса електронної пошти; 3) зазначення ціни позову, обґрунтований розрахунок суми, що стягується, - якщо у позовній заяві містяться вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної оскаржуваним рішенням, діями, бездіяльністю суб'єкта владних повноважень; 4) зміст позовних вимог і виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а в разі подання позову до декількох відповідачів -

зміст позовних вимог щодо кожного з відповідачів; 5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; 6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору - у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору; 7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися; 8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності), зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви; 9) у справах щодо оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єкта владних повноважень - обґрунтування порушення оскаржуваними рішеннями, діями чи бездіяльністю прав, свобод, інтересів позивача; 10) у справах щодо оскарження нормативно-правових актів - відомості про застосування оскаржуваного нормативно-правового акта до позивача або належність позивача до суб'єктів правовідносин, у яких застосовується або буде застосовано цей акт; 11) власне письмове підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав».

При цьому нормативно-закріпленими вимогами до змісту позовними вимогами щодо аргументації предмету адміністративного спору не закріплюється, що полягає у можливості для особи висвітлення у заяві будь-яких інших відомостей, що на її думку є необхідними для правильного вирішення спору.

Реалізація права на оскарження в адміністративному судочинстві України забезпечує досягнення успішності публічного інтересу, що полягає в розбудові правової демократичної соціальної держави, що розуміється у

забезпеченні усунення недоліків у функціонування суб'єктів владних повноважень, усуває прояви та результати їх протиправних дій.

Питання реалізації адміністративно-процесуальної правосуб'єктності в публічній сфері неодноразово ставало предметом наукових розробок представників вітчизняної та зарубіжної юридичної науки [110, с. 7-9].

Реалізація суб'єктивних прав приватної особою повинно передусім базуватися на позитивістському (ретроспективному) впливі на взаємодію учасників публічно-управлінських правовідносин, що полягає в очікуванні вчинення правомірних дій, ухваленні об'єктивних неупереджених адміністративних актів або ухиленні від вчинення юридично значущих вчинків, що в конкретній ситуації не вимагаються як від суб'єкта владних повноважень, так і від фізичної особи чи юридичної особи. Вжиття засобів захисту порушення права, тобто негативна реалізація адміністративно-правового статусу приватної особи пов'язується передусім із оскарженням правомірності рішення, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Отже, реалізація права на оскарження як складова адміністративно-процесуальної правосуб'єктності відіграє важливе значення, тому є необхідним встановити його межі.

Одним із принципів адміністративного судочинства є неприпустимість зловживання процесуальними правами, що закріплюється пунктом 9 статті 2 КАС України.

Статтею 45 КАС України встановлюється нормативний підхід до розуміння категорії «зловживання процесуальними правами» як дій, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема: «1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших

аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; 2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; 5) узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі».

Фактично, як зазначає А.О. Монаєнко, зловживання процесуальними правами є перешкодою до встановлення істини у справі, в успішності реалізації принципів адміністративного судочинства. Розуміння змісту механізму зловживання процесуальними правами призводить до надмірного накопичення процесуальних дій (бездіяльності), що не спричинює настання реально значущих наслідків, при цьому переслідується мета затягування розгляду адміністративного позову [93]. Функціональними негативними цілями зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві може бути прагнення до затягування процесу, бажання соціальної реалізації, усунення певних ризиків до прийняття судом остаточного рішення тощо.

Розуміння змісту категорії «зловживання процесуальними правами» викладається і в межах юридичних позицій Верховного Суду. Так, у постанові Касаційного адміністративного суду у складі ВС від 13.03.2019 р. у справі №814/218/14 було визначено, що «зловживанням процесуальними

правами» є «форма умисних, несумлінних дій учасників процесу, що знаходить своє вираження, зокрема, у вчиненні дій, неспівмірних з наслідками, до яких вони можуть призвести; використанні наданих прав всупереч їхньому призначенню з метою обмеження можливості реалізації чи обмеження прав інших учасників провадження; перешкоджанні діяльності суду з правильного та своєчасного розгляду і вирішення справ; необґрунтованому перевантаженні роботи суду» [118].

Так, відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду від 24.01.2019 р. у справі №11-987сап18 [113] було встановлено, що подання адміністративного позову не переслідувало мету вирішення спору, а спрямовувалось на вжиття заходів, пов'язаних із забезпечення його виконання. На підставі врахування позиції Великої Палати Верховного Суду у зазначеній справі зловживання правом на забезпечення позову необхідно визначити як подання адміністративного позову задля зупинення дії оскаржуваного рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування на певний період часу без переслідування мети вирішення публічно-правового спору.

Іншим видом зловживання процесуальними правами в порядку адміністративному судочинстві є використання нецензурної лексики в офіційних документах. Зокрема, в ухвалі Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.04.2019 р. у справі №9901/167/19 [174] було зазначено, що недопустимим є використання нецензурної лексики, що порушує систему принципів адміністративного судочинства (п. 9 ч. 3 ст. 2 КАС України) та порушує вимоги прояву поваги до суду та інших учасників судового процесу (п. 1 ч. 5 ст. 44 КАС України). Використання нецензурної лексики є неприпустимим ні у заявах по суті справи, ні у заявах з процесуальних питань, ні в інших процесуальних документах, ні під час прилюдних виступів учасників судового процесу та їх представників. Така ж

правова позиція була висловлена у постанові Великої Палати Верховного Суду від 14.03.2019 р. у справі №9901/34/19 [112].

Прояви зловживання процесуальними правами є характерними не лише для приватних осіб, але і для адміністративних органів. Наприклад, у податкових спорах органи державної фіскальної служби оскаржують рішення судів навіть за відсутності належного обґрунтування до подання апеляційної та касаційної скарги, при цьому поширеною є практика пропуску судових засідань без надання пояснень та аргументації такої поведінки. В цілому необхідно відзначити, що зловживання процесуальними правами з боку органів державної влади та місцевого самоврядування має припинитися не лише на рівні застосування заходів судового контролю, передбачених ст. 145 КАС України, а передусім на рівні формування засад здійснення державної та регіональної політики, зокрема у сфері оподаткування, де встановити неприпустимість для адміністративних органів касаційного чи апеляційного оскарження у разі недостатності та необґрунтованості таких вимог.

Іншим видом зловживання процесуальними правами є так зване сутяжництво, що розуміється як прагнення до підвищення соціальної уваги та звернення громадської думки до питань та інтересів, що стосуються приватної особи, шляхом подання адміністративного позову. Наприклад, в постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 07.02.2018 р. у справі №826/24381/15 [115] було визначено, що зловживанням процесуальними правами є неодноразове подання заявником до суду сутяжницьких та явно необґрунтованих заяв, аналогічних до заяв, які були ним попередньо подані та визнані судом неприйнятними.

Одним із видів зловживання процесуальними правами є подання необґрунтованих клопотань про відводи суддів або колегії суддів, що негативним результатом має затягування процесу розгляду справи в суді. В якості прикладу такого виду зловживання адміністративно-процесуальною

правосуб'єктністю можливим є навести рішення Великої Палати Верховного Суду від 26.06.2018 р. у справі №800/264/17, де зазначено, що про необхідність відводу суддів колегії Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Позиція позивача у справі обґрунтовувалась посиланням на рішення ЄСПЛ у справі «Мікалефф проти Мальти» [150] існування неупередженості суду має бути забезпечено виконанням об'єктивного тесту щодо вжиття відповідних гарантій для виключення легітимних сумнівів стосовно неупередженості суду. При цьому заявники у справі №800/264/17 зазначали, що склад колегії Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, та склад Великої Палати Верховного Суду не відповідає вимогам неупередженості через те, що судді Верховного Суду обрані з порушенням вимог чинного законодавства, що очевидно ґрунтувалось на припущеннях позивача.

До форм зловживання процесуальними правами відноситься також і подання тотожних позовів під час вирішення конкретної справи. Здійснення права на касаційне оскарження в таких справах обґрунтовується мотивами, що оскаржувані рішення надають можливість позивачу звернутися з тотожним позовом, що по суті має розглядатися судом як втручання у права третіх осіб. В якості прикладу необхідно навести позицію Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №814/2002/17 [116].

У разі виявлення видів зловживання процесуальними правами суд може застосувати один із таких заходів судового контролю, як: 1) попередження; 2) видалення із залу судового засідання; 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; 4) привід; 5) штраф (ст. 145 КАС України).

Отже, узагальнення правових позицій Верховного Суду та результатів наукових публікацій дозволяє зробити висновок, що видами зловживання

процесуальними правами є: зловживання правом на забезпечення позову; недотримання вимог щодо використання мовної лексики в офіційних документах; сутяжництво; необґрунтовані клопотання про відводи суддів або колегії суддів; подання кількох тотожних позовів.

Таким чином, до змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності відноситься така сукупність правомочностей, як: право на дії, що полягають у створенні можливостей для подання адміністративного позову чи адміністративного звернення (скарги, заяви чи пропозиції), що можуть бути реалізовані особисто чи через представника; право на чужі дії, що передбачають забезпечення належності виконання обов'язків суб'єктом владних повноважень у публічній сфері; право на застосування заходів державного примусу у разі неналежного виконання обов'язків зобов'язаною особою. Реалізація адміністративно-процесуальної правосуб'єктності залежить від особистої оцінки учасником публічно-управлінської сфери неналежності виконання чи невиконання органом влади чи іншою уповноваженою особою покладеної на них компетенції.

2.4 Забезпечення ефективності реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері

Запровадження ідеї реалізації концепції електронного урядування та публічного адміністрування, дотримання європейських стандартів політики «good governance» вимагає застосування критичних підходів до розуміння змісту реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у сфері владно-управлінських правовідносин.

Серед нагальних проблем, вирішення яких сприятиме забезпеченню ефективності реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері, необхідно виділити такі: створення дієвих механізмів застосування заходів відповідальності до публічних службовців як гарантія правомірності управлінських рішень, дій чи проявів бездіяльності; оптимізація системи реагування та розгляду адміністративних скарг, заяв, пропозицій та інших видів звернень приватних осіб, в тому числі шляхом обґрунтування доцільності запровадження в якості процесуального імперативу адміністративного порядку оскарження як передумови судового розгляду та вирішення публічно-правового спору; допустимість та ефективність функціонування «квазісудових» органів та інших суб'єктів владних повноважень, яким делегується виконання функцій держави; проблеми імплементації до національного законодавства України вимог та стандартів щодо застосування безспірних європейських стандартів, проблеми впровадження мінімальних стандартів захисту прав людини в адміністративних провадженнях; забезпечення ефективності реалізації права особи на оскарження та підвищення рівня громадської довіри населення до функціонування адміністративних органів; кодифікація та консолідація адміністративного та адміністративно-деліктного законодавства. До нагальних проблем реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері відноситься проблема оптимізація роботи з опрацюванням адміністративних звернень (заяв, пропозицій, скарг) та позовів.

Перераховані проблеми не вичерпним переліком, і беззаперечно складають коло тематик перспективних напрямів науково-теоретичних та практичних напрацювань із розвитку правозастосування.

Подолання означених проблем реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері в Україні є

неможливим без врахування позитивних надбань функціонування механізму державної та муніципальної влади в зарубіжних країнах, що дозволить виробити авторські пропозиції з досліджуваної проблематики цієї дисертації.

В країнах Європи діє Кодекс належного врядування, де визначено принципи та правила реалізації адміністративних проваджень органами владних повноважень як базису для здійснення та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи. Центральне місце відведено характеристиці розуміння принципам верховенства права та встановленні змісту принципу законності. Додаткові вимоги встановлюються для застосування заходів юридичної відповідальності до службовців у разі перевищення ними владних повноважень (в ст. 2 Кодексу належного врядування), що має бути деталізовано на рівні національних нормативно-правових актів. До числа базових принципів в Модельному кодексі Ради Європи зараховані: «принцип законності, принцип справедливості, принцип юридичної визначеності і захисту порушених прав, принцип діяти належним чином, принцип відсутності дискримінації (принцип рівності), принцип пропорційності, принцип заборони зловживання владою, принцип неупередженості (об'єктивності), принцип обліку та відповідності законним очікуванням» [146, С. 297].

Одним із напрямів оптимізації механізму реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи є перегляд підходів до встановлення змісту суб'єктного складу публічно-управлінських правовідносин. Організація забезпечення адміністративно-правового статусу приватної особи в країнах Європейського Союзу передбачає функціонування не лише національних адміністративних органів, а і наднаціональних інституцій, зокрема, такою є Європейська Комісія, що є вищим орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної та міждержавної політик та здійснює широкі повноваження щодо національних адміністрацій.

Це означає, що на рівні законодавства європейських країн відбувається відмежування кола суспільних відносин, що регламентується на рівні національних правових систем та на рівні системи права Європейського Союзу в цілому. У разі ухвалення рішення Європейською Комісією відносно подібних правовідносин у всіх країнах Європейського Союзу.

З метою успішності євроінтеграційних процесів в Україні є необхідним запровадження механізму дотримання вимог санкціонованих регламентів та директив Європейського Союзу, що вже має місце на локальному рівні в межах положень окремих постанов Кабінету Міністрів України, законодавчих актів та інших нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України. Успішність процесів із забезпечення впровадження європейських стандартів публічного управління, як зазначає М.М. Малетич, полягає у доцільності розробки та прийняття окремого кодифікованого акту - Кодексу України про участь національних адміністративних органів в європейських адміністративних провадженнях», де необхідно передбачити специфіку застосування європейських стандартів у реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи в Україні [84, с. 240-245]. У разі неможливості оперативної розробки окремого кодифікованого акту існує практика встановлення на рівні окремого розділу акту адміністративно-процедурного законодавства (наприклад, Закону України «Про адміністративну процедуру», «Про звернення громадян», Кодексу адміністративного судочинства України) щодо встановлення процедурних правил взаємодії національних адміністрацій (Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, їх територіальних управлінь) з іншими владними суб'єктами на наднаціональному рівні.

Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи подекуди вимагає від фізичних та юридичних осіб звернення до адміністративних органів з метою отримання інформаційно-консультаційних

публічних послуг. Здійснення інформаційно-консультаційних послуг країнах ЄС регламентується детально, структуровані та мають затверджені стандарти.

В сучасних умовах актуалізується питання регламентації надання інформаційно-консультаційних послуг та здійснення інших проваджень за допомогою засобів електронного телекомунікаційного зв'язку. Практика використання офіційних інтернет-ресурсів для консультації громадян, ведення реєстру звернень поступово набуває активного поширення в Україні. Однак доволі неефективною є діяльність із створенням інформаційних матеріалів консультаційного характеру, що є необхідними на етапі підготовки звернення до органу владних повноважень, однак їх розміщення має бути віднесено до системи гарантій дієвості забезпечення реалізації приватною особою наданого їй обсягу адміністративно-правової та адміністративно-процесуальної суб'єктності.

Подолання зазначених проблем реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи в Україні пов'язується із створенням спеціальних уповноважених органів, зобов'язаних розглядати індивідуальні та колективні звернення громадян, іноземців, юридичних осіб. Зокрема, в 2019 році було започатковано роботу Єдиної системи опрацювання звернень [49], організація роботи якої покладається на Міністерство цифрової трансформації спільно з Офісом Президента України, та державними адміністраціями на місцях [106].

Означений досвід є дуже важливим для України, адже дозволяє не тільки використати ефективну модель удосконалення прийняття адміністративних рішень європейського зразка, але й запровадити належну до європейської традицію мотивації та обґрунтування адміністративних рішень як невід'ємної умови та вимоги до правової форми такого рішення.

До проблем захисту адміністративно-правового статусу приватної особи необхідно віднести відсутність юридично закріпленої можливості подання колективного публічно-правового позову у порядку адміністративного судочинства в Україні, що на разі не протирічить європейським стандартам захисту суб'єктивних публічних прав фізичних та юридичних осіб.

Відповідно до загальних принципів колективного судового розгляду та відшкодування збитків, ухвалених 11 червня 2013 року Європейською Комісією встановлюється рекомендація для створення механізму гарантування прав одного чи більше осіб, що постраждали внаслідок протиправної діяльності інших суб'єктів чи настанні надзвичайних ситуацій природного походження («Massenschadensereignis»), та забезпечення для них реалізації права вимоги відшкодування збитків, в тому числі шляхом забезпечення доступу до правосуддя в Європейському Союзі на засадах рівності для висунення колективної вимоги про відшкодування збитків [188].

Ідея подання позову групою осіб в інтересах публічного інтересу є поширеною в ряді країн Західної Європи та в США. Зокрема, в Німеччині, діє інститут групового позову близький за змістом до сутності класового позову у США, функціональною метою подання якого є захист прав інвесторів у сферах захисту прав споживачів, інформаційно-телекомунікаційного зв'язку, захисту конкуренції, що регулюється відповідно до положень Модельного закону Німеччини [202].

Конструкція групового позову закріплюється положеннями Директиви 98/27/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 травня 1998 року про судові заборони для захисту інтересів споживачів [191], де закріплено пріоритет подання колективної вимоги у разі порушення прав споживачів [193].

У Великобританії діє протокол про спілкування та співпрацю між Федеральним судом та Верховним судом Нового Південного Уельсу у судових процесах, укладений у червні 2019 року задля забезпечення доступу до правосуддя та сприяння ефективності судових процесів у випадках порушення інтересів певних соціальних груп (тобто подання так званих класових позовів), коли спостерігається багаторазове провадження, що відкрито в конкуруючих судах та в більш, ніж одній юрисдикції [207]. Відповідно до Правил судів графств Англії встановлюється, що представницький позов визначається як позовна заява, де предмет позовних вимог є інтереси безлічі осіб, що фактично закріплює ідею захисту публічного інтересу в судовому порядку [1]. Відповідно до практики розгляду представницьких позовів в Англії (наприклад, справа *Emerald Supplies Ltd. v. British Airways plc* - так звана справа про цінову монополію на ринку послуг авіаперевезень) суди вказують, що досягнення справедливості у процесі є можливим шляхом ініціювання не індивідуального позову, а позову відносно групи осіб [213], що корелюється із положенням правил *Group Litigation Order*, запроваджених в Великобританії з 2000 року, де зазначено, що задля забезпечення захисту суб'єктивних прав та інтересів приватних осіб є доцільним подання саме групового позову [206].

Концепція групового позову, запроваджена в Сполучених Штатах Америки, не відноситься до виключно теоретико-правових конструкцій, є доволі поширеною в практиці її застосування [209].

Нормативно-правове регулювання процедури ініціювання групового (класового позову) в США здійснюється згідно із Актом про чесність при розгляді групових позовів, де визначено, що за умови встановлення інтересів більше, ніж 100 приватних осіб у поданні позову, то до нього застосовуються правила підсудності до юрисдикції федерального окружного суду [1, с. 5, 31].

«Class Action Fairness Act 2005» встановлює детальну процедуру розгляду «класових» позовів, де визначається не лише компетенція федерального суду, але і учасників спору, їх представників (адвокатів), а також регламентує дохід адвокатів, що зосереджують діяльність у відповідній сфері [211].

До негативного досвіду, що вже існує в Сполучених Штатах Америки у зв'язку із запровадженням та поширенням практики «класового» позову є поширена практика зловживань процесуальними правами з боку адвокатів, які суттєво завищують свій гонорар за юридичний супровід такої категорії справ [210].

Подолання практики завищення адвокатських гонорарів в країнах Європи, на відміну від практики США, засуджується та створюється нормативний механізм обмеження їх розміру.

Подолання зловживань у сфері подання групових позовів (або позовів задля захисту публічного інтересу) запроваджено в практиці правового регулювання відповідно до законодавства Австралії. Так Федеральний Суд зобов'язаний відмовити у розгляді групового позову за умов: якщо витрати на повідомлення учасників групи та витрати з розподілу відшкодування шкоди перевищують загальну ціну такого позову; якщо витрати на груповий позов перевищують розмір виплати при індивідуальному позові; якщо такий позов не є найбільш ефективним методом для вирішення справи; якщо існують інші способи для відшкодування шкоди; наявність обставин, які суд вважає достатніми для відмови [208].

Правове регулювання подання та розгляду групового позову в здійснюється відповідно до Закону «Про федеральне судочинство» 1992 року, де встановлюється кількісний критерій його розуміння – а саме для визнання позову груповим його позивачами мають бути 7 та більше приватних осіб, що об'єднаними спільними вимогами подібного змісту,

взаємопов'язаними підставами обґрунтування позову та спільністю майнових вимог [194]. Крім того обов'язковим є встановлення співмірності судових витрат та розміру затребуваного відшкодування у спорі, за відсутності такого у розгляді групового спору також може бути відмовлено [199, с. 48-49].

В Канаді застосовуються критерії кількісного виміру до встановлення співмірності подання індивідуального та групового позовів. Так, на законодавчому рівні встановлюються критерії, за яких подання індивідуального позову є «невигідним»; в такому разі є доцільним подання групового (або ж класового позову) [180, с. 178-180]. Втім відповідно до законодавства Канади розгляд групових позовів є допустимим за законодавством лише окремих адміністративно-правових провінцій[1]. Ціна розгляду групового позову відповідно до законодавства Канади не повинна перевищувати від 5% заподіяних витрат [203].

Попри наявну практику запровадження використання позову в інтересах групи осіб, неоднозначними є наукові підходи до визначення відповідного категоріального ряду. Так, вживаними є конструкції «публічного позову» (О.Н. Здрок) [214]; «представницький позов» (А. Джиді) [214]; «корпоративний позов» [197]; «соціального позову» (Д.А. Фурсов) [178]; «спільний позов» (У. Бернам) [17].

Ю. Білоусов відрізняє два різновиди групових позовів – приватний, що подається фізичною чи юридичною особою приватного права в інтересах певної групи осіб (до цієї підгрупи, як правило, відносяться позови в інтересах захисту прав споживачів), та публічний, де ініціатором провадження є орган державної чи муніципальної влади, що діє від імені групи осіб [19]. Такий висновок вченого базується на нормативно-правовому аналізі практики реалізації групових позовів у Французькій Республіці, де до національної системи права запроваджені групові позови у сферах охорони прав споживачів, охорони навколишнього середовища та здоров'я [205; 196].

У Франції запроваджено інститут подання публічного позову, що мають право подавати асоціації відносно сфери їх корпоративних інтересів [204, с.77].

Цікавим є досвід правового регулювання подання ініціювання групового позову відповідно до законодавства Швеції. Так, відповідно до Закону Швеції «Про груповий судовий розгляд» (2002 р.) [198]. Для здійснення розгляд групового позову відповідно до законодавства Швеції має бути отримана згода суду, при цьому встановлення кола позивачів у справі відбувається за способом «opt in» та «opt out» [208], що передбачає автоматичне приєднання всіх приватних осіб, що відповідають соціальним критеріям їх статусу.

В Україні ідея ініціювання захисту публічного інтересу в порядку адміністративного судочинства частково реалізована як надання процесуальної правосуб'єктності для органів прокуратури (ч.ч. 4,5 ст. 53 КАС України). Так, відповідно до чинного законодавства встановлюється, що прокурор може звертатися до адміністративного суду «в інтересах держави». Інтереси держави трактуються згідно із Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 08.04.1999 № 3-рп/99 як «потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо (п. 3 мотивувальної частини)» [151]. Правова позиція Конституційного

Суду України базується на припущенні збігу інтересів держави з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді, чи з інтересами інших юридичних осіб, в тому числі і приватних підприємств, товариств. Інтереси держави визначаються як оціночне поняття, і відповідно до конкретних фактичних обставин справи суб'єкт владних повноважень має встановити наявність чи відсутність захисту та представництва держави в суді. Підтвердженням наявності інтересів держави в публічно-управлінських правовідносинах може бути заподіяння збитків та інших видів шкоди, що має бути обґрунтовано в позовній заяві (п. 4 мотивувальної частини) [151].

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про прокуратуру» [135] встановлено, що вимагається представництво інтересів держави прокурором у разі: неналежності захисту інтересів з боку уповноваженого органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкту владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; відсутності такого уповноваженого органу. Практика адміністративних судів виходить з того, що захист інтересів держави має здійснюватися уповноваженими органами, а не прокурор. Прокурор виконує субсидіарну роль, замінює в судовому провадженні відповідного суб'єкта владних повноважень, який всупереч вимог закону не здійснює захисту або робить це неналежно. У кожному такому випадку прокурор повинен навести (а суд перевірити) причини, які перешкоджають захисту інтересів держави належним суб'єктом, і які є підставами для звернення прокурора до суду (наприклад, така правова позиція міститься у Постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № №824/14/19-а від 17 липня 2019 року) [117].

Отже, практика національних адміністративних судів виходить із розуміння субсидіарної ролі органів прокуратури у представництві інтересів держави, і фактично в Україні діє не інститут колективного позову, а саме інститут представництва інтересів держави.

Підводячи проміжні висновки, необхідно зазначити, що застосування інституту групового позову відповідно до законодавства зарубіжних країн має досягати вирішення задачі із забезпечення найбільш ефективного, оперативного врегулювання публічно-правового спору, спираючись на засади процесуальної співмірності, економії ресурсів та часу, обґрунтованості наявності спільного інтересу, що своєю основою має застосування кількісних та якісних критеріїв оцінки фактичних обставин справи.

Таким чином, для сучасних правових систем як континентальної, так і англосаксонської є притаманним груповий позов або позов в інтересах певної соціальної спільноти в сфері публічного адміністрування та захисту населення, що водночас не запроваджено в межах публічної сфери правовідносин в Україні. При цьому відповідно до чинного законодавства України, зокрема, положень Закону України «Про звернення громадян» та Закону України «Про адміністративну процедуру» встановлюється можливість колективної форми оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень в адміністративному порядку, в тому числі з метою захисту публічного інтересу як інтересу держави, суспільства, територіальної громади, також певної значної кількості приватних осіб (ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру»).

Своєрідним орієнтиром для адаптації чинного національного законодавства України відповідно до стандартів законодавства країн ЄС є Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (1994 року), яка визначає:

наближення законодавства України з законодавством Співтовариства [173] та Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (угоду ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р.) [172]. Однією із вимог зазначених міжнародно-правових договорів визначено доцільність створення дієвого механізму доступу особи до правосуддя. При цьому позов, поданий в інтересах захисту прав групи осіб очевидно має значні переваги у порівнянні із розглядом індивідуальних позовних вимог, що полягають як в процесуальній економії часу, так і фінансових ресурсів позивачів.

З врахуванням вище зазначених міркувань доцільним є розгляд внесення змін до чинного адміністративно-процесуального законодавства України в частині встановлення механізму подання не лише індивідуального публічно-правового позову, але і реалізації його колективної форми. Реалізація такої пропозиція вбачається шляхом внесення змін до КАС України шляхом його доповнення окремою частиною статті 168, де встановити особливості подання позову у колективній формі, а також запровадження нормативного перегляду підходів до розуміння категорії «позивач», викладеного у пункті 8 частини першої ст.4 КАС України. Так, пропонується доповнити пункт 8 частини першої статті 4 КАС України словосполученнями «або група осіб», «яка» та викласти у такій редакції (додаток Б):

8) позивач – особа *або група осіб*, на захист прав, свобод та інтересів якої (*яких*) подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який (*яка*) подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні

ринки", а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду».

Подання колективного позову допускається у разі, якщо: підстави публічно-правового спору є спільними чи характерними для групи осіб; претензійний зміст позовних вимог є доцільним розглядати з точки зору наявності колективного (або публічного) інтересу; наявність спільних процесуальних та матеріальних ознак, що характеризують зацікавленість особи у розгляді та вирішенні публічно-правового позову.

На підставі зазначених міркувань пропонується статтю 168 КАС України викласти у такій редакції, доповнивши її частиною третьою:

«Стаття 168. Пред'явлення позову

1. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

2. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом.

3. *Позов може бути пред'явлено індивідуально (однією особою-позивачем) або колективно (групою осіб).*

Підстави для пред'явлення колективного позову мають бути спільними чи характерними для групи осіб.

Претензійний зміст колективного позову має відображати публічний або спільний інтерес позивачів у справі».

Таким чином, ініціювання колективного позову має бути процесуально обгрунтованим доцільним та співмірним для задоволення індивідуальних та публічних інтересів.

Отже, запровадження нормативно-правових змін до чинного законодавства України з питань захисту суб'єктивних публічних прав у

порядку адміністративного судочинства дозволить систематизувати та узагальнити судову практику із поширеного подання колективних (спільних) позовів, що в умовах відсутності інституту процесуальної множинності оформлюються як позови за участі третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги, що не відображує фактичну юридичну дійсність. Запровадження досвіду зарубіжних країн із застосування та регулювання групових (спільних, колективних) позовів, поширеної в США, Німеччині, Французькій Республіці, Великобританії, Австралії, наблизить Україну до європейських та світових стандартів реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи в сучасних умовах.

Висновки до розділу 2:

1. Визначено, що реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи відбувається на декількох рівнях: нормотворчому, правореалізуючому, правозастосовчому (зокрема, на нормотворчому рівні найбільш повною мірою має бути забезпечена участь приватної особи в обговоренні, в розробці та прийнятті адміністративного акту як індивідуального акту, так само є актуальним створенням умов до забезпечення права особи на участь в розробці нормативно-правових актів).

Обґрунтовано доцільність розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення та реалізації прав і свобод людини та громадянина розуміється як сукупність засобів, способів, прийомів, що є складовими елементами впливу окремої галузі права чи правового інституту на суспільні відносини та закріплених відповідно до норм чинного законодавства нормами гарантій здійснення прав і свобод людини (зокрема, відновлення в адміністративному порядку чи у порядку адміністративного судочинства суб'єктивні публічні права та свобод).

Розуміння системи функцій права на оскарження як змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності приватної особи визначено через реалізацію правоохоронної, превентивної, виховної, інформаційної, компенсаційної, правотлумачної, соціально-контрольної функцій правового регулювання.

2. Визначено, що результатом реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи в процесі звернення до органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб, є забезпечення якості функціонування останніх, що є реалізацією публічного інтересу суспільства та держави в цілому. Обґрунтовано, що принципами реалізації адміністративно-правового статусу приватної особи у розрізі її участі у поданні звернення до органу виконавчої влади та місцевого самоврядування є відкритість та доступність такої процедури; регламентованість та об'єктивність строків розгляду відповідного звернення; неупередженість розгляду звернення; надання доступу до змісту ухваленого управлінського рішення за результатами розгляду звернення.

Підкреслено, що нормативне узагальнення принципів реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи відбулося в межах адміністративних проваджень на рівні окремого законодавчого акту – відповідно до положень Закону України «Про адміністративну процедуру». До принципів здійснення адміністративних процедур віднесено засади: верховенства права, в тому числі рівності та юридичної визначеності; рівності перед законом; обґрунтованості; неупередженості адміністративного органу; добросовісності та розсудливості; пропорційності; відкритості; своєчасності та розумності строків здійснення; ефективності; презумпції правомірності дій та вимог особи; офіційності; гарантування доступу приватної особи до участі в адміністративних провадженнях; гарантування

ефективних засобів захисту прав приватної особи. Визначаючи позитивність такого законодавчого підходу, наголошено, що викладена система принципів адміністративних процедур межує із розумінням системи гарантій реалізації та захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи. Закріплення в якості принципу адміністративних процедур необхідності функціонування гарантій захисту прав особи у публічній сфері визначено підміною категорій та потребує відмежування загальнотеоретичних конструкцій.

3. Зазначено, що реалізація механізму оскарження рішень та дій органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні може здійснюватися як в адміністративному порядку, так і в порядку адміністративного судочинства.

До проблемних питань реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи в розгляді та вирішенні публічно-правового спору у порядку адміністративного судочинства віднесено: надмірність застосування оціночних категорій; неоднозначність підходів до розуміння обсягу та змісту правосуб'єктності учасників адміністративної справи; дискусійність питання щодо необхідності усунення владних важелів впливу на суддів адміністративних судів у частині забезпечення неупередженості прийняття ними рішення у справі; відхід від нормативного підходу розгляду адміністративних справ судами загальної юрисдикції (зокрема, з питань організації та проведення виборів).

Обґрунтовано, що адміністративно-процесуальна правосуб'єктність приватної особи складається з обсягу прав (міри та видів можливої поведінки) та обов'язків (міри та видів необхідної поведінки). Підкреслено, що зміст адміністративно-процесуальної правосуб'єктності не є статичною категорією, він є динамічною категорією, зміст якої має відповідати конкретним історичним умовам розвитку держави та суспільства. Аргументовано, що обмеження обсягу та змісту адміністративно-

процесуальної правосуб'єктності може обумовлюватися необхідністю забезпечення вимог національної безпеки, воєнним станом, станом надзвичайної екологічної ситуації чи рядом інших суспільно важливих потреб.

Наголошено, що визначення змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності доцільно здійснити через встановлення її функцій. Функціями адміністративно-процесуальної правосуб'єктності визначено напрями впливу на формування рівня ефективності здійснення задач стратегічного розвитку держави та якісного наповнення публічно-управлінських суспільних правовідносин. Визначено, що здійснення адміністративно-процесуальної правосуб'єктності приватної особи виконує такі функції, як правоохоронна, превентивна, виховна, інформаційна, компенсаційна, правотлумачна, соціально-контрольна.

До прав як змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності віднесено: право на власні дії, що полягають у створенні можливостей для подання адміністративного позову чи адміністративного звернення (скарги, заяви чи пропозиції), що можуть бути реалізовані особисто чи через представника; право на чужі дії, що передбачають забезпечення належності виконання обов'язків суб'єктом владних повноважень у публічній сфері; право на застосування заходів державного примусу у разі неналежного виконання обов'язків зобов'язаною особою. Наголошено, що реалізація адміністративно-процесуальної правосуб'єктності залежить від особистої оцінки учасником публічно-управлінської сфери неналежності виконання чи невиконання органом влади чи іншою уповноваженою особою покладеної на них компетенції

До обов'язків як змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності віднесено зловживання процесуальними та матеріальними правами. На підставі узагальнення правових позицій Верховного Суду та

результатів наукових публікацій зроблено висновок, що видами зловживання процесуальними правами є: зловживання правом на забезпечення позову; недотримання вимог щодо використання мовної лексики в офіційних документах; сутяжництво; необґрунтовані клопотання про відводи суддів або колегії суддів; подання кількох тотожних позовів.

4. Підкреслено, що запровадження ідеї реалізації концепції електронного урядування та публічного адміністрування, дотримання європейських стандартів політики «good governance» вимагає застосування критичних підходів до розуміння змісту реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у сфері владно-управлінських правовідносин.

До проблем захисту адміністративно-правового статусу приватної особи необхідно віднесено відсутність юридично закріпленої можливості подання колективного публічно-правового позову у порядку адміністративного судочинства в Україні, що відповідає європейським та міжнародним стандартам захисту суб'єктивних публічних прав фізичних та юридичних осіб. Зокрема, встановлено, що відповідно до загальних принципів колективного судового розгляду та відшкодування збитків, ухвалених 11 червня 2013 року Європейською Комісією встановлюється рекомендація для створення механізму гарантування прав одного чи більше осіб, що постраждали внаслідок протиправної діяльності інших суб'єктів чи настанні надзвичайних ситуацій природного походження («Massenschadensereignis»), та забезпечення для них реалізації права вимоги відшкодування збитків, в тому числі шляхом забезпечення доступу до правосуддя в Європейському Союзі на засадах рівності для висунення колективної вимоги про відшкодування збитків.

Встановлено, що ідея подання позову групою осіб в інтересах публічного інтересу є поширеною в ряді країн Західної Європи

(Федеративної Республіки Німеччини, Французькій Республіці, Великобританії), в Сполучених Штатах Америки, Канаді та Австралії. Підкреслено, що застосування інституту групового позову відповідно до законодавства зарубіжних країн має досягати вирішення задачі із забезпечення найбільш ефективного, оперативного врегулювання публічно-правового спору, спираючись на засади процесуальної співмірності, економії ресурсів та часу, обґрунтованості наявності спільного інтересу, що своєю основою має застосування кількісних та якісних критеріїв оцінки фактичних обставин справи.

З метою забезпечення ефективності реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері обґрунтовано доцільність нормативного перегляду підходів до розуміння категорії «позивач».

Аргументовано, що подання колективного позову допускається у разі, якщо: підстави публічно-правового спору є спільними чи характерними для групи осіб; претензійний зміст позовних вимог є доцільним розглядати з точки зору наявності колективного (або публічного) інтересу; наявність спільних процесуальних та матеріальних ознак, що характеризують зацікавленість особи у розгляді та вирішенні публічно-правового позову (додаток В).

Теоретико-методологічні положення та практичні висновки здійсненого дослідження оприлюднені в ряді авторських публікацій:

- 1) Костюкевич С.Ф. Сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *Law. State. Technology*. 2021. №4. С. 61-69.
- 2) Костюкевич С.Ф. Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 519-522.

- 3) Костюкевич С.Ф. Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері. *Науковий вісник УжНУ. Право*. Випуск 72/2022. С. 257-262.
- 4) Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *«Наукова весна» 2022*: матеріали XII Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23–24 травня 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2022. С. 246-248.
- 5) Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *«Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства»*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. У 2 т. Том 2. Дніпро, 02 червня 2022 року. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 368-370
- 6) Костюкевич С.Ф. Окремі підходи до визначення статусу приватної фізичної особи. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки*: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 травня 2022 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Шульженко Ф.П., Чорна В.Г. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 100-103

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розкритті особливостей реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки:

1. Обґрунтовано авторське визначення поняття «публічна сфера суспільних відносин», у якій досягається збереження балансу між інтересами громадянського суспільства в цілому та інтересами окремих його інституцій. Акцентовано увагу на тому, що взаємини, які складаються між людьми в процесі їхнього життя полягають у мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі до публічної влади.

2. Констатовано, що на сучасному етапі відбувається зміна пріоритету у регулюванні адміністративно-правових відносинах у бік оптимізації державно-владної діяльності щодо захисту приватних осіб. Сервісний зміст діяльності органів публічного адміністрування має стати основою для ефективної співпраці державних (владних) інституцій з інституціями громадянського суспільства. Здатність приватної особи бути активним учасником публічного адміністрування має бути належним чином закріплена нормативно-правовими актами, оскільки занадто розгалужена система адміністративного законодавства не дозволяє повною мірою забезпечити реалізацію прав конкретної приватної особи. Визнано, що поступово стирається межа між громадянином та іноземцем, саме тому вбачається доцільно говорити про особу у триєдиній характеристиці «громадянин – іноземець – особа без громадянства», визнаючи у відносинах публічного адміністрування пріоритетність громадянина. Визначено, що адміністративно-правовий статус – це спеціальний правовий статус, який

характеризує особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади прав і свобод приватних фізичних осіб у публічній сфері під час взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, у той же час опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, а подекуди й у відносинах, що мають місце у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної влади.

3. Доведено, що конкретний обсяг прав і обов'язків приватної фізичної особи у публічній сфері визначається низкою умов (вік, стан здоров'я, наявність освіти тощо). Вказано, що адміністративна правоздатність громадян не може бути відчужуваною та передаватись, добровільна відмова від неї не має сили, її обсяг може змінюватися тільки державою. Окреслено особливості адміністративної правоздатності приватної особи у публічній сфері: 1) регулювання нормами адміністративного права; 2) її змістом є регулювання відносин індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративного права із суб'єктами публічної адміністрації; 3) залежність правоздатності від рівня демократії, розвитку громадянського суспільства, розвитку прав та свобод людини і громадянина в державі, делегування окремих публічних функцій від органів виконавчої влади до інших інститутів держави або громадськості.

4. Вказано, що адміністративна дієздатність приватної особи у публічній сфері традиційно розглядається як здатність особи своїми діями набувати певних прав нести юридичні обов'язки, відповідно це здатність суб'єкта самостійно, вольовими усвідомлюваними діями (безпосередньо або через представника) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання; здатність громадян реалізувати своїми діями конституційні права та обов'язки, конкретизовані в нормах адміністративного права; визнана в

адміністративному праві України можливість громадян своїми особистими діями здійснювати права і здобувати обов'язки у відповідних сферах публічного адміністрування.

5. Обґрунтовано, що гарантіями реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері є: створення ефективного механізму надання адміністративних послуг; доступність та прозорість здійснення адміністративних процедур; обґрунтованість застосування заходів адміністративної відповідальності; запровадження та дієвість форм громадського контролю; наявність різноманітних шляхів реалізації права на адміністративне оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

6. До системи принципів реалізації адміністративно-правового статусу у публічній сфері віднесено принципи: пропорційності приватних та публічних інтересів; рівності перед законом; добросовісності та розсудливості; презумпції правомірності дій та вимог приватної особи.

Форми реалізації та захисту адміністративно-правового статусу поділено на індивідуальні та колективні. До індивідуальних форм реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної особи віднесено: подання інформаційного запиту до органу державної влади чи місцевого самоврядування, чи іншого суб'єкта, уповноваженого на виконання публічно-управлінських функцій; звернення громадянина; адміністративний позов та ін. До колективних форм реалізації адміністративно-правового статусу приватних осіб віднесено: підготовка та збір голосів, спрямовані на подання електронної петиції; делегування здійснення функцій держави громадській організації; надання соціальних послуг; громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам державної влади експертних пропозицій, утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; узагальнення громадської думки із висвітлення

ставлення до формування та здійснення загальнонаціональної та регіональної державної політик та її оприлюднення задля здійснення спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування; громадський контроль за дотриманням законів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, у спосіб, що має не суперечити чинному законодавству України.

7. До прав приватних фізичних осіб як змісту адміністративно-процесуальної правосуб'єктності віднесено: право на власні дії, що полягають у створенні можливостей для подання адміністративного позову чи адміністративного звернення (скарги, заяви чи пропозиції), що можуть бути реалізовані особисто або через представника; «право на чужі дії», що передбачають забезпечення належності виконання обов'язків суб'єктом владних повноважень у публічній сфері; право на застосування заходів державного примусу у разі неналежного виконання обов'язків зобов'язаною особою. Наголошено, що реалізація адміністративно-процесуальної правосуб'єктності залежить від особистої оцінки учасником публічно-управлінської сфери неналежності виконання чи невиконання органом влади чи іншою уповноваженою особою покладених на них повноважень.

На підставі узагальнення правових позицій Верховного Суду та результатів наукових публікацій зроблено висновок, що видами зловживання процесуальними правами є: зловживання правом на забезпечення позову; недотримання вимог щодо використання мовної лексики в офіційних документах; сутяжництво; необґрунтовані клопотання про відводи суддів або колегії суддів; подання кількох тотожних позовів.

8. З метою забезпечення ефективності реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері обґрунтовано доцільність внесення змін до КАС України шляхом його доповнення ст. 168 ч. 3, 4, 5 наступного змісту:

«Позов може бути пред'явлено індивідуально (однією особою-позивачем) або колективно (групою осіб).

Підстави для пред'явлення колективного позову мають бути спільними чи характерними для групи осіб.

Претензійний зміст колективного позову має відображати публічний або спільний інтерес позивачів у справі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аболонин Г.О. Массовые иски. Москва : Волтерс Клувер, 2011. 416 с.
2. Административное право профессора В. М. Гессена, Семейный университет Ф.С. Комарскаго. Популярныя лекции для самообразования. С.-Пб. : Паровая скоропечатня Г. Пожарова, 1904. 240 с.
3. Адміністративне право : підруч. Битяк Ю. П. (кер. авт. кол.), Гаращук В.М., Богущкий В. В. [та ін.]; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.
4. Адміністративне право України : підруч. за заг. ред. д.ю.н., проф. Коломоєць Т. О. К. : Істина, 2008. 216 с.
5. Адміністративне право України : підруч. С. В. Ківалов [та ін.] ; за ред. С. В. Ківалова ; ОНЮА. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.
6. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : моногр. Херсон : ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. 378 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. голова редкол.: В. Б. Авер'янов. К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс. Редкол.: В.Б. Авер'янов (голова) [та ін.]; К. : Юридична думка, 2007. Т. 1 : Загальна частина. 592 с.
9. Алексеев С.С. Материалистическая диалектика или научная система. М., 1983.
10. Аль - Ани Намир Махди К вопросу об определении понятия общественных отношений. «Вестник ЛГУ», 1970. № 17. вип. 3. С. 119—120.

11. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: підручник. Вид. 3-тє, випр. та доп. Київ: Генеза, 2006. 656 с.
12. Арндт Х. *Vita activa, или О деятельной жизни* (пер. с нем. и англ. В. В. Библихина). Санкт-Петербург: Алетейя, 2000. 348.
13. Барліт А.Ю. Поняття та зміст суб'єктивних публічних екологічних прав. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 93–100.
14. Барліт А.Ю. Суб'єктивні публічні права як складова адміністративно-правового статусу приватної особи. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки*. 2020. №3. С. 70–77.
15. Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 20 с. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
16. Беляневич В.Е. Справи про визнання недійсними актів державних та інших органів в практиці арбітражних судів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2001. 20 с.
17. Бернам Уильям. *Правовая система США*. М.: "Новая юстиция", 2006. 1216 с.
18. Битяк Ю.П. Становлення та шляхи забезпечення доступності правосуддя в адміністративному судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1 (32). С. 51–60.
19. Білоусов Ю. Право на пред'явлення групового позову. *Право України*. 2015. № 9. С. 56-62.
20. Бондар С. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
21. Борко А.Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.

- 22.Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 407 с.
- 23.Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2003. 220 с.
- 24.Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с.
- 25.Бояринцева М. А. Діяльність адміністративного суду в умовах імплементації європейських принципів судочинства в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. 473 с.
- 26.Бояринцева М.А. Адміністративний суд як складова судової системи в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 201-204.
- 27.Бубнис Г. Проблемы модернизации публичного (государственного) управления Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Х. : Вид-во ХарРІ «Магістр», 2008. Вип. 2. С. 30–33.
- 28.Булгаков О. С. Юрисдикція адміністративного суду щодо вирішення справ у сфері публічної служби: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 204 с.
- 29.Булгаков О.С. Щодо визначення предметної юрисдикції адміністративних судів з питань розгляду спорів у сфері публічної служби. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. №4. Ч. 1. С. 30-34.
- 30.Ващенко А. Громадянське суспільство та публічна сфера: контури теоретичного огляду URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EFMo2rWolF0J:https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-5/13.pdf&cd=5&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
- 31.Ведерніков Ю. А. Адміністративне право України : навч. посіб. Ю. А. Ведерніков, В. К. Шкарупа. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 336 с.

32. Виконавча влада і адміністративне право. За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
33. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. М.: Наука, 1979. 230 с.
34. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2009. 22 с.
35. Вырелкин В. П. К вопросу об определении понятия «общественные отношения». «Вестник ЛГУ», 1968. № 17. Вип. 3. С. 54.
36. Габермас Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії. Львів: Астролябія, 2006. 415 с.
37. Габермас. Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2001. 318 с.
38. Георгієвський Ю.В. Адміністративна юстиція: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 17 с.
39. Гессень В. М. О неприкосновенности личности. С.-Пб. : Тип. А. Г. Розена, 1908. 68 с.
40. Гетьман Є.А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 42-47.
41. Гімон М.М. Реалізація права на справедливий суд в адміністративному судочинстві в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 324 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2018/Himon-pdf.pdf
42. Голосніченко І. П. Адміністративне право України : посіб. І. П. Голосніченко. К. ; Ірпінь, 1998. 52 с.
43. Голосніченко І. П. Правовий інститут адміністративного оскарження в регулюванні діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=U

JRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKPI_soc
_2012_2_25.pdf

44. Грибок І. О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2006. 220 с.
45. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид. переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельницький університет управління і права, 2013. 768 с.
46. Грядунова Л.И. Социальная ответственность личности. К., Вища школа. 136 с.
47. Губанов О. О. Юридична відповідальність публічних службовців: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 36 с.
48. Дем'янчук Ю.В. Концепція адміністративної процесуальної правосуб'єктності. *Правова інформатика*. 2014. №1. С. 96-101.
49. Деякі питання Єдиної системи опрацювання звернень: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2019-п#n142>
50. Дуцик Д. Політична журналістика. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 138 с.
51. Єрмоленко Д. О. Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальній державі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2002. 175 с.
52. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко [та ін.]; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
53. Зейдель М.І. Публічне та приватне на пострадянському просторі: проблема демаркації. *Грані*. 2014. № 2. С. 79-82.

- 54.Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюллетень*. 2020. Випуск 14. С. 39-45.
- 55.Зубрицька О. Я. Особа як індивідуальний суб'єкт адміністративного права. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiF9vrTuJf6AhWLgf0HHf4MC4AQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fap.gov.ua%2Fuserfiles%2Ffile%2FAcademia2016%2FZubrytska_diser.pdf&usg=AOvVaw0bgp1rC8m7VUc0TK-MBiFW
- 56.Іерусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.
- 57.Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування : посібник для муніципальних посадовців. URL: <http://www.arpi.org.ua/doc2/posibnyk.pdf>.
- 58.Керівні принципи заборон і розпуску політичних партій та подібних заходів, прийнятих Венеціанською комісією 10-11 грудня 1999 року. URL: <https://pravo.studio/evropeyskoe-pravo/kerivni-printsipi-schodo-zaboroni-rozpusku-63557.html>
- 59.Кисіль Л. Є. Нагальні завдання удосконалення адміністративного оскарження. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 174–179.
- 60.Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба в Україні: підручник. 2-е вид. Одеса, 2011. 688 с.
- 61.Кін Джон. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення. К.: К.І.С.; Аналітико-дослідний центр, 2000. 191 с.
- 62.Коваль Л. В. Адміністративне право : курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів. К. : Вентурі, 1998. 208 с.
- 63.Коверзнев В. Дихотомія права як критерій визначення юрисдикції адміністративного суду. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 24–28.

64. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
65. Колодій А. М. Принципи права України. К. : Юрінком Інтер, 1998. 206 с.
66. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. С. 141.
67. Коломоєць Т. О., Лукашевич В. Г., Дорохіна Ю. А. Забезпечення прав юридичних осіб в адміністративних провадженнях: монографія. Київ: Істина, 2011. 176 с.
68. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. В. К. Колпаков. К. : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
69. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
70. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
71. Константий О. В. Захист прав фізичних та юридичних осіб в адміністративному судочинстві: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 40 с. URL: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/9988/1/Konstantiy_A_V_2016.pdf.
72. Константий О. В. Проблеми захисту в адміністративному судочинстві суб'єктивних прав, свобод і законних інтересів: монографія. Київ: Істина, 2015. 544 с.
73. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
74. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2010. 260 с.

- 75.Крос К., Гакет Р. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: Перспективи конкуренції. К.: Основи, 2000. 142 с.
- 76.Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. 40 с.
- 77.Кузьменко О.В. Нормотворче провадження в адміністративному процесі. *Юридична Україна*. 2005. № 12. С. 15-21.
- 78.Кукурудз Р.О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
- 79.Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 2004. 428 с.
- 80.Легеза Є.О. Теорія публічних послуг: адміністративно-правова складова: монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.
- 81.Лизогуб В. А. Законодательство об основных политических и гражданских правах и свободах подданных Российской империи в конце XIX – начале XX веков : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Х., 2004. 189 с.
- 82.Лозина-Лозинский М. А. Административная юстиция и преобразование Правительствующего Сената. *Журнал Министерства юстиции*. 1907. № 2. С.121–169.
- 83.Лютіков П. С. Феномен юридичних осіб як суб'єктів адміністративного права: монографія. Херсон: Гельветика, 2013. 252 с.
- 84.Малетич М.М. Європейські та національні адміністративні провадження: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 398 с.
- 85.Маркс К., Енгельс Ф. Твори. Т. 4. 440 с.

- 86.Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 597. С. 90–94.
- 87.Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та види. *Науковий вісник НУ ДПС України*. 2009. № 3 (46). С. 159–164.
- 88.Мельник Р. С. Загальне адміністративне право : навч. посіб.. За заг. ред. Р. С. Мельника. К. : Ваіте, 2014. 376 с.
- 89.Мельник Р. С. Інститут державної служби чи службове право? *Юридична Україна*. 2010. № 11. С. 65–70.
- 90.Миколенко О. І., Миколенко О. М. Сучасні тенденції у сфері юридичної відповідальності публічних службовців, службового права України та їх критичний аналіз. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjB59S9_p76AhUD_rsIHRz8Diw4PBAWegQIAxAB&url=http%3A%2F%2Fpd.onu.edu.ua%2Farticle%2Fview%2F225582%2F226541&usg=AOvVaw3ADXDsbJWLuzLEJnNHQd4v
- 91.Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
- 92.Міщенко О. Є. Правове регулювання здійснення адміністративного судочинства в умовах реформ та економічних перетворень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 214 с.
- 93.Монаєнко А.О. Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Юридична газета*. Online. 2019. №28-29. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zlovzhivannya-procesualnimi-pravami-v-administrativnomu-sudochinstvi.html>
- 94.Муза О.В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. *Наукові записки*

- Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 32-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_9
- 95.Новий тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
- 96.Новоселов В. И. Правовое положение граждан в советском государственном управлении. Саратов, 1976. 216 с.
- 97.Оболенський О., Лукін С. Публічне управління: публічна сфера, публічне право і публічна політика – співвідношення понять. *Державне управління та місцеве самоврядування*.2013. Вип. 2. С. 3-11.
- 98.Очеркъ науки полицейскаго права И. Т. Тарасова. М.: Б.в., 1897. 715 с.
- 99.Павленко П. І. Правовий статус службовців органів внутрішніх справ (проблеми загальної теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Донецьк, 2003. 164 с.
100. Парасюк В.М., Парасюк М.В. Особливості правосуб'єктності юридичної особи. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2. С. 139-145.
101. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики; пер. з англ. К. : Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 65.
102. Партії та вибори: енциклопедичний словник. Ю.Р. Шведа. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 750 с.
103. Пасенюк О. Існуюча система судів України: конституційність та потенціал до удосконалення в ході подальшої судової реформи. *Вісник Державної судової адміністрації України*. 2011. № 3 (20). С.13–15.
104. Пипяк М. І Адміністративний суд в системі державних органів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 191 с.

105. Писаренко Н. Б. До питання про особливості формування вітчизняної концепції адміністративного процесу. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 3 (13). С. 202–216
106. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919>
107. План відновлення «Освіта і наука» (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>
108. Плахотный А.Ф. Свобода и ответственность (социологический аспект). Харьков: Изд-во Харьковского ун-та, 1972. 159 с.
109. Плетников Ю. К. О природе социальной формы движения. М., 1971. 226 с.
110. Погорілко В. Загальна декларація прав людини – одна з найважливіших загально-людських цінностей ХХ століття. *Право України*. 1999. № 4. С.7-9.
111. Попова І. М. Використання системних уявлень для розрізнення понять «особистісні» та «суспільні» відносини. *Філософська думка*. 1971. № 2. С. 62-69.
112. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.03.2019 року у справі №9901/34/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79314278>
113. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24.01.2019 року у справі №11-987cap18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79439747>
114. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 15.09.2022 року у справі № П/857/8/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106339460>

115. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 07.02.2018 року у справі №826/24381/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72324282>
116. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 04.07.2018 року у справі №814/2002/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75112682>
117. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17.07.2019 року у справі №824/14/19-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83104410>
118. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.03.2019 року у справі №814/218/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80481133>
119. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
120. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року №2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
121. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05 липня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
122. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n6636>
123. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
124. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

125. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
126. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 43.
127. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
128. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
129. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>
130. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
131. Про звернення громадян до Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування у 2021 році. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219022.html>
132. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170
133. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>
134. Про політичні партії: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
135. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
136. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закону України від 15 вересня 1999 р.

137. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
138. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій": Указ Президента України від 19.03.2022 року № 153/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1532022-41765>
139. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
140. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31.
141. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. №1035-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/98512637>
142. Про схвалення Концепції створення Національної системи опрацювання звернень до органів виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України 09.06.2011 № 589-р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 47. Ст. 1925.
143. Програма розвитку ООН «UNDP 2002». URL: <https://www.undp.org>
144. Проект Закону про нормативно-правові акти № 0922 від 12.12.2012 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45021
145. Проект Закону України «Про встановлення додаткових правових та соціальних гарантій для громадян Республіки Польща, які перебувають на території України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1425342>
146. Пухтецька А.А. Принципи належного урядування та належної адміністрації як засадничі вимоги діяльності публічної адміністрації.

- Треті Конституційні читання: *Збірка тез наук. допов. і повід. Міжн. наук.-практ. конф. молодих учених, аспірантів і студентів, присвячена пам'яті акад. права Ю.М. Тодики*. За заг. ред. проф. А.П. Гетьман. Національна юридична академія України. Харків: Права людини, 2010. С. 350-352.
147. Реанімаційний пакет реформ. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjzwZ2Oq6P6AhWngf0HHdAWB9kQFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fprpr.org.ua%2F&usg=AOvVaw18Jvjx9I9OnAhQdtDV3v76>
148. Регламент Дніпропетровської міської ради VI скликання. URL: <http://dniprorada.gov.ua/reglament-dnipropetrovskoi-miskoi-radi-vi-sklikannja>.
149. Рейтерович І.В. Особливості розвитку публічної сфери в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Політичні науки*. № 4. С. 55-61.
150. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Мікалефф проти Мальти» від 15 жовтня 2009 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-202494&filename=CASE%20OF%20MICALLEF%20v.%20MALTA%20-%20\[Russian%20translation\]%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co%20.pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-202494&filename=CASE%20OF%20MICALLEF%20v.%20MALTA%20-%20[Russian%20translation]%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co%20.pdf).
151. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 08.04.1999 № 3-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text>

152. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.07. Х., 2006. 20 с.
153. Сірик Д. Організаційно-правові форми участі громадян у діяльності виконавчої влади. Підприємництво, господарство і право. 2008. № 9. с.48 – 51.
154. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.
155. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EF%F3%E1%EB%B3%F7%ED%E8%E9>
156. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. (І–М). К. : Наук. думка, 1973. 840 с.
157. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судовиих юрисдикцій. К.: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.
158. Собовий О.М. Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.
159. Советский период развития науки административного права. URL: http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/literatura/admin_pravo/026.php
160. Соколенко О.Л. Захист прав громадян як основна функція правової держави. *Часопис Київського університету права*. 2013. №2. С. 118-121.
161. Соколенко О.Л. Право на оскарження як засіб захисту прав громадян у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 285-291
162. Стефанюк В. Адміністративне право та адміністративно-правовий захист. *Право України*. 2001. № 12. С. 3–5.

163. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. С. Г. Стеценко. К. : Атіка, 2007. 624 с.
164. Стойка Б.М. Полісемія англійського терміну public і можливі варіанти його перекладу українською мовою. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 692-693. С. 261-262.
165. Сьоміна В.А. Проблеми законодавчого регулювання та практики розгляду адміністративно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2005. 20 с.
166. Телешун С., Ситник С., Рейтерович І. Публічна політика в Україні: генерація нових смислів управління в контексті світових викликів (досвід євроінтеграції). *Глобалізований світ: випробування людського буття Міжнародна науково-теоретична конференція. (5-6 жовтня 2017)*. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 12-18
167. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник О.В.Зайчук [та ін.]; ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
168. Теорія держави і права: підручник О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський [та ін.]; за ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.
169. Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? *Політичний менеджмент*. 2007. №1 (22). С. 10-23.
170. Ткач Г. Й. Принципи адміністративного права. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. : в 2 т. В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяк та [та ін.]; за ред. В. Б. Авер'янова. К. : Юридична думка, 2004–2004. Т. 1 : Загальна частина. 2004. С. 80–85.
171. Третяк О.А. Політико-філософське обґрунтування публічної сфери: можливості досягнення хабермасіанського ідеалу в сучасних

- умовах. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Політологія*. 2010. Вип. 20. № 9/2. С. 214-219.
172. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (угоду ратифіковано із заявою Законом України № 1678-VII від 16 вересня 2014 р.). *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 40. Ст. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
173. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012
174. Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.04.2019 р. у справі №9901/167/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81020317>
175. Учебникъ государственнаго права. Казань : Типо-литографія Императорскаго Университета, 1908. 510 с.
176. Учебникъ права внутренняго управления (полицейскаго права). Общая часть. Выпуск первый П. Шеймина. СПб. : Б.в., 1891. 162 с.
177. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. М.: Аспект Пресс, 2004. 400 с.
178. Фурсов Д.А. Теория правосудия : в кратком трехтомном изложении по гражданским делам. М.: Статут, 2009. Т. 2 : Гражданское Судопроизводство как форма отправления правосудия. 599 с.
179. Ходус Е.В. От общественного к частному: актуальные модальности социокультурного бытия. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 121. С. 84-94.
180. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2-х т. К. Цвайгерт, Х. Кётц ; пер. с нем. М. : Междунар. отношения, 2000. Т. 1. Основы. 480 с.

181. Цуркан М.І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів: монографія. Х.: Право, 2010. 216 с.
182. Шевчук Д.М. Публічне і приватне в горизонті соціального буття людини. Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія. 2011. № 2. С. 76-80.
183. Шестакова Е.Г. Публічна сфера як поняття сучасної теорії соціальної комунікації. *Наукові записки Інституту журналістики. КНУ імені Тараса Шевченка*. 2008. Т. 30 (січень-березень). С. 11-17.
184. Шпак Ю.А. Стадії нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування: теоретико-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 103-108.
185. Шруб І.В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.
186. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Українська енциклопедія, 1998. Т. 4 : Н–П. 720 с.
187. Юрисдикція адміністративних судів: теорія і практика судочинства: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2022. 288 с.
188. Amtsblatt der Europäischen Union. L 201/60. Gemeinsame Grundsätze für kollektive Unterlassungs- und Schadensersatzverfahren in den Mitgliedstaaten bei Verletzung von durch Unionsrecht garantierten Rechten. *EMPFEHLUNG DER KOMMISSION*. Vom 11. Juni 2013. URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/d712701a-f5bd-11e2-a22e-01aa75ed71a1.0004.01/DOC_1
189. Arendt H. Op. cit.; Алексеева, Т.А. «Публичное» и «частное»: где границы «политического»? *Философские науки*. 2005. № 3. С. 26-39.

190. Aubin F. (2014). Between Public Space(s) and Public Sphere(s): An Assessment of Francophone Contributions. *Canadian Journal of Communication*. Vol 39. p.89–110. Review: SAGE Journals URL: <https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/rt/prINTERfriendly/2713/2690>>
191. Directive 98/27/EC of the European Parliament and of the Council of 19 May 1998 on injunctions for the protection of consumers' interests. *Official Journal of the European Union*. 1998. L 166. pp. 51–55. URL: http://ec.europa.eu/consumers/policy/developments/acce_just/acce_just09_en.pdf
192. English-Ukrainian Dictionary Advanced. URL: <https://www.dict.com/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B8>
193. EU Consumer Policy strategy 2007–2013: Communication from the Commission to the Council. The European Parliament and the European Economic and Social Committee empowering consumers. Enhancing their welfare. Effectively protecting them {SEC (2007) 321}. {SEC (2007) 322}. {SEC (2007) 323}. URL: http://ec.europa.eu/consumers/overview/cons_policy/doc/EN_99.pdf
194. Federal Court of Australia Act (Cth) s33N(1). Supreme Court Act (Vic) s33N.
195. Bright v. Femcare Ltd (2002) 195 ALR 574; Johnstone v. HIH Limited [2004]FCA 190.
196. French Republic President Jacques Rent Chirac. 2005. URL: <http://www.elysee.fr>
197. Gidi A. Class Actions in Brazil — A Model for Civil Law Countries. *The American Journal of Comparative Law*. 2003. vol. 51. pp. 309–408.

198. Group Proceedings Act (Svenskforfattningssamling [SFS] 2002:599) (Swed.). URL: <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/group-proceedings-act/>
199. Guglielmin v Trescowthick (№ 2). [2005] FCA 138. p.48-49
200. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society. Trans; by T.Burger. Polity Press. Cambridge, 1989. P. 47–72.
201. Habermas, J. The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge. Ma.: The MIT Press, 1991. 301 p.
202. Hodges C. Europeanisation of Civil Justice: Trends and Issues. *Civil Justice Quarterly*. 2007. Vol. 26. January. P. 115.
203. International Comparative Legal Guide to Class & Group Actions 2010. Brazil Mattos Muriel Kestener Advogados – Fernando Dantas M. Neustein. Class/Group Actions. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/read/9083360/life-sciences-mattos-muriel-kestener-advogados>
204. John Anthony Jolowicz. On Civil. On civil procedure. Cambridge University Press. 2000. P.399
205. Le Conseilconstitutionnel a été saisi le 1er octobre 2014 par le Conseil d'État (décision n° 382500 du 1er octobre 2014). *Décision* n° 2014-434 qpc du 5 décembre 2014. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2014/2014434QPC.htm>
206. Neil Andrews. Multi-Party Proceedings in England: Representative and Group Actions. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 2001. №11. P. 249-267.
207. News: Protocol between the Federal Court and Supreme Courts/Class Actions (Representative Proceedings) in the Federal Court. URL: <https://www.fedcourt.gov.au/law-and-practice/class-actions>

208. Per Henrik Lindblom// National Report: Group Litigation in Sweden (2007). Group Litigation in Sweden: Update (2008). URL: <http://globalclassactions.stanford.edu/category/authors/henrik-lindblom>
209. Resolution No 1/2008 International civil litigation and the interests of the public. *The 73rd Conference of the International Law Association held in Rio de Janeiro*. Brazil, 17–21 August 2008. International Law Association. URL : <http://www.ilahq.org/download.cfm/docid/AB7C68E8-B2EF-438F-93F7C5A622E9416B>
210. Voet S. ‘Cultural Dimensions of Group Litigation: The Belgian Case’(2013) 41. *Georgia Journal of International and Comparative Law*. p. 433-79. URL: <http://surl.li/ddluv>
211. The U.S. Class Action Fairness Act of 2005. 119 stat. 4. Publiclaw 109–2—feb. 18. 2005. URL : <https://www.congress.gov/109/plaws/publ2/PLAW-109publ2.pdf>
212. Wilson Woodrow The Study of Administration *Political Science Quarterly* .Vol. 2. №. 2 (Jun., 1887). pp. 197-222. URL : https://www.jstor.org/stable/2139277#metadata_info_tab_contents
213. Wrbka Stefan. Collective actions : enhancing access to justice and reconciling multilayer interests? Stefan Wrbka, Steven Van Uytsel, Mathias Siems. Cambridge University Press, 2012. P. 390.
214. Zdrok O. N. Grazhdanskiy protsess zarubezhnykh stran. Civil Process of Foreign Countries. Moscow, 2005. 176 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

- 1) Костюкевич С.Ф. Сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *Law. State. Technology*. 2021. №4. С. 61-69.
- 2) Костюкевич С.Ф. Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 519-522. URL.: http://lsej.org.ua/7_2022/125.pdf
- 3) Костюкевич С.Ф. Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері. *Науковий вісник УжНУ. Право*. Випуск 72/2022. С. 257-262.
- 4) Kostyukevich Sergiy. The right of appel in the system of guaranties of the implemtation and the protection of the administrative and legal status in the sphere. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2022. №1. С. 127-134.
- 5) Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. «*Наукова весна*» 2022: матеріали XII Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23–24 травня 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2022. С. 246-248.
- 6) Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. «*Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. У 2 т. Том 2. Дніпро, 02 червня 2022 року. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 368-370
- 7) Костюкевич С.Ф. Окремі підходи до визначення статусу приватної фізичної особи. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної*

безпеки: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 травня 2022 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Шульженко Ф.П., Чорна В.Г. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 100-103.

Акти впровадження

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Університету
митної справи та фінансів,
Д.О. Бочаров

_____ 2022 р.

«23» _____ 10 _____ 2022 р. м. Дніпро № _____

АКТ

про впровадження у науково-дослідну діяльність Університету митної справи та фінансів основних результатів дисертаційного дослідження Костюкевича Сергія Федоровича «Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

комісія у складі: проректора з наукової роботи Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора Д.В. Приймаценка (голова), професора кафедри публічного та приватного права доктора юридичних наук, професора П.С. Лютікова, професора кафедри публічного та приватного права доктора юридичних наук, професора С.О. Легези, уклала цей акт про те, що основні результати дослідження Костюкевича Сергія Федоровича «Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері» використовуються у науково-дослідній діяльності Університету митної справи та фінансів, а саме: в процесі наукового дослідження за науково-дослідною темою кафедри адміністративного та митного права «Адміністративно-правове регулювання публічних відносин» (№ державної реєстрації 0119U100014) було подано для ознайомлення та подальшого використання матеріали, в яких викладено основні положення дисертації Костюкевича С.Ф.:

- 1) Костюкевич С.Ф. Сутність та склад адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *Law. State. Technology*. 2021. №4. С. 61-69;
- 2) Костюкевич С.Ф. Публічна сфера суспільних правовідносин: становлення категорії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 519-522. URL.: http://lsej.org.ua/7_2022/125.pdf;
- 3) Костюкевич С.Ф. Гарантії реалізації та захисту адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи у публічній сфері. *Науковий вісник УжНУ. Право*. Випуск 72/2022. С. 257-262;
- 4) Kostyukevich Sergiy. The right of appeal in the system of guaranties of the implemtation and the protection of the administrative and legal status in the sphere.

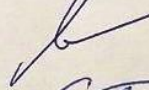
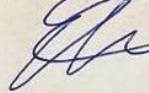
European Socio-Legal and Humanitarian Studies. 2022. №1. С. 127-134;

5) Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *«Наукова весна» 2022*: матеріали XII Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Дніпро, 23–24 травня 2022 року / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро : НТУ «ДП», 2022. С. 246-248;

6) Костюкевич С.Ф. Особливості адміністративно-правового статусу приватної фізичної особи. *«Економіко-правові та соціально-технічні напрями еволюції цифрового суспільства»*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. У 2 т. Том 2. Дніпро, 02 червня 2022 року. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2022. С. 368-370;

7) Костюкевич С.Ф. Окремі підходи до визначення статусу приватної фізичної особи. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки*: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 травня 2022 року) / ред. кол.: Кузьменко О.В., Шульженко Ф.П., Чорна В.Г. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 100-103.

Голова комісії

Д. В. Приймаченко

П. С. Лютіков

Є. О. Легеза

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Університету
митної справи та фінансів,
Д.О. Бочаров

2022 р.

АКТ

«23» 10 2022 р.

м. Дніпро

№ _____

про впровадження у навчальний процес Університету митної справи та фінансів основних результатів дисертаційного дослідження Костюкевича Сергія Федоровича «Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

комісія у складі: проректора з наукової роботи Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора Д.В. Приймаченка (голова), професора кафедри публічного та приватного права доктора юридичних наук, професора П.С. Лютікова, професора кафедри публічного та приватного права доктора юридичних наук, професора Є.О. Легези, уклала цей акт про те, що основні результати дослідження Костюкевича Сергія Федоровича «Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері» використовуються у навчальному процесі Університету митної справи та фінансів, зокрема: при підготовці навчально-методичного комплексу з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Публічні послуги та адміністративні процедури» та при розробці навчальних посібників, підручників тощо.

Голова комісії

Д. В. Приймаченко

П. С. Лютіков

Є. О. Легеза

Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про забезпечення ефективності захисту суб'єктивних публічних прав приватної особи (приватних осіб) у порядку адміністративного судочинства»

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Нова редакція
Кодекс адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст.446)		
<p>пункт 8 ч. 1 ст. 4 8) позивач - особа, на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду;</p>	<p>Доповнити пункт 8 частини першої статті 4 КАС України словосполученнями «або група осіб», «яких» та викласти у такій редакції: 8) позивач – особа або група осіб, на захист прав, свобод та інтересів якої (яких) подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані</p>	<p>пункт 8 ч. 1 ст. 4 8) позивач – особа або група осіб, на захист прав, свобод та інтересів якої (яких) подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого</p>

	товарні ринки", а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду;	подано позов до адміністративного суду;
<p>Стаття 168. Пред'явлення позову</p> <p>1. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.</p> <p>2. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом.</p>	<p>Доповнити частиною третьою статтю 168 КАС України викласти у такій редакції:</p> <p>«Стаття 168. Пред'явлення позову</p> <p>1. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.</p> <p>2. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом.</p> <p>3. Позов може бути пред'явлено індивідуально (однією особою-</p>	<p>Стаття 168. Пред'явлення позову</p> <p>1. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.</p> <p>2. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом.</p> <p>3. Позов може бути пред'явлено індивідуально (однією особою-позивачем) або колективно (групою осіб).</p>

	<p>позивачем) або колективно (групою осіб). Підстави для пред'явлення колективного позову мають бути спільними чи характерними для групи осіб. Претензійний зміст колективного позову має відображати публічний або спільний інтерес позивачів у справі».</p>	<p>Підстави для пред'явлення колективного позову мають бути спільними чи характерними для групи осіб. Претензійний зміст колективного позову має відображати публічний або спільний інтерес позивачів у справі».</p>
--	---	---

**Проект Закону України «Про забезпечення ефективності захисту
суб'єктивних публічних прав приватної особи (приватних осіб) у
порядку адміністративного судочинства»**

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. до Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст.446):

а) Доповнити пункт 8 частини першої статті 4 КАС України словосполученнями «або група осіб», «яких» та викласти у такій редакції:

8) позивач – особа *або група осіб*, на захист прав, свобод та інтересів якої (*яких*) подано позов до адміністративного суду, або адміністратор за випуском облігацій, який подає позов до адміністративного суду на захист прав, свобод та інтересів власників облігацій відповідно до положень Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки", а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду;

б) Доповнити частиною третьою статтю 168 КАС України викласти у такій редакції:

«Стаття 168. Пред'явлення позову

1. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

2. Позивач має право в позовній заяві заявити клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, якщо такий розгляд допускається цим Кодексом.

3. *Позов може бути пред'явлено індивідуально (однією особою-позивачем) або колективно (групою осіб).*

Підстави для пред'явлення колективного позову мають бути спільними чи характерними для групи осіб.

Претензійний зміст колективного позову має відображати публічний або спільний інтерес позивачів у справі».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.